

ÖRÖMMEL AZ ISKOLÁBAN

WINKLER MÁRTA

Jelen kiadvány a „21. századi közoktatás – fejlesztés, koordináció” kiemelt projekt keretében készült

Projekt száma: TÁMOP-3.1.1-08/1-2008-0002

Főkezdvezményezett: Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap, az Európai Regionális Fejlesztési Alap és a Magyar Állam társfinanszírozásával valósul meg.

Szerző:

Winkler Márta

Szerkesztette:

Papp László

Kiadja az EDUCATIO Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.

Felelős kiadó: Kerékgyártó Sándor

1122 Budapest, Maros utca 19-21.

Telefon: (06 1) 477 3100

Fax: (06 1) 477 3136

e-mail: info@educatio.hu

internet: www.educatio.hu

Nyomdai munkák:

So-Ta Print Kft.

Szeretettel köszönöm

***a Kincskereső Iskola Tantestületének a hagyományként
őrzött iskolai évnyitók remek műsorait, drámajátékait,
Velekey Mártának a testnevelésben, Szilágyi Erzsébetnek
az ének-zene tanításában sok jó kezdeményezését,
Kolosai Neddának a szöveg formálásában nyújtott lelkes
részvételét,
Feyérné Petri Juditnak a kedves, közös fejtörést.***

TARTALOM

Előszó

Kínáló

Bevezető

Első napok az iskolában

Lépegetünk az olvasás felé

Ünnepek

Gondolkodni tanulok

Elkezdjük a játékos matematikát

Műhellyé válik a munkánk

Ha elfáradunk, pihenünk

Akik más ütemben haladnak

A mozgás és a testnevelés

Ahol öröm, ott ének, ahol ének, ott öröm

Irodalom

PÉLDATÁR (a kötet lemez melléklete)

AJÁNLÓ

*„A gyermeki világ lényegének, legfőbb vonásának és
megismerésének kulcsa a játék.”
„A játék nem ok, nem cél, nem eszköz, hanem maga a
gyermeki cselekvés.”*

Mérei Ferenc

ELŐSZÓ

TÖREDÉKEK EGY KÉZIKÖNYV ELÉ

- Nem tudom a fiadat megtanítani semmire, vidd el tőlem! –
mondta az athéni apának Szokratész.
- Miért? Olyan buta?
- A fiad okos, de nem szeret engem.

*

Az 1990-es évek közepére az agykutatók is kiderítik: pozitív érzelmek (szeretet, öröm) nélkül nincs igazi tanulás.

*

Az 1990-es évek eleje óta kutatásokból is tudjuk: az intelligenciának legalább 8 féle fajtája van: szóbeli, cselekvéses, érzelmi, zenei-időbeli, vizuális-térbeli, kinetikus (a saját testéretre vonatkozó), intrapszichikus („önismereti”), interperszonális (személyek közötti, szociális)... Másféle felsorolást is adhatunk. Ha az iskolát csak a szóbeli intelligencia érdekli – nagy baj van. (Ezért nem korrelál, egyezik meg az iskolai beválás az életben való beválással.)

Régen mindezt ösztönösen tudták, a régi nagy, szigorú iskolákban sok volt a művészet (amiben egyszerre fejlődik a

cselekvéses, az érzelmi, a zenei, a vizuális, a kinetikus, az intrapszichikus és interperszonális intelligencia). Színdarabokat írtak, kosztümöket és díszleteket terveztek és készítették, aztán rendezték és eljátszották a darabot, és volt még zenekaruk és énekkaruk, valamint poétikai és retorikai önképzőkörük is. Sokfelől cselekedtették és művelték az embert.

Élményt adtak – örömteli élményeket.

*

Mit gondolnak, ki adta ki Magyarországon az első élménypedagógiai tankönyvet pedagógusok számára? Valamelyik főiskola vagy egyetem? Netán pedagógiai intézet vagy szakszolgálat?

Nem.

A szegedi városi rendőrkapitányság!

Ők felismerték, hogy az ifjúkori devianciák megelőzésének ez az útja.

*

Örömmel tanulni, élményeket szerezni – nyáron is Márta nével maradni, indián tábort csinálni Visegrádon, totemoszlopot faragni, minderre nyílt lehetősége a Váli majd Fogócska utcai iskolásoknak.

Mi történt ebben az iskolában?

Hogyan történt?

Itt láthatják és olvashatják felhasználható formában, sok részletes jó tanáccsal.

Forgassák haszonnal és szeretettel.

2011. május

Vekerdy Tamás

KÍNÁLÓ

MI LEHET E FÜZET CÉLJA?

Az iskoláról nehéz hírek forognak manapság a köztudatban, és ahogy erről szó esik, mindenki tud még egy borzasztót hozzátenni. Nem kellene-e inkább erőnket összegyűjtve együtt tenni az iskolai légkör megfordításáért? Kedvet kelteni egymásban úgy, hogy míg lelkesen beszélünk róla, a másikunk már fel is frissül tőle. Átélt, bevált tapasztalatainkat kicserélnénk, örülnénk, hogy gazdagságunkból más is részesülhet úgy, hogy mi is gazdagodunk általuk.

Egyikünk se kínálhat könnyű megoldást, receptet, sokkal inkább küzdelem árán gyűjtött tapasztalatokat, melyek minden esetben jól működhetnek újra, ha a tanító magára és tanítványaira, az adott nevelési helyzetre igazítva használja fel őket. A megkínált gondolat magában kevés, csak akkor hat eredményesen, ha a belsónkből jövő érzelmeink hozzájárulnak, átéljük az adni akaró szerepét és lelkesen tudjuk azokat a gyerekeknek továbbítani.

Erika Landau szép hasonlatán érdemes elgondolkodni. Ő a tanító és a tanítvány kapcsolatát egy áramkörhöz hasonlítja,

melyben kihangsúlyozza az adó őszinteségét és a vevő szabadságát.

Saját értelmezésemben tehát egyik póluson a kínáló odaadásáról, a másik póluson a kínáltaknak a befogadó saját szándékából történő feldolgozásáról lehet szó.

Ez a néhány gondolat talán segít a füzet és a filmek tartalmának megközelítésében.

Winkler Márta

BEVEZETŐ

Szerencsés vagyok, emberöltőnyi hosszan gyűjtögethettem boldogan a gyerekekkel és a gyerekek számára a tanítás titkait. Nehéz jól viselni, hogy egyszer lejár ez a boldog időszak, bármennyire is tudom, ez a világ rendje. Még mindig szívesen adnám tovább mindazt a tapasztalatot és tudást, amelyet küzdelmes munkával megtaláltam a kisiskoláskorú gyermekek, valamint a tanítók számára, a tanítói pálya nehézségeinek megkönnyítése érdekében. Hiszen akad manapság is tennivaló a gyerekek körül, a gyerekekért!

Elsősorban a küzdelmes munkával formálódott *szemléletem* szeretném továbbadni az iskolás gyermekekről, a tanításról és az általános iskoláról. Hosszú szakmai utam elején közel ezer tanulóval, nagy tantestülettel működő iskolában győződhettem meg arról, hogy az öntevékeny tanulócsoporthok milyen jótékonyan képesek befolyásolni az iskola életét. Milyen nagy örömben, lelkesedésben tudja nevelni az osztályát az a tanító, aki mintául adja a gyerekeknek saját lelkesedését, jókedvét, aki mindig kész új utak, új gondolatok kipróbálására és nagy erőt szán ezek megvalósítására is.

Továbbhaladó tanítványaim döbbsentettek rá, mit is jelentett számukra az a mozgalmas, színes, érdekes iskolai élet és tanulás, amiben részesültek. Maradandó öröm a gyerekek számá-

ra az, hogy alkotók lehettek, nyomot hagyhattak maguk után, örömmel éltek a tanórákon, részük volt egy közös, nagy terem-tő munkában. *Olyan meleg van itt, jó visszajönni*, nyitották rám sokszor az ajtót már felsős diákjaim a Váli úti Iskolában.

Én gyerekként szorongtam az iskolában, szerencsémre otthon a szüleim feloldották ezt a szorongást, tudták, hogyan kell feltölteni érzelmekkel a gyerekeket. Tanítóként pontosan tudtam, hogy én va-lami mást szeretnék, másképpen fogok a gyerekekhez közelíteni, ezért keresni kezdtem, hogyan lehetne más úton járni. Szerencsém volt, mert egy sor jó kezdeményezéssel találkozhattam. Egész pályá-mat meghatározó impulzusokat kaptam például Vargha Balázs 1972-es, a Tanítóban megjelent cikkéből, melynek már a címe is lebilincselő: Embernek való iskolát! Ez nekem csoda volt, azt gondoltam, ha ezek a tudós emberek így gondolkodnak, akkor majd csak segít nekem valaki, hogy abban a hatalmas iskolában, harmincnyolc gyerekcsoport szá-momra nehezen elfogadható élete mellett, én egy kis szigeten ott belül embernek való iskolát teremtsék. Sajnos, ebben senki sem segített.

Megpróbáltam, megküzdöttem érte és valóban létrejöhetett egy *másik* iskolám, melyben elrugaszkodhattam ettől az *egyiktől*. Szembesülni kell azzal, hogy van *egyik* és van *másik* iskola. Nap mint nap találkozom az *egyik* kínjaival, és rosszul esik, hogy még mindig nagyon nehéz problémákkal kell találkoznom és foglal-koznom, amit nem tudok jól megoldani, hiába is próbálom nagy erőfeszítéssel. Jó lenne, ha országosan sokkal nagyobb tudnánk lépni, tenni azért, hogy a *másikból* is több legyen, szemlélete el-jusson mindenhova, ahol visszhangot kelthet. Megint ott tartunk, megint ezekkel az indító gondolatokkal küzdünk: *hogyan is kel-lene végre gyerekeknek való iskolát csinálni?*

A *Kinek kaloda, kinek fészek* című könyvem, nyolc év kénysze-rű várakozás után, 1993-ban jelent meg. Miért is választottam ezt a címet, kérdezték többen, a válaszem ez volt:

A kaloda az iskolában akkor működik erősen, ha az odatarto-zás érzését nem tudja kifejleszteni a gyerekben a tanító: ne-ked itt jó helyed van, nap mint nap terem-tő öröme-eket élhetsz meg. Kaloda, ha értelmetlen szabályokba kényszerít, ha nem tud kompromisszumokat kötni, ha nem arra tanítja a gyere-ket, hogy két akaratnak össze kell ütköznie, akkor alakulhat csak ki közös megoldás. Számtalan helyzetben meg kell ta-pasztaltatni, hogy ez így van. Ha nem ez történik, hanem azt mondom, hogy ehhez és ehhez kell alkalmazkodnod, nincs to-vább, akkor én, a tanító vagyok az, aki a kalodát erősíti: nincs mese, ez iskola.

A gyerekek között élő embernek nagyon kell tudnia, mi a fé-szek, mert ahol gyerek van, ott fészket kell képezni. Az isko-la lehet fészek! Miért nem tesszük azzá? Azért szép ez a kép, mert nyilvánvalóan a védelmet jelenti. Sok mindenre csak fé-szeklakóként találhat rá a gyermek, egy kiesett fióka már nem ugyanazt látja a világból, mint az okosan melengetett. A fészek olyan védelmet nyújt, ami engedi a szárnypróbálgatásokat, sőt arra biztat, szárnyalásra ösztönöz. Ezt kell megérteni tehát: nemcsak véd a fészek, nemcsak melegít, hanem ösztönöz arra, hogy szárnyaim mozogjanak, jussak tovább, menjek minél ma-gasabbra, hogy még többet lássak, még jobban lássak. Ez a gon-dolat a legfontosabb.

Nehéz kérdés, hogy az eltérő, a más szemléletű iskolai kez-deményezések mennyire képesek beépülni, hogyan tudják az egész rendszert kicsit gyorsabban előre vinni, jó irányba terel-ni. Mit is kellene csinálni, hogy létrejöjjenek jó iskolák, ahol minden megterem, és ahol minden a helyén van? Ez nem egy-szerű dolog! A tanítóknak sokszor nagy érdeklődést láttam, va-

lós igényt a változtatásra, de nagyobb energiabefektetésre már nem mindig futotta az erejükből.

A pedagógia, a tanítás tanulható és tanulandó is. Ugyanakkor kevés olyan szakma van, amely ilyen szerteágazó tudásrendszert kíván, amiben ennyiféle tartalmat kellene állandóan szem előtt tartani. Azt mondják ránk, pedagógusokra, hogy kvázi szakemberek vagyunk, mert semmiben sem tudunk igazán elmélyülni, mert nagyon szerteágazó ismeretekre van szükségünk. A tantárgyak is szétcibálnak bennünket, ha mind-egyiket igényesen, progresszíven akarjuk a gyerekekhez közlíteni. Ma már nem olyan egyszerű polihisztornak lenni.

A tanítói munka legfontosabb mozzanata *a gyermekekre figyelem*, ha a gyermek időt és őt követő érdeklődést kap a tanítótól, megéri a soron következő feladatokra, és ez megsokszorozza erejét, tanulási kedvét. Éppen ezt az odafigyelést, ezt a segítséget nevezhetjük pedagógiának.

Mikor fogjuk észrevenni már végre, hogy a gyerekek élete nem jó az iskolában? Nagyon sajnálom azt a gyereket, akinek állandóan csak a tanulást, az iskolát kell hajszoznia, és semmi más öröme nincs. Ezek a gyerekek azok, akik szülői ambíciótól fűtve teljesítményközpontú iskolákba járnak, és mást sem csinálnak, csak dolgoznak, mint egy gép, nézik az órát, rohanak a következő különóráikra. A vége az, hogy tizenhárom, tizennégy éves korukra oly mértékben fáradnak bele az egészbe, hogy már semmihez nincs kedvük, furcsa és nagyon méltatlan irányt vesznek: a hasonló korúak nagy csapatával egymást támogatják a felnőttekkel szemben.

Fontos, hogy a gyerekek szeressenek iskolába járni. A mi gyerekeink szeretnek, szeretnek iskolába járni! Szoktam tréfásan

fogadni őket szünetek után: „Jaj, már megint kezdődik ez az új tanév, és ugye nagyon rossz, hogy újra iskolába kell jönni?” „Nem, mi akartunk már jönni!” „Úgy vártuk már, hogy megint jöhessünk.” Boldog vagyok, hogy vannak köztük, akik még számolják is a napokat, mert szívesen jönnek vissza.

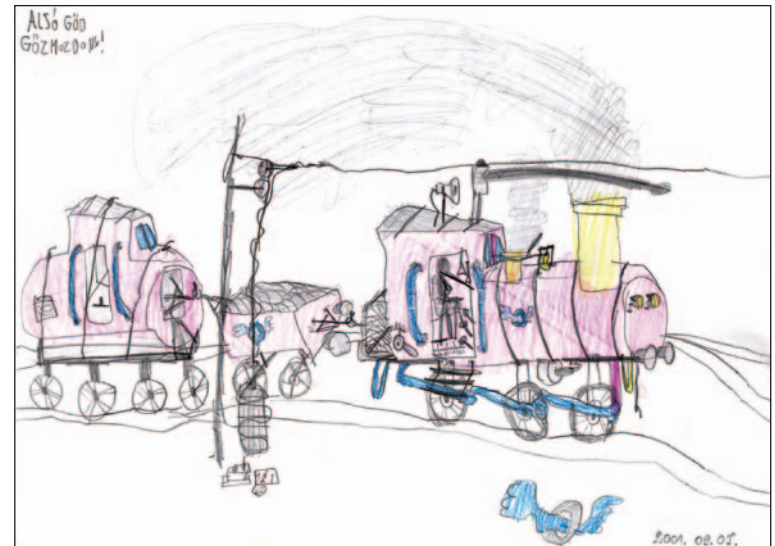

Persze korántsem élünk rózsaszín felhőkben, a konfliktusainkat megéljük minden áldott nap. Úgy élünk, mint a nagy családban, ahol megterem a sok jó mellett minden nap a baj is. Úgy érzem, természetesen élünk, ezért szeretnek iskolába járni a gyermekeink. Ez szerintem jó dolog, mutatja, hogy *a gyermeket, a gyerekeknek valót őrizni lehet* úgy is, hogy az többféle szempontból termékeny lehessen.

Vajon egy hosszú és küzdelmes pedagógus életpálya gyakorlati példái, szemléleti megfontolásai, adhatnak-e hitet, megújulást

a további intenzív pedagógiai munkához, az érdeklődő tanítóknak? Negyvenhat év tapasztalata meggyőzheti-e a pedagógusokat, hogy érdemes a küzdelem, amelyet minden bizonnyal eredmény is követ?

E gondolatsor végén szeretettel ajánlom a tematikusan csoportosított filmek színes csokrát, melyekben élő játékokat, tantárgy-tanítási részleteket, nevelési helyzeteket láthatnak az érdeklődők. Ajánlom mellé szeretettel a filmekhez tartozó könyvecskét is, amelyből további gondolatokat találhatnak tanítói munkájukhoz. A filmek sorozata és a hozzá tartozó könyv nem kínál kész recepteket a tanításhoz, „csupán” ötleteket ad, szemléletmódot közvetít, kérdéseket vet fel. Annak belátásához segít hozzá, hogy *az iskolában is érték a másképpen gondolkodás*. Arra a szókratészi útra vezet, hogy fontos a kérdezés lehetősége és képessége, mert a kérdező ember közelebb van a dolgok lényegének megtalálásához, az igazsághoz, a megértéshez mint a válaszoló.

Bence első osztályos rajza

ELSŐ NAPOK AZ ISKOLÁBAN

A világ legszebb dolga az iskolába érkező gyerekekkel való foglalkozás, elképzelni sem tudok szebbet. Az iskolába lépő gyermek tudni akar, tanulni akar, olvasni, írni akar, hiszen ezért jön ide. Ez pedig remek dolog!

ISKOLÁS A CSALÁDBAN

A felnőtteknek nehezedik az élete, egyre nagyobb a rohanás, egyre kevesebb a nyugodt, szépen vezetett, jól megszervezett családi élet. Az a fajta biztonságot adó rendszeresség, amiből mindenkinek juthatna rész, és mindenki részesülne törődésben, nyugalomban, igazi pihenésben. A családok szétzilálódásának az a következménye, hogy nem várhatunk el nyugodt, jó idegrendszeri állapotú, érzelmeiben megállapodott gyerekeket az iskolába.

Egyre inkább az a tendencia, hogy otthon is tanítani kell a gyereket. Tapasztalom, hogy a szülők mi mindent tesznek, micsoda kínjaik vannak azért, hogy gyermekeiket az iskolára előkészítsék, ahelyett, hogy a családban gyerekként jó életet, jó családi életet biztosítanak számára. Ez irtózatosságot kelt, mert gyermeki mivoltából emeli ki a szülő a gyermekét, amikor azt

mondja: neked ezt tudni kell, mire odaérsz, és esetleg olvasással, számolással győtri idő előtt. Sok család ma már nem érzélemmel küldi a gyereket az iskolába – jó lesz neked ott a társak között, szépeket fogsz hallani –, hanem azzal, hogy neked ott jól kell majd működnöd, sok mindent kell megtanulnod, mert te már itthon is sokat megtanultál. Kijelölve már az útja, nagy embernek kell lennie! Már nem szereti a világot, nem tud gyerekek között meglenni, nem tud odafordulni hozzájuk, záporozza magából a sok nehéz szöveget, amit kapott, zagyván, hadarva, meg sem áll, nem örül neki, az arcáról örömet nem olvashat le az ember. Az érzélem nem fontos, csak a tudás!

Sokat elmélkedem rajta, miért van az, hogy a családokban nincs benne az a régi tudás, hogy egy kisgyereknek csak úgy, felszabadultan örüljenek? Egy gyerek, aki *a maga módján, természetesen kutatja a világot, abban rengeteg gyönyörűséget talál, naphosszat játszik, felfedez*. Bizony sok jó dolgot érdemes tenni ebben a világban kisgyermekként!

Az a gyerek, aki boldogan él otthon, vagy aki nagycsaládban nő fel, jobban tud a szívével ölelni, magát adni a többinek, a társainak. Magam is a gyerekkoromból, a családomból tudom, hogy mit jelent ez a fajta jó indulás az egész későbbi iskolai életünk szempontjából.

Amikor felnőttként, tanítóként az iskolába léptem, az a kívánság munkált bennem az első perctől kezdve, hogy úgy élhessek a gyerekek között, mint ahogy otthon élhettem gyermekként. Mozoghassak annyit, amennyit szeretnék, azt tehessem, amihez nagy kedvem van. Ehhez kellett nagy erővel, akarattal megteremtenem a körülményeket, hogy *az iskolában tanítóként csakúgy, mint egy gyerek, jól élhessek, jól érezzem magam*.

„A GYAKORLATOT IGAZÍTÁSOK A GYEREK ESZE NYÍLÁSÁHOZ”

Meghatározó pillanat minden gyerek életében az iskolai élet első néhány napja, az első hetek. Sok minden eldől akár egész életére attól, ami az iskolában fogadja. Eldől, milyen lesz a viszonya az ismeretszerzéshez. Eldől, hogyan kíván majd a világra nézni, onnan valóban érdemes dolgokat válogatni, azokat megközelíteni, részekre bontani, megérteni. *Az iskolába való bevezetés módjából* következik majd, hogy állandóan biztatásra vár-e, várja-e, hogy valaki folyamatosan megmondja neki, mit kell tennie, vagy *önállóan mer-e majd működni, keresni*. Rádöbben-e majd, hogy mindnyájunkban másképp tükröződik a világ, hogy egészen mást jelent neki egy szó, mint a másinak, mást fedez föl benne, másképp formálja, másképp hangsúlyozza. Megéri-e, hogy ez a sokféleség mennyire fontos, és ebben a sokféleségben tud-e majd jól eligazodni, pontosan megérezni, mi van a dolgok mögött. A sok színt, ami a gyerekekkel bekerül, jól kell használnunk: úgy, hogy minden gyermeknek legyen, lehessen hozzátennivalója az iskolai élethez, bármiről essék is szó az órán. Arra kell rászoktatni a gyereket, hogy ne csak várjon, hanem *adni akarjon, és egyre tartalmasabban akarjon adni*, miközben annak a fontos ténynek is ott kell lennie, hogy *örömmel teszi mindezt*, mert maga is látja, hogy végül az ő közreműködésével megteremtődik valami.

Bolyai Farkas – címben idézett – felszólításából indulok ki mindig, amikor a gyermekhez közelítek, ez a gondolat nagyszerűségével fogva tart azóta, mióta rábukkantam. Számomra ez az egy mondat útba igazító a tanításra készülés idején éppúgy, mint amikor egy nevelési problémát kell végigjárnom.

JÁTÉKKAL OLDANI A LEVÁLÁST

Én a magam számára régen kijelöltem már azt az utat, hogy *játékon keresztül* hívjam meg a kicsiket erre a szép időszakra, akkor, amikor először lépnek el a családtól, és kezdik el önálló útjukat. Nehéz korszak ez nekik, amire végeredményben nagyon vágnak is már. De el kell lépniük a családtól egy kicsit, hosszabban kell távol lenni, több, nehezebb, saját dolguk lesz, aminek már egyedül kell megfelelniük. Rendkívül fontos, hogy ez jól sikerüljön, hogy jó emlékeik maradjanak meg ebből az időszakból!

A második leválásnak, a 10–12 éves korban történő leválásnak ez az alapja, első nagy mozdulata, ami kihát aztán a későbbiekre is. Vannak olyan családok, amelyek szorongást oltanak a gyerekükbe. Megfelel-e majd az új élethelyzeteknek, jól teszi-e a dolgát? Van olyan anya, aki nehezen engedi el fiát, lányát, és ezzel vét; van, aki a többi gyerektől félti, és szorong, hogy jó irányban fejlődik-e, nem éri-e káros hatás a többi gyerektől? *Először a szülőket jó felszabadítani.* Korán szoktunk szülői értekezleteket tartani első osztályban. Elmondjuk, hogy tőlük is *örömet kell, hogy kapjanak a gyerekek és biztatást*, semmi mással nem képesek olyan sokat segíteni, mint azzal, ha örülni tudnak annak, hogy a gyerekük már erre meg erre képes, és nap mint nap megkérdezik a gyereküktől, minek is örült ma az iskolában?

ÓVODÁSAN ÉLNI MÉG EGY KICSIT

Fontos, hogy otthon érezze magát a gyermek az iskolában, már az első napokban is. Hogyan lehetséges ez? Úgy, hogy tudato-

san engedem, folytathassa az óvodai életét. *Óvodásan élünk még jó néhány hétig.* Így helyezem őt azonnal biztonságba. Ugyanis az óvodából hoz a gyermek egy szokásrendet, munkarendet, a játék örömet, életrendet, azaz egy kiváló napi ritmust, melyet ismer, begyakorolt, ami az övé. Ezt mind felhasználom, beépítem az első napok munkájába, *csak olyat és annyit teszek a már meglévő tudáshoz hozzá, ami szinte észrevétlen számára.* Mégis fontosak ezek az apró lépések, mert többek között az olvasás és a számolás felé haladunk a segítségükkel.

Először azt játsszuk el, amit az óvodában már játszottak. Nagyon fontos fölmérni, hogy egy gyerekcsapatban mi minden található meg. *Leginkább a játékon keresztül tudják megmutatni magukat a felnőttek, mert ez az életformájuk, a munkaformájuk.* Ha jól éltek eddig az óvodában, nagyon szépen be tudják mutatni, hogy mi is az, ami jó. Ha pedig nem éltek jól sem ott-hon, sem az óvodában, akkor meg azt mutatják meg, honnan is kell őket elhozni, és mi mindent kell majd nekik bemutatni, mi mindent kell majd hozzájuk közel hozni az iskolában. Például azt, hogy bizony jó dolog együtt lenni, szépeket énekelni, játszani, egyre komolyabb dolgokat találni meg játék közben, felismerni, hogy milyen remek kis társaik vannak, milyen jó ötleteket mondanak játék közben, milyen ügyesen tudják már az első mozdulatokat is megtenni. Ha van valaki, aki elhúzódik, vajon miért teszi? Milyen jó, hogy sok szép új nevet megtanulhatunk, sok új társat, barátot szerezhetünk.

MEGTANÍTANI NEKIK MAGAMAT

Biztosnak kell lennünk benne, hogy a gyerekek megértették, amit kértünk tőlük. Az első napokban rettentően fontos, hogy

megtanuljanak engem. Mi az, ahogy én valamit eléjük hozok? Mit olvasnak le az arcomról, mit mondanak a mozdulataim? Mit mond a hangsúlyom? Ezekre nagyon-nagyon kell figyelni, mert ezzel lehet igazán megalapozni azt, hogy emberi módon élhessünk a gyerekekkel, hogy ezt tanulják meg tőlünk, és nem azt, hogy az iskola nem más, mint hangos szó, merev munka. Milyen jó, hogy Comenius is azt mondta, *nem lehet robot a munka, tudni kell örülni neki*, de ezért annak változatosnak is kell lennie. Sokszor kell átváltani egyik munkából a másikba, és egy-egy témakörön belül is nagyon sokféleképpen lehet elindítani a helyes irányú fejlődést.

Folyamatosan mondom nekik: ahhoz, hogy jól élhessünk az iskolában, mi magunk csinálunk szép szabályokat, hogy minden, amibe csak fogunk, jól sikerülhessen. Nagyon kedvesen élük meg ezt is. Elkezdünk egymásra figyelni *néma jelekkel*, minél csöndesebben üzengetni a titkos jeleinkkel. Szeretnek titkolózni. Nekem is rendkívüli dolog volt, hogy édesanyám titkolózott, mindent titokba fordított, és alig vártuk, hogy a titok nyitja előkerüljön. Azt mondom a gyerekeknek az első napokban, hogy ilyen jeleket csak mi használunk. Ezek olyan titkos jelek, amiket csak mi értünk, itt ebben a kis csapatban, és milyen jó lesz, hogy mondanom sem kell, csak a jeleinkre ránézni, és már megy is szépen minden. Rettentően tetszik ez nekik, büszkék rá, hogy az első napokban már üzengetünk egymásnak. Például egy kézzel elég ahhoz, hogy: kinyíljék az ablak, majd becsukódjék, a nyitva maradt ajtó bezáruljon, a villany fel vagy éppen lekapcsolódjék, a táska a helyére találjon. A hangunkat éppen halkabbra vagy erősebbre vegyük, az asztalon helyet teremtsünk a következő tennivalónak, a kapkodót lassításra kérjük, a hiányzó ruhát felvetessük, a túl sok réteget lefogyasszuk egymásról, figyelemre kérjünk, játszani hívjunk, valamelyik játé-

kot konkrétan kijelöljünk, a nem jól elhangzó dolog ellen két kar felemelt mozzgatásával tiltakozzunk, a méltatlanul zavarót cümmögéssel és fejcsóválással javításra bírjuk, és ehhez hasonló, hamar *jó szokássá érlelődő jelek, amelyek rengeteg időt és beszédet megtakarítanak nekünk.* Nem beszélve arról, hogy egy gyerekcsapat különös kincsévé, finoman közvetítő eszközévé válik ez a szívesen használt jelrendszer.

MEGŐRIZNI AZT, AMI GYEREKI

Olyan játékokat találtam ki a gyönyörű első napokhoz, ami nagyon a gyerekeknek való. Szeretném bennük sokáig megőrizni, ami gyereki. *Féltve őrzöm a fantáziájukat*, hogy továbbra is könnyen tudjanak mesét szőni. *Még átjárnak a mese világába*, jól érzik ott magukat, megpihennek, aztán színes, szép dolgokat produkálnak ennek hatására. Nagyon-nagyon szép időszak ez.

Érdekes viszont, hogy néhány gyerekből hiányzik a mese iránti fogékonyság. Fejtegetem, hogy mi a háttere ennek? Hát persze, amit a körülvevő világ mutat, üzen a számára. Ha rajzolgat, a televíziós figurák jelennek meg rajzaiban. A hangos, az ordító plakátok tömkelege, a televízió. Nem a szép szövegek jutnak eléjük, és nem is azok, amiket okvetlenül először én közlitenék hozzájuk. Azt mondja egy kislánykám, nem szeretem a népmeséket, csak a komoly meséket szeretem. A környezete már másra ösztönzi, nem a 6–7 éves korra szóló játéokra és mesékre, a felnőttek furcsa igénye érződik mögötte. A gyerek megcsillantotta egy jó adottságát, a szülő pedig az életkorától idegen nehéz szövegekkel, történetekkel, például Odüsszeusszal vagy nehéz operamesékkel szórakoztatja. Ki tudja, miért teszi? Ettől a kisgyerekekben hihetetlen kuszaság, összevissza-

ság alakul ki, csak az nincs meg benne, ami a korának megfelelő lenne, hogy érzelmileg is közeledni tudjon a történetekhez.

Szomorú felfedezés volt számomra, hogy el tudják képzelni az emberek azt, meglehet ismerni a világot érzelem nélkül! A világot nem szeretem, csak kiválasztok belőle valamit, ami az én dicsőségemet valahol majd kijelöli, és semmi egyebet nem kell hozzá gyűjtögetnem, nem kell megélnem szép élményeket, nem kell szépen ránézni valakire, és nem kell várni tőle egy ugyanolyan visszanézést, simogatást.

A gyereki világtól idegen, távoli dolgokkal birkózik szegény, és ki is mondja, hogy utálok a meséket.

ÉSZREVÉTELLENÜL TANULUNK

A gyerekek úgy nőnek bele a tanulásba, hogy észre se veszik, mennyi mindent elsajátítottak, *szinte a levegővel együtt szívják be az olvasás és számolás alapjait játékosan, nagy mozgásokkal, énekkel, átélve, mélyen feldolgozva*. Olyan (tan)anyag ez, ami már teljesen az övék, erre biztonsággal építhetnek, építhetnek a későbbi iskolai munkánkban.

Nagyon helyesek a gyerekek, mert eleinte nem tudják elképzelni, mi is az, hogy iskola, mi az, hogy tanulás. Állandóan biztatnak engem, hogy „Hát mikor tanulunk már?”. Két nap alatt négy játékot tanultunk meg komoly szöveggel, és észre sem vették, hogy tanultak. Óvodai mondókákat mondogattunk, mozogtunk, tapsoltunk, folyamatosan dolgoztunk, meg sem álltunk. A gyerekek képzeletében is az él, a tanulás az, hogy elő azt a füzetet és írni bele, elő a könyvet és gyorsan elolvasni. Fogalmuk sincs tehát arról, hogy mi is az igazi tanulás.

Nyitott ajtóknál tanítottam évtizedeken keresztül. Ez lehetővé tette számomra, hogy a nálam hospitáló tanítóknak, egyetemi és főiskolai hallgatónak megmutassam, *miként követhető a gyerekek egyéni fejlődése*, hogyan lehet ráérezni a gyerekek ismeretében arra, mekkorát kell, lehet, szabad továbblépni velük egy-egy iskolai napon. Fontos nagyon, hogy az előrelépésnek is egyéni a mértéke. Nagyságában és minőségében is. A felnőtteknek kell minden gyerek egyéni mértékéhez idomulnia, semmiképpen sem fordítva. Oda kell jutni a gyermek közelébe! *Fantasztikus, mi minden van a gyerekekben, csak az a kérdés, hogyan tudjuk azokat mi pedagógusok előhívni belőlük.*

HOGYAN KÉSZÜLÖK EGY ÓRÁMRA, EGY ISKOLAI NAPRA?

Az óráim mindegyikéhez mindig *gondolatsort terveztem*. Azt rövid, gyors vázlatban rögzítettem, jelöltem a hangsúlyokat, a csoportos és az egyéni munkák helyét, az adott problémák gyerekekre osztott részeit, sok feladatot hozzájuk. Ez arra volt jó számunkra, hogy amit az adott órán véghez akartam vinni, az egy tudatos felépítésben élém rajzolódott. A lépések egymásutánja megragadt bennem, felszabadult figyelmemet teljesen a gyerekek követésére fordíthattam, és így minden apró mozdulatnak, szónak jó hasznosulást, érvényt tudtam szerezni. Így természetes folyamatban kapcsolódhatott több gyerek gondolata és élénk ütemben, jó ritmusban épülhetett, majd tárult fel kisebb vagy nagyobb csoportok ötleteinek halmaza. A pergő munka sajátja, hogy magával ragadja azt a gyereket is, aki nehezebben közelít az adott problémahelyzethez.

MIT JELENT KÖZEL LENNI EGYMÁSHOZ?

A figyelem nagyon függ attól is, mit hoz otthonról aznap a gyerek. Ezért jó, ha a tanító tudja a nagy családi történeteket. Betegség, jaj, Istenem, válás, nagyon beteg a nagymami. Mindig tudni kell, milyen nehézség terhelődik a gyerekekre. Erről valami jelzést kapok, nem tud jönni a nagymama, nem tud jönni az anyja, most az unokatestvérem hozott, most a bátyám hozott, mert beteg valaki a családban, mert nagymama kórházban van. Eleinte ez a figyelem nem volt tudatos nálam, aztán rádöbbenem, rettenetesen fontos, hogy egyszer-egyszer elhangozzon: „Mi újság, mondd, mi van otthon?” *Ha az ember ilyen törődéssel fordul oda a gyerekekhez, levesz egy kicsit a gondjából, egy kicsit megnyugtatja.* Minden gyerek nagyon hálás ezért. Volt egy osztályom, ahol huszonnyolc családból nyolc apa hiányzott. Balesetben halt meg az egyik, a többi meg elment a családtól. Sok hétfő reggelen sírtunk együtt. Egymásnak meséltük, mi volt a hétvégén. Ezt azzal a céllal indítottam, hogy egyrészt kapcsolódjunk a hétvégéhez is, tudjunk egymásról, másrészt, ha elmondja, amit látott, az hasznos mindnyájunknak, a beszédkészsége is fejlődik ezzel, a figyelmünket föl hívja, hogy érdemes megnézni egy kiállítást, múzeumot, egy szép hegyet. És közben egyszer csak előjön, hogy „de apa ígérte, és nem jött el, pedig hányadszor mondja, mégsem...” – és a gyerek már zokog. Egy láncszem elpattan, és abban a pillanatban jön a többi. Igen, én is, az enyém is – aztán sírás, ez viszont az egész hétre szóló, nagyon jó dolog. Kiöntik a kínjaikat. Egész más a viszonya tovább a tanuláshoz is, tud már figyelni. Ó, ha ilyeneket mernénk észrevenni!

Vagy olyan dolog, amit semmiképpen sem mondhat ki az ember a gyerekeknek, de tudja, mi van mögötte, és anélkül, hogy érintené a problémát, apró figyelmeztetésekben részesíti őt. Lá-

gyan, halkan olyanokat mond neki, hogy szanaszét vannak a holmijaid, jövök, és együtt hamar megcsináljuk, mert tudom, hogy most erre nem tudsz igazán odafigyelni. Ez az én részvételem abban, hogy helyére kerüljön, és egy kicsit szabaduljon a kínjaitól. Babácskát várnak, ez is nagy izgalom a gyerekeknél, odahívjuk az anyát, együtt örülgetünk, megsimítjuk, tapasztaljuk, hogy mozog a baba. Ennek is örülünk, együtt vagyunk, és kérdezzük, mikor is láthatjuk, meddig kell még várnunk, mi lesz a neve – gyönyörű szépen lehet ezzel a gyerekekben felgyűlő feszültséget, féltékenységet levezetni. A napi állapot mindig nagyon fontos! El is szoktam mondani, hát ez a nap nem nagyon sikerül, nézd meg, hányadszor hívlak, és még mindig nem tudsz segíteni nekem! *De kár, hogy ma nem kapunk olyan sok jó meglátást tőled, de hiányzik ez nekem!* Tehát észrevetetem, tudom, hogy nem tart velünk. Amikor már negyedszer-ötöd-ször szólok, mert nagyon-nagyon távol van, már azt is megjegyzem, hogy ezt már bizony sokszor kellett nekem mondani. A ráirányított figyelem, az állapota tudatosítása mellett biztatást is kap, holnap, ha elhatározod, sikerül együtt tartani velünk. Egyik fiamat dorgálom egyszer, hát ez a munka ma nem ment neked, de sajnálom! Elmegy, öltözik, futkározik, kis idő után odajön, és azt mondja, de holnap figyeljél meg! Már készül arra, hogy holnap rendbe hozza a dolgot. Elfogadom, hogy ma nem vett részt valamiben, de számon tartom. Fontos, hogy tudja, ezt illik rendbe hozni.

BEMELEGÍTÉSSEL KEZDJÜK A NAPOT

Kicsi korban a gyerekek figyelmét rövid ideig és nagyon változatos foglalkozásokkal, rítusokkal lehet megkötni. A napi programban az is benne van, hogyan melegítünk be. *Napkez-*

désnek hívjuk ezt. Szeretem megfoghatóan is megmutatni, hogyan készülök a munkára reggel. A kicsiknél, de a nagyobbaknál is jó dolog, hogy jelezzük a dátumot, ki hiányzik, tudjuk-e már, miért hiányzik, valaki hozott-e hírt róla, kaptunk-e telefont? A dátumföjlírást azért is szeretem, mert sokféle föjlírását használunk. Római számokkal is föl szoktam írni a teljes dátumot, azt is érdekessé teszem, és közben megtanulunk rengeteg dolgot. Mi magunk is arra emlékszünk, amit érdekesen tanultunk meg. Római számoknál azért V alakú az ötös, mert az első ujjat meg az ötödiket összekötötték. Ezt soha nem felejt el a gyerek. A tíz a két ötös egymásra téve. Az időjárás-jelentés is fontos, esemény, amit meg kell figyelni. Mindig másra osztjuk ki, három-négy gyereknek is dolga ez. Van, akinek hőmérője van kinn, van, akinek benn, a rádiót hallgatják, a televíziót figyelik, a szülőket kérdezik. Elkezdtük szeptemberben figyelni a napi hőmérsékletet, az időjárást, októbertől egy kis grafikont is készítettünk. Van egy nagy hőmérőnk is fából, mindennapi megfigyelés történik, köti a figyelmét valamihez. Nagyon szeretik ezt! Ebből indul a pozitív és a negatív számok tudása is. Megfeleltetjük a meleg és a hideg fokokat, kiszámoljuk a két hőmérsékleti érték közötti különbséget, és ez sok más, jó dolgot is előhoz. Mindenbe lehet érdekességet vinni. Nagy dolog a gyermeknek, hogy hőmérővel dolgozik, ezzel eldicsekszik mindenkinek. Először csak a hőmérsékletet nézzük, utána az időjárás sok más részletét is lehet figyelni, ez mind figyelemterelés. Az időjárás megbeszélése után légző-, beszéd- és emlékezet-gyakorlatok következnek. Nem maradhat el egyik sem, mert követelik. „Ma még ez nem volt, az nem volt.” Írók vázlatot nekik a foglalkozásokról, és végigbeszéljük, mit szeretnének ezen a napon. Megkérdezem tőlük, hogy van-e, amit jobban szeretnétek, netán más sorrendben. *Beleszólhatnak, javasolhatnak, kérhetnek, így együttes akarattal kezdjük a napot.*

Énekelünk is minden áldott reggel, ezt is nagyon-nagyon szeretik. Rengeteg énekünk van már, verset is mondunk minden reggel, memóriagyakorlatban mindig ébren tartjuk a verseinket, négy éven keresztül. Jól és könnyen megtanulják a verseket, szeretik is őket. Tudatosítom a gyerekekben, a napkezdés arra való, hogy a munkára készüljünk. Ha közel az írás, akkor kar- és kéztornával melegítünk be. A lábtornát inkább pihentető gyakorlatnak szoktam munka közben használni, amikor szükség van felfrissülésre.

Pihentető gyakorlat: lábtorna

LÉPEGETÜNK AZ OLVASÁS FELÉ

AZ OLVASÁSTANÍTÁST ELŐKÉSZÍTŐ GONDOLATOK

Nagyok a különbségek a gyerekek között abban, hogy mennyi időre van szükségük a magabiztos olvasás megtanulásához, begyakorlásához. Ez nem baj. *Soha nem sietek, mindegyik gyermeket hagyom a saját ütemében fejlődni.* Folyamatosan és sokféleképpen fejezem ki az örömöm, hogy már itt tart. Mindnyájukat türelemre intem, hogy nem kell sietniük, mindenkinek annyira kell olvasnia, amennyire ma tud, szeret, akar. Jön is az szépen. Boldog vagyok, ha a második év végére ott tart, ahol tartania kell az olvasás elsajátításában.

Minden osztályban akad néhány olyan gyerek, akinek van valami olvasási nehézsége. Több tanítványom volt, aki még harmadik osztályban sem olvasott teljesen jól. Volt egy olyan tanuló, aki negyedikben jutott el odáig, hogy megnyugodhattam: a felső tagozatban már haladni tud majd a többiekkel. Mindenképp az a törekvésem, hogy a felső tagozatra, ahol már nagy adagokat kapnak az olvasnivalóból, komoly szövegeket

kell megtanulniuk, az olvasással ne legyenek gondjaik. De amelyik gyereknek nem megy, mert organikusan diszlexiás, azt is biztatni kell, és ott segíteni neki, ahol és ahogy csak lehet. Az első két évben semmiképp nem engedem mással foglalkozni, sőt lehetőleg harmadik osztályban sem engedem idegen nyelvet tanulni, mert akinek az anyanyelvével gondjai vannak, annak az olvasásért való küzdelmét ez lassítja.

Általában magam foglalkozom velük, de ha szükséges, a fejlesztő pedagógus is segít. Így tudjuk megóvni a gyerek önbizalmát is, ami nélkül nem képzelhető el egészséges fejlődés. Volt olyan diszlexiás tanítványom, akinek a negyedik osztályban a mondatban segített, amely a logikájával fogta meg őt. Megtetszett neki, mert a gondolkodása nagyon jó volt, és ez lendített rajta az olvasásban és a helyesírásban is. Felnőttként ma elmondja, hogy milyen nehéz út áll mögötte az öröklött diszlexiával, és még ma sem elégedett magával, főként a helyesírásával, holott főiskolát végzett. De megtanult jól olvasni! A legfontosabb tehát, hogy minden egyes gyereket onnan indítsunk az olvasás tanulásának útján, ahol ő éppen tart. A már olvasva érkező gyerekeknek neki való foglalkozás kell éppen úgy, mint a betű iránt addig még nem érdeklődőnek.

AZ OLVASÁSRA VALÓ ÉRETTSÉG JELEI

A 6–7 éves kor gyönyörű időszak a gyerekek életében. Ekkor gyűjtik be a számukra csodákat rejtő világot, szinte a bőrükön, a pórusaikon keresztül, minden mozdulatukkal.

Arról, hol állnak ebben a keresésben, gyűjtögetésben, meg lehet állapítani, érettek-e már az iskolára. Csalafintán meg szoktam kérdezni az iskolaérettség vizsgálatakor minden gyerek-

től: „Mit is szeretsz te csinálni a legjobban mostanában?” Ha azt mondja, hogy nagyon szeret játszani, és sorolja, miféleket, még nem érett az iskolára. Azt mondom neki: „Úgy látom, hogy neked még játszani kellene az óvodában egy évet, mert nagyon fontos volna számodra, hogy gyűjtögess a játékok közben”, erre azt válaszolja, „Igen, igen, nekem játszani kell még”. De van gyerek, aki azt mondja, „Én már nagyon szeretnék olvasni, én már ennyi mindent gyűjtöttem”. Ő biztos, hogy mehet már iskolába, ez fordulópont, pszichésen ebben a korban a legalkalmasabb az olvasás- és írás elsajátítására. Amelyik azt mondja, „Ó, én már tudom a *m* betűt, a *mama betűt* már le is tudom írni, mellé teszek még egy-két betűt, és már tudom olvasni”, az a gyerek már készülődik. Számomra a gyermek iskolaérettségének (jelenleg: iskolára való alkalmasságának) vizsgálatánál kiderül az ő személyes betű iránti érdeklődése, soha nem az intelligenciahányados a fontos, hanem az, hogy mekkora *az érdeklődés a gyermekben az olvasás, írás iránt*. Ez a mutató biztosan méri őt az iskolára való alkalmassága tekintetében.

OLVASÁSTANÍTÁSI MÓDSZER A GYEREKEKRE HANGOLVA

Sárát figyelem

Fiatal tanító korom óta nagyon izgatott, hogyan tanul meg egy gyerek iskola előtt, magától olvasni. Több gyereket is követtem, de a legközelebből Sárát, aki látta, hogy olvasunk, írunk körülötte, és bizony 4 éves kora táján papírt fogott s állandóan jött utánunk: „Írd le nekem, hogy szék, írd le, hogy asztal!” – kérte. Később, amikor már *jól élt a mesékben*, a mesefigurák neveit kellett leírni. A királykisasszony nagy élmény volt számára, ezt a nehéz szót

is addig írogatta magának, míg meg nem tanulta; leíratta velünk, odatette maga elé a cédulácskát, és *másolta nyomtatott nagybetűkkel*. Sétáltam vele egyszer Visegrádon, és egy ovális táblát találtunk, megálltunk előtte, és olvasta: „Természetvédelmi terület. Mondd, mi az, hogy természetvédelmi terület?” – kérdezte. Megdöbbsentem, hogy az ovális táblán körbeírt szöveg sem okoz már neki nehézséget. Előttünk tanult meg olvasni, mégis láthatatlan volt, hogyan dolgozza fel a kérdéseire kapott válaszokat. Jó pár hónapig tartott persze, amíg egy ilyen bonyolult elnevezést is el tudott olvasni. Rengeteg kis papírocskán gyűjtögette a szavakat, szépen gyűltek a szavak, fogalmak körülötte, a nehéz szavaknál mindig megkérdezte, mi az. Mozdulatról mozdulatra tudtam követni őt, és tudatosította bennem, a felnőttnben, *milyen gyönyörű út, ahogy egy gyerek az olvasáshoz közeledik*.

Vittem Sárát bábszínházba. Bábszínházi élményei után, Pinokkió történetét otthon el kellett játszaniuk százszor egymás után. Ahogy mentem érte az óvodába, már messziről üvöltötte nekem, hogy „Tonió apó!”, és azonnal, ott az óvoda játékházacskájában el kellett játszaniuk Pinokkió történetét. A játékhoz kiosztotta a szerepeket, nekem sok szerepet adott, ő pedig mindig a kis fából faragott baba volt, abba teljesen beleélte magát.

Eldobta magát, mutatta, hogy ő most egy fadarab, majd megszólalt: „Még nem vagyok kifaragva!” – így kezdődött a mese, innentől kezdve kellett eljátszani. Szenzációs fordulatok voltak, és ahogy rádöbbsent egy-egy szereplő tulajdonságaira, mozdulataira, mozgására, gondolataira, elkezdte ő is alakítani a mesét. Nagyon sajnálta Toniót azért, mert szegény: „Most játsszuk úgy, hogy a Tonió nem szegény!” Rajzoljunk neki pénzt, hozzunk neki, gyűjtsünk neki, vagy mondjuk azt, hogy ennek a társasjátéknak a figurái az ő pénzei”. Állandóan volt *megoldani való problémája*, követte a személyeket, Pinokkión is sokat változ-

tatott. Kara Barabástól vacogva félt, de őt is meg akarta személyesíteni, egyik játékát kinevezte azzá, de látszott, hogy fél tőle, ahogy megfogja, mert az *teljesen átlényegült* nála Kara Barabás-sá. Teljesen *benne élt a mesében* – nagy élmény volt ez a mellette lévő embernek. Úgy félt a bábszínházban Kara Barabástól, hogy felkiáltott: „Menjünk ki, menjünk ki, gyorsan menjünk ki, ne maradjunk itt!” Hosszan tudtam csak rábeszélni, hogy azért érdemes maradnia, mert a mesében hamarosan sokféle változás következik be. A végén meg eljönni nem akart: „Még maradjunk, még egyszer nézzük meg”, akkor alig tudtam hazahúzni.

Elvittem az Arany János Színházba, a mostani Újszínházba is a *Vadrózsa kisasszony*című mesedarabra. Már királykisasszonynak öltözve kellett otthonról elindulni Sárival – kétségbeestem, ahogy a szépen öltözött gyerekközönséget megláttam, mert ő az én csipkés ruháimban, valami blúzocskában, hálóingben jött el csak, nem tudtam lekérni róla, mert így ő is beletartozott az előadásba. Óriási élmény volt ez számomra, ahogy földidézem, most is teli vagyok örömmel. Hazaértünk, és el kellett játszani az egészet. „Te vagy az én apám, az én királyapám” – mondta, de én voltam a holló, én a komornyik, a kertész, a szakács, és ő csakis a Vadrózsa királykisasszony. „Most ide állj, és az a dolgod, hogy bejössz, és ez vagy te!” Szenzációs volt, ahogy minden apró részlethez ragaszkodott. Nagyon-nagyon kellett neki mindez, és itthon *újra és újra előjött a mese*. Mindezeket azért írom le részletesen, hogy érzékeltessem: *a jó mesehallgató gyerekből így lesz fokról fokra az olvasó, az irodalomszerető gyerek*.

Később már az is nagyon izgatta, hogy *a könyvben hogyan van leírva* mindaz, amit meséltem neki. Már jóval a Sárával való együttlét előtt is figyeltem a gyerekeket. Láttam például, ahogy fölszállt egy óvoda a villamosra és onnan kutatta a feliratokat, amelyek akkor még szelíd reklámok, boltok név- és címtáblái voltak, és nagyon örült, hogy el tudta olvasni őket.

AZ ISKOLA AZ ELSŐ PERCTŐL OLVASÓMŰHELY

Így követtem tehát a betűket, az olvasást kereső gyerekeket, majd tapasztalataimat felhasználva, *ugyanezeket a lépéseket jártam végig velük az iskolában* fiatal tanító koromban is. Gondoltam: ha így keresnek, akkor nekem *olvasóműhelyt kell teremtenem körējük*. Mindent leírtam nekik, ami egy gyereket érdekelhet, és mást se tettünk, mint *játszottunk, gyűjtögettünk, és egyszer csak tudtunk olvasni*. Ezt csinálom négy évtizede, és ugyanolyan örömeim vannak ebben, mint a gyerekeknek. Sok olvasástanítási módszer létezik, az olvasást minden gyerek különbözőképpen fogja föl, ami nem baj, sőt jó, csak az a fontos, hogy a tanító és az olvasástanítási módszer jól közelítsen a gyerekekhez. Nem tudok egyetérteni viszont azzal a szemlélettel, amely visszatartja a gyerekeket ebben a korban az olvasástól, és csak az írást hangsúlyozza, könyvhöz nem engedi közel sokáig a gyermeket. Hiszen éppen arról van szó, hogy türelmetlenül várja a gyerek, hogy a betűhöz, a könyvhöz közeledjék!

Egy nagyon erős vágy él a gyerekekben 6–7 éves korukban, egy friss lendület viszi őket a betű, az olvasás felé.

Ebben a lendületükben követem őket, együtt gyűjtögetünk egy jó légkörű, vidám kis csapattal, és az a dolgunk, hogy olvassunk, olvassunk. *Folytatom az óvodát, a jó óvodát*, ahol rengeteget játszott, verseket tanult, *dőlt rá a mese* – mindennap. Mert ilyen a jó óvoda véleményem szerint, ez az, amit folytatni kell! A játékra az egészséges gyerek mindig kész! Játék neki a mondóka is, mert a ritmusával megfogja, közben mozog is, kiszámolja a fogót, és le is játssza, hallja a szép ritmusokat, mozgathat rá, a társát elfogja, játék kerekedik belőle, és ez – többek között – az olvasás alapjait készíti elő. A *ritmusérzékét*, ami a szavak olvasásánál és a szótagolásnál rettentően fontos, a *bel-*

ső képalkotó tevékenységét, ami az olvasott szavak és szövegek megértéséhez szükséges, a *mozgási készségét*, hiszen az átélt cselekvésből lesz a belső szemléletes kép. Ezek az olvasási készség kialakulásához nagyon fontos momentumok. Játék közben sokféleképpen mondja a szöveget, tehát már a *hangsúly* is készülődik, a figyelmét leköti, és később könnyű lesz vele úgy olvasatni, ahogy a szöveg megkívánja. Sokféle lehet elágazni egy mondókából. Sokféleképpen lehet lejátszani, hogy érdekes legyen. Meg lehet egyezni, hogy magas vagy mély hangon mondjuk, hogy a szereplők mi módon hozzák a cselekményt, hogy kedves, félénk, ideges, pletykás szomszédasszony, vagy türelmetlen, mérges, túl lassú a férfiember. Weöres Sándor egy szabályos olvasástanítási módszertant írt nekünk, csak föl kell fedezni a versek sorrendjét!

Ezek a versek bizony nagyon az iskolába lépő gyerekeknek valók! Nagyon élvezhető olvasástanulási-, olvasástanítási út ez, ami-ben fürdik a gyerek, meg fürdik a tanító is.

AZ „ANAGINOSZKO” PILLANATA

Szenzációs dolog, hogy tud a gyerek már egy verset Weöres Sándortól, és azt én nyomtatott nagybetűkkel, óriási kartonra kiírom. Ahogy ez a már sokszor elmondott versike megjelenik előtte betűkkel, egyszer csak rádöbben, hogy ő ezeket a jeleket már ismeri, már el tudja olvasni! Ez nagyon szép, nagyon érdekes pillanat! A görögöknek van rá egy szavuk is: *anaginoszko*, ami egyszerre fejezi ki azt, hogy felismer valamit, és rádöbben a szó jelentésére. Ez az olvasás megtanulásának a pillanata: a kisgyerek már hallott valamit, tudja is, már valahol benne él, és akkor egyszer csak rádöbben, hogy el is tudja olvasni, a jelekből

is érti! Anaginoszko, szép görög szó, két remek mozdulat egy szóval történő kifejezése. Úgy kell megkínálni a gyerekeket az olvasással, hogy boldogok legyenek: megtették az első lépést az olvasás útján. „Csipp, csepp, egy csepp, öt csepp meg tíz, olvad a jégcsap, csepereg a víz” – ez a néhány sor azt a gyereket is azonnal megfogja, amelyik még nagyon keveset lépett az olvasás irányába. A ritmusát gyönyörű szépen lehet mondani, nagyon sokféleképp, és azonnal lehet olvasni is. Milyen remek, hogy rövid szavakkal indít, rengeteg *egy tapsos* szó van benne. Így hívjuk, így jelöljük az egyszótagú szavakat. Elérhető, aprócska szavak, és mindjárt lehet nekik örülni. Ezzel rengeteg időt töltök, mert élvezetes játék a gyerek számára. Mindig van jó pár olyan gyerelem, aki nehezen leköthető, bevonható az első hetekben, de olyan egy sincs, aki erre és a hasonló versekre nem figyelne föl, és ne szeretné megkeresni a táblára nagy betűkkel felírt szövegű versben, melyik az a szó, amelyik azt mutatja, hogy halljuk, ahogy a vízcseppecske leesik a csatorna széléről vagy a csapról.

AZ ÓVODAI JÁTÉKOKRA ÉS VERSEKRE ÉPÍTÜNK

Az óvodás mondókákból egyet sem felejték ki, körben állva mondogatjuk: „Ó, ó, ó, tündérkaszinó, akire jut a kilenc, az lesz a fogó!” Körbejárok, leszámolom, érintem a gyerekeket, van egy sereg dolog, amivel be lehet fogni őket gondolkodó játékba is. Azt mondom: „Jó, hogy ennyiszer eljátszottuk, tízszer-tizenötször ezt a játékot, kiszámoltuk a fogót, no de meg tudnánk-e más- képpen is mondani, előre, hogy ki lesz a fogó?” Azonnal készen vannak rá a gyerekek, és azonnal tudják, hogy a szavak ritmusa elviszi őket a megoldáshoz. Ki az, aki titokban meg tudja nekem sügni, hogy ki lesz a fogó? Ez nagyon érdekli őket, azonnal elkez-

denek ritmizálni, szótagolni, magukban, titokban. Nézik a társaikat egymás után, a kezükkel meg tapsolják a ritmust némán, majd belesúgják a fülembe, hát most bizony Krisztina a fogó! Igen ám, de három-négy név is elhangzik, mert először még elvétik. –Ki mondta Krisztinát? Hány gyerek mondta Somát? Hányan Marcit? – Majd megkeressük az igazi fogót – ez hihetetlen jó játék. Most változtatunk, az lesz a fogó, akire a tíz, a tizenegy jut. Vigyázzunk, hogy el ne vétsük a ritmust, hogy a helyesírást – és a számolást – jól készítsük elő! Ehhez bizony a szavak ritmusát kell tudni, jól kell szótagolni, és ezekben a játékokban ez mind ott van. Kimondani szótagolva is a szavakat, de egyben *örülni nekik*, az öröm ne szűküljön, ott legyen dinamikus az, hogy részeire hogyan osztható a szó. A *népi játékok* sora kínálja ezt a játékos megközelítést. Ezek rettentően fontosak a versekkel párhuzamosan, egyikből a másikba lépünk át, mindegyik ad egy gyönyörű kis lépcsőfokot, amin érdemes továbbmenni, mind hoz valami jót. *Minden játékot megjeleníték aztán szókérttyőn is*, és a sok élvezetes játék után hagyom, hogy *összerakják közösen szavakból a verseket, mondókákat. Lejátszott játékaik tevődnéket át betűkké*, az egészet boldogan teszik, hamar közel kerülnek az olvasáshoz. Az a gyerek, aki már foglalkozott a betűkkel, sokat gyűjtött belőlük, már össze is tudja kötni őket szavakká, az magától rádöbben, hogy ha folyamatosan kimondja a hangokat, szavak lesznek belőle. És viszi magával azt a gyereket is, akit eddig még nem olyan nagyon érdekelt az olvasás, a nevét leírja ugyan, de többet még nem dolgozott rajta. Együtt viszont, az ismert mondókákkal, versekkel dolgozva, közösen keresgélve a szavakat, jó kis műhelymunkával tanulnak meg olvasni a gyerekek.

RITMUS, JÁTÉK, DRAMATIZÁLÁS

A rengeteg ének, játék összefonódik bennük, ezt kell nagyon kihasználni. Egyszer csak rájuk nézünk, és látjuk, egy-két hét alatt mennyi verset tudnak már, milyen boldogok tőle, és azt mondják, hogy „*Jaj, de jó, szívesen járok iskolába, mert itt annyit játszunk, meg annyi verset mondunk*”. Tudatosodik az is bennük, hogy már többre képesek, hogy már ennyi verset, ilyen gyorsan, könnyen meg tudnak tanulni. Ehhez persze a *játék nagy öröme* erősen hozzájárul, sokat segít. Ha az válik szokássá náluk, hogy *szeretni lehet a verseket, mert gyönyörű a ritmusuk, gyönyörű élményekhez kötődnek, eljátszhatják őket*, akkor a hangulatával, az átélt örömteli élménnyel együtt ivódik beléjük, hogy mindez nem nehéz, hanem éppen *szép dolog az olvasás, amiért érdemes sokat tenni*.

Itt van például dramatikus játéknak Weöres Sándor *Szomszédok* című verse, amiben két szomszédasszony párbeszéde zajlik. Ezt *azonnal szívesen játssza el egy kisiskolás gyerek* úgy, hogy tudni akarja a verset, és kész csoda, hogy pillanatok alatt tudja is. Eljátszom vele először én, odaállítom magam mellé, én játszom a két szomszédasszonyt, és *azonnal tudja a szöveget a játék kedvéért*. Mindjárt nyúl a kiskosárért, kendőt kötök a fejére, és már mondjuk is: „Adjon Isten, szomszédasszony, hová megy a szomszédasszony?”. Ezt aztán mindegyikük el akarja játszani, és szép sorban el is játszom velük. Azután ott van a gyönyörű vers fölírva nagybetűkkel a táblán, és keressük benne a számukra már kedves szavakat.

Így játszunk heteken keresztül. *Megjelenítem a verseket*, később megkeressük bennük és különböző színnel jelöljük az egytapsos, kéttapsos, háromtapsos szavakat. Ezzel párhuzam-

mosan rengeteg jó játékunk van, éljük a mindennapi életünket, folytatjuk az előző napot. Mindig arra figyelek, hogy az a játék vagy *vers, amit nagyon szerettek*, ami előidézte a jó hangulatot, ami adta a lendületet a munkánkhoz, az sorra kerüljön újra és újra. Ez természetesen minden gyermekcsoportnál változik. Összetett, nehéz munka ez, ugyanakkor rendkívül szép, mert ahogy ők játsszák, teszik nap mint nap a dolgukat, a tanítóban már az is körvonalazódik, milyen lépést kell tennünk a következő napon, hová jutottunk ma el? Kialakul az a fajta *megosztott figyelem* az évek során, ami nagyon segít abban, hogy tudjam, melyik gyereknek mekkorát kell lépnie napról napra, hogyan lehet éppen őt megfogni és vinni tovább, hol kell hagynom már, hogy önállóan lépjen a gyermek az olvasás felé és tőlem leválasztva tudjon külön, önállóan vagy egy kis bokorban, csoportban is gyakorolni. Ki az, akivel külön kell foglalkoznom, akihez egészen közel kell, hogy menjek, és még sokkal korábbi lépéseket kell megtennem vele, mert ő még arra képes. Az a gyönyörű ebben a játékokkal átszőtt folyamatban, hogy egyszerre lehet szolgálni az olvasásban már előrébb járó, meg a még kezdő lépéseket tevő gyerekeket. Ez a legizgalmasabb nekem az első osztályban, ezért szeretem különösen ezt az évet. *Lejátszott játékaink tevődnek át betűkké*, az egészet boldogan teszik, hamar közel kerülnek az olvasáshoz.

NYOMTATOTT NAGYBETŰKKEL

Szinte nehéz kimondani az összes olyan párhuzamot, ami itt nagyon fontos. Mert például hamar megjelentetek egy gyerek-nagyságú babát, amit általában közösen rajzolunk meg, a testrészeivel ismerkedünk. Csodálatos módon egytagú szavakból áll testünkön majdnem minden: test, törzs, fej, nyak, szem, orr,

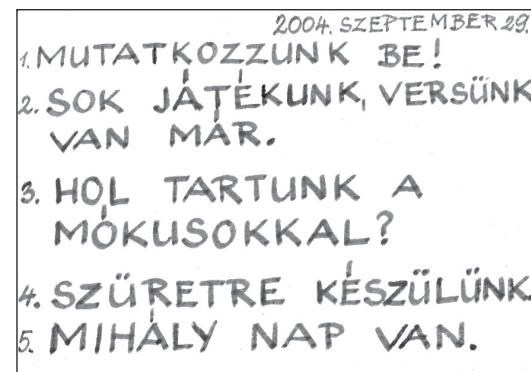
dókáját például nagyon szeretik, vagy az Egyszer egy királyfit, méghozzá régi csángó szöveggel és dallammal, ez is nagyon szép. Egy-egy jelképpel a ruhákon átlényegülünk mi is szereplőkké, és a kisgyerek jön velünk, érdekli, szereti az előadásunkat. Mindig akad hangszeres kísérő a testületből, furulya, gitár vagy zongora. Meghitt hangulatú, nagy ünnep az iskolában az évnnyitó, amelyet számon tartanak a családjaink a rokonságukkal együtt.

Az ünnepekről megtekinthető filmrészlet a Példatárban. Lásd Becsöngettek c. film.

NAPI TERV, JÓ HÍREK, KÖNYVEK

Az iskolában a mindennapi életünkben az első naptól ott van az olvasás. Fondorlatos módon mindent írok, ami fontos és jó történés a mindennapjainkban!

Napi tervet írok a táblára, megkínálom az aznapi tennivalókat, így azok a gyerekek, akik már olvasástudással érkeztek, el vannak foglalva azzal, hogy felolvassák a többieknek a terveket.

Napi terv

Mondókát mondunk, folytatjuk a mesét, az új címszavak ritmusát azonnal letapsoljuk, és együtt határozzuk meg a napi programban a sorrendet. Egy-egy kíváncsi kérdéssel arra terelhetik a beszélgetést, amerre szeretnék, így a gyerekek is benne vannak mindjárt a nap megszervezésében. Aztán *híreket írok*. Nagyon várják, szeretik ezt, reggel, amikor belépnek az osztályba, azonnal keresik a táblán, milyen hírekre lelhetnek ma? Egy-egy gyerekről szóló hír is fölkerül. „Berci tegnap szívesen játszott már. Milyen szépen szólt Kati a társaihoz! Judit szépen alakította a játékunkat. Gábor segített Istvánnak az ének megtanulásában.” Csudára figyelnek, és egyszer csak hoz egyikük egy kis cédulát, hogy tegyük ki ezt is, mert találtam egy *kincset*, mondjuk el a jó hírekben mindenkinek. És gyűlnek a jó hírek, *gyűlik az olvasnivaló*. Nincs a gyerekeknek olyan mozdulata, amit ne lehetne beleforgatni a napi teendőink közé. Ha azt szokják meg, hogy az iskola egésze róluk szól, akkor *ott van az érdeklődésük az iskolában*, az órán. Például, amikor leülünk körbe a szőnyegre mesét mondani, és egyikük kimondott ked-

ves mondatával kezdjük a kört, amiből mesét lehet játszani. A gyerekeknek máris csillog a szeme és élük a mesét.

A verseket, amiket elmondok, néha kedvesen megtapsolják. Nagyon tetszett a *Kutyatár*, amit dobolva mondtam el nekik. Kiáltom, hogy *húsz forintért tarka kutya, tízért fehér kutya jár...* Látják rajtam, hogy nagy igyekezettel akarom eladni a kutyatár összes kutyáját. Ezek az együtt átélt élmények viszik előre a gyerekeket, ők is akarnak keresni, tudni ilyen verseket. Már is az olvasásnál, a könyvnél tartunk! A *Cini-cini muzsika* az első igazi olvasókönyvem, mellette szeretettel használok más olvasókönyvet is. A hangulatunknak, a gyerekek valamilyen mozdulatának megfelelő verset keresem meg, és könyvben vagy fénymásolatban, azonnal a kezükbe adom, *ezt mi együtt el tudjuk már olvasni!* A karácsonyi verseket már a Cini-ciniből tanultuk együtt, és csengett hozzá sokféle hang, idézte a szán-csengőt, vagy a *Suttog a fenyves zöld erdőt*. Aztán a gyönyörű karácsonyi dalainkat hozzáénekeljük december három szerda délutánján, a meghívott szülőkkel közösen. *Ezek az együttes élmények viszik közel a könyvhöz a gyerekeket.*

Az olvasva érkező gyerekeket úgy kell foglalkoztatni, hogy ne legyen terhes nekik kívánni a többieket. Ezért kis csoportokat alakítok, a fejlődésüket nagyon figyelve viszek nekik nagybetűs könyveket, amiben már búvárkodhatnak. Például azokból a könyvekből, amelyek állatok élőhelyeit mutatják meg szép képekben és leírásokban, már feladatot kapnak, és kiscsoportban külön dolgozhatnak. Minden gyereknek vonzó, hogy ebbe a csoportba bekerülhessen. Az erejüket növeli, és mindig megbeszéljük, hogy küzdelmes dolog az olvasás, de milyen jó, hogy már ennyi mindent el tudunk olvasni. *Közös nagy örömeik ezek, és jó időnként megállni, felsorolva rögzíteni a haladást,*

hogy a kisgyerek lendületet kapjon ettől: hát igen, ezt mi már tudjuk! A második osztály feladata lesz majd, hogy folyamatosan figyeljük, napról napra kövessük, ki mit olvasott, hol olvas-ta. Hangulatos, szép alkalmakat teremtünk, hogy elmondhas-suk egymásnak az otthoni kedves olvasmányainkat.

ÉLVEZETTEL OLVASNI, JÓ KÖNYVEKET

A második osztályban az olvasás gyakorlására kell rendkívüli figyelmet fordítani. Nagyon fontos gonddal differenciálni, mert a gyerekek közötti különbségek helyesen kezelendő tényként, a négy osztályon keresztül igénylik a tanító figyelmét. Különböző nehézségi fokú szövegeket olvastatok, különböző nehézségi fokú módszerrel gyakoroltatva.

Egy-egy író könyveit is úgy kínálom, hogy maguk választ-hassanak, melyiket olvassák el. Egyszerre több könyvet is olvasunk az osztályon belül, így építkezünk lassan, folyamatosan. Például Fekete Istvántól a *Vukot* választják azok a gyerekek, akiknek az meseszerűsége, könnyedsége miatt jól megközelíthető, amit ezért nagyon szeretnek. Több író könyveiről ösztönző foglalkozást szervezek, azután *hagyom, hogy válasszanak maguknak nehézségi fok szerint, és egyéni tempóban haladjanak az olvasással*. Állandóan figyelem, hol tartanak.

A gyorsabban olvasók áttérhetnek az általuk választott következő könyvre, a többiekénél kivárom, amíg végeznek. Ekkor együtt megnézzük az egész osztállyal filmen, hogy közös örömünk is legyen az elolvasott könyvből. Nem kell mindenkinek egyformán teljesítenie. Egy grafikon követi, hogy ki, melyik olvasásába fogott a negyedikeseik közül Fekete István könyvei közül. Amikor kiolvassák az adott könyvet, új jel kerül

a táblázatra. Volt olyan gyerek, aki 7-8 könyvet is elolvasott, és volt, aki csak kettőt. Jól megfértek egymással. A grafikont együtt vezettük egy nagy csomagolópapíron. Felírtuk, milyen könyvei vannak forgalomban Fekete Istvánnak, folyamatosan bejegyeztük, ki hol tart. A *Tüskevárat* például egy-két gyerek kivételével mindnyájan elolvasták. Ekkor összefoglaltuk a cselekménysorát, majd levetítettük. Ez óriási dolog, mert Fekete István nehéz olvasmány, tele gyönyörű természetleírásokkal, ami oldalakat tesz ki, emiatt sok gyerek nem olvassa szívesen. A már komolyabb olvasók ismertetik az ifjúsági regény egy-egy fejezetét, így teremtünk alkalmat, hogy a többiek is rácsodálkozhassanak a szép részletekre. Érdekes volt megtapasztalni, hogy a grafikonos ábrázolás mennyire ösztönzött minden gyereket.

Mi az, ami tetszett benne neked? Olvass föl belőle részleteket! Ezzel inspirálja igazán a többieket! Magnóra fölvesszük, mit mond róla, hogyan kínálja a többieknek. A *Bogáncsot* is nagyon szeretik, egy-két részletet felolvasok vagy elmesélek belőle, olvasás után meg már ők mondják a mesét lelkesen, teli szívvel. Ez sokat ad mindnyájunknak. Sürgetjük egymást, hozzák az olvasócédulán, hol tartanak, izgalommal várjuk, mikor lehet már levetíteni. „Jaj, még várni kell, de nem baj, igyekezz vele, hogy már a jövő héten levetíthessük!” Egymást lelkesítik, a lendületüket megtartva kísérem őket ebben. Azt is szívesen megfigyelem, hogy lánynak, fiúnak mi lehet a kedvenc olvasnivalója. Zrínyi Ilona élete például már egy harmadik-negyedikes lánynak érdekes lehet, viszont a fiúknak más kell. Komolyabb olvasónak már lehet Gárdonyi történelmi tárgyú könyveit kínálni negyedikben. Nem baj, ha két-három-négy gyerek még egyszerűbb könyvet olvas.

Nincs összevetés, ki mennyit olvasott. Az értékelésben, osztályzásban ez külön nem tükröződik. A negyedikesek először kapnak a szöveges értékelés mellett osztályzatot, amelyben olvasástechnikájuk és szíves olvasásuk értéke is megjelenik.

ÉRTENI A SZAVAKAT

A szövegértést illetően az alapozásnál kell azt a szokást kifejleszteni a gyerekekben, hogy ne menjenek el egyetlen szó mellett sem úgy, hogy azt ne értsék. Rá kell szoktatni őket már a gyerekverseken, hogy ne maradjon egyetlen olyan szó sem, amelynek a jelentését nem ismerik. Az ismeretlen szavakat általában nem szoktam kiemelni a szövegből, hanem a szövegben tesszük mindjárt világossá a jelentésüket, más és más szöveghelyzetben is elhelyezzük őket. Egy-két jó példával megerősítjük aztán ezt. Weöres Sándor verseiben is találunk már keresnivalókat. „Mit tudsz róla? Mit jelent ez a szó?” – teszem fel a kérdést. Szállóigévé válik hamar: „Ha kérdezni tudsz, már nagyon sokra mehetsz!” Könyveket viszek az osztályba, és a lexikonokban hamar keresgél-ni kezdünk. Nagyon szeretik a nagy könyveket, a keresést. Vannak, akiknek az a dolguk, hogy a lexikonokat, szótárakat gondozzák.

Rendkívül jó ez, mert a korábban olvasókat hasznosan rá lehet állítani erre. Szeretjük O. Nagy Gábor könyveit is a lexikonok, az Értelmező kéziszótár mellett, és a Szóvégmutato szótártól kezdve mindet használjuk. Varga Balázs nyomán egy nagy szójátéknak tartjuk a Szóvégmutato szótárt, amely sok remek nyelvi élményt kínál. Egyfolytában bűvárkodunk, szeretnénk, ha szokásukká válna az, hogy

meg akarják érteni, amit olvasnak, ne menjenek el a szavak fölött lustaságból. Gyönyörű, ahogy egy kisgyerek megköze-
lít valamit; már az első kis népdalban ott van, hogy „Árok
szélén búzaszál nő / Szomszédunkban kisleány nő / Árok
szélén pipitér nő / Szomszédunkban kislegény nő”. Mi az,
hogyan pipitér? És megszólal az óvodából érkező, hogy „egy
tér a ház előtt a baromfijuk felnevelésére”. Milyen kedves,
ahogy végiggondolta, ahogy ezt kitalálta: a pipinek való tér,
ahol folszedegetheti a magokat. Így kezdjük, aztán megke-
ressük a pipitér virágot a növényhatározóban. Fontos, hogy
ez az alapkészségekkel együtt olyan készséggé fejlődjék,
hogy ne bírja ki egy gyerek se, ha olyan szó marad a fülében,
amit nem ért igazából. Nagy baj, hogy keveset beszélgetnek
a gyerekek otthon, pedig komoly evidencia, hogy olvasni ol-
vasva, beszélni beszélve lehet megtanulni, a matematikát
meg számolással. Nagyon sokat kell gyakorolni az olvasást,
még hozzá a *szíves* olvasást. Azt kell elérni, hogy szívesen
olvassanak, mert akkor minden mellé gyűlik. Az is, hogy
akarják érteni, amit olvasnak, az is, hogy jól akarják leírni
a szavakat. Jól kell motiválni, nem agyonnyomni őket a szö-
veggel, hanem örülni annak, amit elolvastunk, felfedni ben-
ne mindazt, ami szép.

OLVASÁS OTTHON ÉS A FELSŐ TAGOZATON

Felső tagozatra is megmarad bennük ez a viszonyulás, ké-
szülnek a kiselőadásokra, hozzáolvasnak egy-egy téma-
körhöz, szerves része lesz ez a tanulásuknak. Sokféleképp
közelítik meg a történelmi eseményeket, utánajárnak akár
múzeumokban is az izgalmas kérdéseknek. Irodalomtanáruk
a dramatikus játékokat is folytatja tovább, ami mindig nagy

érdeklődést vált ki a gyerekekből, hiszen négy éven keresztül
alakult ki bennük a dramatikus játékok élvezete. József Atti-
la *Indiában, hol éjjel a vadak* című verse, a *Bors néni* Nemes
Nagy Ágnestől, Arany Jánosnak a *Rózsa és Ibolya* című elbe-
szélő költeménye nagyon jól játszható alsó tagozaton, szép
nyelvezetű mind, csupa gyerekeknek való, remek történet.
Az ünnepeink a sok szép hagyományos szöveget, a regölése-
ket tartják ébren a gyerekekben. A farsangjaink nagyon jók
saját dramatikus játékaikkal. Elnevezzük a csoportjainkat,
mindegyiknek van saját neve, például Messzezező Hörcsög-
falva, és zajlik a falu élete. Még a divatos Harry Potter egy
kalapmonológját is beleszótta egy gyerekünk a negyedik
farsangi ünnepünkbe, mert az érdekelte őt. Ha érdekli, akkor
legyen ott, és legyen alkalmam nekem is véleményt monda-
ni róla: igen, ez olvasmányos és izgalmas valami, de vannak
értékesebb irodalmak, amit érdemesebb követni. Olvassa és
lendítse meg őt az olvasóvá válásban, viszont tudja a helyé-
re tenni! Nem eltüntetni kell tőlük, mert az mindig ellenállást
vált ki, hanem helyére tenni, vele együtt olvasni. Én magam
is olvastam – nem mindet, mert annyira már nem érdekelt
–, hogy a gyerekek lássák, törekszem arra, hogy megértsem
őket, hogy én is közelítek feléjük.

Azt viszont soha nem tenném, és nagyon szomorú vagyok, ha
azt tapasztalom, hogy tanárok, felnőttek úgy akarnak meg-
nyerni gyerekeket, hogy átveszik az ő kamaszkori stílusukat,
használják furcsa kifejezéseiket, netán még a trágárságaikat
is. Az egészen buta szóképzéseiket is utánozzák, mondván,
hogy így kell megközelíteni őket. Ez nem igaz, ezt tagadom,
mert így mi is azt a mintát adjuk, hogy akármilyen módon be-
szélhetünk egymással. *A felfelé, a szebb felé való törekvés, a
komolyabb, a tartalmasabb irányulás maradjon meg!* Ebben
kell mintát adnunk, kivétel nélkül mindig. Nekünk, felnőtt-

teknek kell tudnunk, hogy különböző korszakokat élnek meg gyerekeink a fejlődésük során. Fontos, hogy legyen mintaszerű, aki mindig látható, megközelíthető, és aki következetes. Ők az őrtornyok, szükség van rájuk.

Kapcsolódó anyagok a Példatár Verskínáló – Lépegetünk az olvasás felé c. részében.

ÜNNEPEK

AZ ÉVNYITÓT IS ÜNNEPI RANGRA EMELHETJÜK

Mi mindent üzenhetünk a nyárból kicsit vontatottan kifelé haladó gyerekseregnek egy tartalmas, kedves évnyitó ünnep-séggel?

Az első találkozás mindig nagyon fontos, mert meghatározhatja a jó folytatást. A sokféle első találkozás között is rangos helyet foglal el az iskolai évnyitó, amikor a sok gyerek még nagyon a nyárban él, a gond nélküli játéktól, utazástól, lubickolástól, a kötetlen időtöltéstől nehezen szakad el. Valamilyen furfanggal mégiscsak befolyásolhatjuk a gyerekhad nagyon csapongó kedvét. Egy egész tantestület látott hozzá minden évben, hogy a hatosztályos iskola minden osztályát egy olyan ünnepi játékkal fogadja, amely képes arra, hogy minden gyerek érdeklődését oda vonzza. Mindenképpen lelkes fogadtatást kívántunk elérni.

1988-ban, a Kincskereső Iskola alapítása évében szerveztünk először ilyen ünnepélyes évnyitót. Az előkészületkor én javasoltam a dalokat, verseket, zenedarabokat, hiszen sok ehhez hasonló iskolai ünnep összeállítása volt már a hátam mögött. Aztán a lelkesedést átvették a kollégáim, és a következő években már többen keresgéltek a nyári szünetben is. Mesék, népdalok, népjátékok, versek, többszólamú dalok jöttek szóba. A zenében adott volt a közös furulyázás számunkra, de egy-egy szólóhangszeres nevelő is hajlandó volt ilyenkor kísérésre, zenei aláfestésre.

Gyöngyszemeket gyűjtöttünk tehát közösen. E munka közben az egész tantestület jól járt, minket is összehozott az utolsó nyári hét mindennapos együtt tanulása, a dalok, zenedarabok, dramatikus játékok próbája. Természetesen az eszközök előállítása is közös dolgunk volt. Nagyszerű pillanatoknak örültünk, amikor egy pamutcsomóból egy kedves kis puli formálódott, a többi báb is színesen, kedvesen teremtdődött meg.

Sikeres volt az a játékforma is, amikor a tanárok személyesen játszották a mesét. A királyfit mindössze egy korona jelezte a fiatal tanító fején, a juhász egy kalapot kapott és esetleg bajuszt festettünk a megszemélyesítőjére.

Szerényebb öltözék mutatta meg a szegény lányt, előkelőbb, csillogóbb volt a gazdag úri házból való lányka ruhája. A szövegek megtanulása volt a nehezebb dolgunk, a próbák, a varrogatások, festések vidámsága közben fokról fokra hangolódunk rá mi felnőttek is a tanév kezdésére.

A leggyöngédebben az először iskolába lépő elsősök köszöntésére készültünk. Mindig az őket váró tanító dolga volt olyan kedvére való mesét találni, amellyel fogadja is a gyerekeket, meg aztán az első meghitt napokat is eköré szervezi majd. Természetesen gondoltunk arra is, hogy minden korosztályunk

számára élvezhető legyen az összeállításunk, a legkisebbek és a hatodikba lépők is találjanak nekik való csemegét. Amikor sikerült az összegyűlt halmazból a kedvünkre valókat kiemelni, azt latolgattuk, melyik szerep kire illik leginkább. Ezután a szerepeket összeolvastuk, majd pedig közösen kitaláltuk a megjelenítését. Az eszközök összegyűjtése, megalkotása a következő fázis, amelyben mindenki azt a tennivalót választja, amelyik neki a legmegfelelőbb.

A kiválasztott énekeket énektanárnő veszi kézbe, a kottákról gyorsan felzendül a többszólamú dal is. Aztán a próbákön a mozgással kell összehozni a hangzó részeket, ha bábokkal mesélünk, azok mozgatását kell begyakorolni, összeérlelni a jeleneteket. Mindez ugyanazon a négy napon zajlik, ez alatt az iskolánk fogadókéss állapotát is meg kell teremtenünk. A lelkesedésünk és a jó hangulatú együttes munkánk már huszonkét alkalommal hozott sikert számunkra, a szülők és a gyerekek mindig kíváncsian várták, szeretettel fogadták, és ők is az ünnepek közé sorolták az évnyitónkat.

Néhány műsor címét is megemlítem, mert úgy lesz elképzelhető, ami egy-egy évnyitón történik. Például a *Füstös gubás leány* című népdal, amelynél énekeltük és közben játszottuk is a dalba foglalt eseményeket, melyek hasonlóak a gyerekek által jól ismert *Egyszer egy királyfi* népdal történetéhez.

A szép szövegű és gyönyörű dallamú csángó változatért nagyon lelkesedtek a gyerekek.

A Fejőnóta játéka azért volt kedves, mert minden tanárnak, férfinak és nőnek egyaránt jutott szerep benne.

Móra Ferenc *A nagyhatalmú sündisznócska* című meséjéhez nemcsak a sündisznót, de egy sorozat kedves állatszereplőt is

alkottunk. A bábbal játszott darabokat nagyon kedveli minden korosztály. Nagy Katalin *Madáriskola* című mesejátékában a nagyalakú madárijesztő mellett a többi ember- és állatfigura nagy alakban, nyeles keménypapír bábokkal, udvari rendezésben volt nagyon sikeres. A *Gomba mese* szintén kedves állatfigurákkal jelenik meg, és különösen szellemesen utánozható az esőben gyorsan növekedő gomba különböző méretű esernyőkkel. A mese első jelenetében egy apró gyerekernyő, és minden további jelenetben egy számmal nagyobb ernyő alá bújnak az állatok. Az óriás férfi ernyő az utolsó jelenethez érve bizonyítja, hogy növekedésével a gomba egy sereg kis állatnak nyújtott védelmet a zuhogó eső elől.

A molnár, a fia, meg a számár jól ismert népmese, amit ugyancsak hatásos előadásban mutattunk be a 2004-es évnyitón az iskolánkban. Szellemes ötlettel a számarat a testnevelő tanárnő kerékpárja képviselte. (A *Példatárban* az eseményről filmes illusztráció található.)

Szokássá vált, hogy a gyerekek a nekik legjobban tetsző műsorszámot bemutatják dramatikus játékkal a saját osztályukban az első napokban. Szívesen vesszük, ha több napig kéri a lejátszott mese ismétlését a gyerekek, egyrészt mert igazolja, hogy kedves volt számukra az évnyitó, másrészt azért, mert újabb és újabb ötletekkel kívánják megjeleníteni, magukra illeszteni. Ez is nagyon értékes mozzanata az életünknek.

Általában a mese illusztrációs rajzait szívesen készítik el a gyerekek. Ennél a legutóbbinál, *A molnár és fia* meséjénél érdekelt, hogy miképpen jelenik meg a számár a rajzaikon. Alig akadt gyerek a 26 közül, aki nem számarat, hanem kerékpárt rajzolt.

Négy alkalommal tárgykörként választottam az évnyitó műsorához az azon a nyáron tett utamat. Ilyenkor az illető országhoz – például bulgáriai, romániai, finnországi és ausztri-

ai – kapcsolódó eseményeket meséltem el és az adott ország dalait, zenéit tanultuk meg hozzá. Az elsősök kincskeresővé avatása a záró eseménye az évnyitónak. Weöres Sándor *Bóbíta* című versét azért szemeltük ki erre az alkalomra, mert a költő e versében remekül összefoglalta a kisgyerek tevékenységeit: táncol, játszik, épít, elfárad és álmos lesz. Az óvodából iskolába megérkezett gyerekekkel együtt énekeljük a megzenésített változatát egy gitár kíséretével. Ők büszkék ettől, mi felnőttek mindnyájan meghatódunk.

Egy nagy udvari játék, mondókás, szerepes körjáték zárja ezt a kedves együttlétet, miközben az új szülők is közelebb kerülnek az iskola nagy közösségéhez.

Egy ilyen évnyitó vajon milyen üzeneteket közvetít a gyerekek számára?

Azt például, hogy:

- ajándékként, szeretettel szánják a gyerekeknek a tanítóik az évnyitó játékot,
- fontos számukra az, hogy miképpen fogadják őket első nap az iskolában,
- tanítóik tanulással ösztönzik tanulásra a tanítványait, kedvkeltéssel, jó hangulatban.

Szomorúan tapasztalom néhány éve, hogy egyre jobban terjed egy új tanévkezdő szokás. A gyerekek egyenesen az osztályba mennek, és asztalukhoz ülve meghallgatják hangszórón keresztül az igazgató hivatalosan hangzó, leginkább közlésekre hagyatkozó megnyitó beszédét. Panaszkodunk, hogy személytelenedik a világunk, közben pedig hagyományos rítusokat eltörölve lemondunk egy olyan alkalomról, amelyben a tanulás, az iskola tiszteletét ápolhatnánk a gyerekeinkben.

A második ünnepi alkalom szeptember 29-én a SZÜRETI BÁL, ez a név már eleve vidámságot ígér. Izgalmas, nagy várakozást keltő jó dolog a gyerekek számára, annál is inkább, mert az a szabály, hogy minden egyes tanulócsoport egy teljesen új játékkal, dallal vagy tánccal léphet be. A felsős két osztály dramatizálva, apró jelenetekbe foglalva hozza elő a választott népköltést vagy irodalmi művet.

Titokban készül rá minden osztály. A titkolózást azért vonjuk be gyakran a játékainkba, mert teljesebbé, izgalmasabbá teszi a várakozást, mert előre felkelti a gyerekek kedvét az elkövetkező ünnep iránt. Vajon ki találja meg közülük a legérdekesebbet, a leginkább eltanulandó játékot? Nagy érdeme ennek a rítusnak, hogy gazdagodik vele az iskola játék-mintatára.

A szeptember vége az udvari játéokra nagyon alkalmas. A fákra hosszan szőlőlugast kötünk fel, ahol zord csőszök jelennek meg nagy bajusszal, kalapban, kezükben bot, mindegyikük szülő.

Az apák mint csőszök

A szőlőlopás a csőszök figyelmeztetésével kezdődik *A kállói szőlőbe* és a *Lipem, lopom a szőlőt* kezdetű népdalokkal és játékaikkal. Ezután jelre a lugashoz szaladnak a gyerekek és lopkodnak nagy elővigyázatossággal, hogy a csőszök el ne csípjék őket, mert az bizony zsetonok elvesztésével jár. Az pedig nagy kár, mert a legtöbb szőlőt megszerző csoport, aki emellett kevés számú zsetont veszített, nyeri el a legfinomabb süteményes tálalt, amelyet a délutáni órákban a gyerekcsoportok valamelyik nevelőjükkal együtt készítettek el. Zsúri rangsorolja finomságuk szerint a süteményes tálakat.

A szülők közül egy népzenei hangszeren játszó apa szívesen és többször kapcsolódott hozzánk, aki az együttes nagy táncok idején is örömmel közreműködött, zenéjével sajátos és igen kedves hangulatot teremtve számunkra.

Egy ünnepi alkalommal egy apa jött oda hozzám a következőkkel: Kétszáz körül van most az itt tartózkodók száma, mindegyik mosolyog, jól érzi magát. Gondolok-e én arra, mit is jelent ez valójában?

Igen, a szándék itt is tetten érhető. A nagy közös mulatásban mindnyájan gazdagodtunk, mi nevelők, a gyerekek és a szülők egyaránt.

A sorban harmadik ünnepünk a „TERMÉSZETBÚCSÚZTATÓ”, november elsején

Október utolsó két hetében a tanulási programjainkban erre felé nézünk már.

Eredetileg egy hirtelen eltávozó apa hozta elő a gondolatot, hogy valamiképpen az elmúlással foglalkozzunk, hiszen nevelő munkánknak komoly része ez is. Az előkészületben megint az osztályok találékonyságára építünk. A gyerekek gyűjtőmunkájában verseket, dalokat, zenedarabokat találunk, az osztályfőnök általában az ünnepek gondozója, vele együtt tervezik meg, állítják össze a műsorukat. Párhuzamosan a technikaórán vagy a szabadidő egy részében gyertyát vagy mécsest készítenek az osztályok, amelyen szintén – nem bántó elvonulásban –, de titkosan sorakozik fel többféle technika, díszítés, forma.

Természetbúcsúztató

A színhely változó, a szentendrei erdőszél, a Széchenyi-hegy vagy Kamaraerdő valamelyik tisztása jön szóba helykeresés idején, az időjárás szorításában pedig egy közeli liget a XI. kerületben. Hagyomány szerint két felsős osztály tanulói a felelősei a szép tér kijelölésének. Ők azok is, akik színes avarból egy nagy kört raknak ki, ahová kiérve az osztályok lerakják és meggyújtják gyertyáikat, mécseseiket. Mindig elbűvölnek bennünket az őszi színei, mellettük a gonddal elkészített kézműves munkák, amelyek gyakran enyhébb vetélkedőt is jelentenek a találékonyságban, a kivitel szépségében.

A szép irodalmi szemelvények, versek, rövid drámajátékok, zeneművek következnek ezután. Weöres Sándor verseit elmondva, énekelve a kisebbek hozzák, de Petőfi Sándor és Radnóti Miklós őszi versei is mindnyájunk kedvencei, és ahogy a gyerekek kora nő, egyre változatosabb, komolyabb irodalmi

művek kerülnek elő keresésük nyomán. Szépen szárnyalnak a szabadban a furulyán megszólaltatott apró dalok, majd a kánonba, és végül a több szolamba foglalt remek dallamok.

Egy-egy időszerű esemény is frissíti olykor a Természetbúcsúztató ünnepet. Többéves kinn tartózkodás után Görögországból hazatért lányka görög táncot tanított be, amelyet a 150 kincskereső fürge lábbal el is táncolt Kamaraerdőben. Szomorú időszerűség is irányított már minket több alkalommal, amikor eltávozott szülőre emlékeztünk. Meghitt pillanatok ezek, amelyek ebben az ünnepi megjelenésben belső átélésre nyújtanak alkalmat az iskola minden tanulójának, nevelőjének és a minket szívesen elkísérő, éppen nem dolgozó, kisszámú szülőnek.

A negyedik ünnepet, a híresen hagyományos ANDRÁS-NA-POT, november 30-án tartjuk.

150 gyerek együtt mulat András-napon

Az előző ünnepek méltó folytatása az András-nap, amit szintén nagyon várnak és szeretnek a gyerekek. Ilyenkor már a gyűjtőmunkában is jártasabbak, valamint a korábban énekelt dalok, eltáncolt táncok a cselekvő készségüket is serkentették, szívesebben, lelkesebben fognak ismét a gyűjtéshez. Igaz, hogy ez most érdekesebb dolog, mert csujogatásokat szednek össze, sőt még hozzá is költenek nagy kedvvel, hiszen a társaikat fogják tréfásan csúfolni velük. Még hozzá a lányok a fiúkat, a fiúk meg a lányokat. Ez ám az igazi mulatság! Hogy a lányok rövid eszűek, sokat beszélnek, nyafogósak, a fiúk meg lusták, buták, csak focizni akarnak, no meg főképpen verekedni.

Először a tornateremben nagy körben játékok zajlanak élő zenére. A *Seprűadogató* vetélkedőben, ha megáll a zene, senki kezében nem szabad seprűnek lennie. Aki nem adta tovább elég frissen, annak ki kell állnia a körből. Élvezetes, pergő játék

ez, amely akkor válik valóban izgalmassá, amikor már csak néhány, végül pedig csak két gyerek marad benn, szaporán adogatva a seprűt. Rendkívüli az András-napok történetében az, hogy az esetek túlnyomó részében elsős fiúcska vagy kislány a győztes. Kedves, hogy teljes összpontosítással képesek a nagyobbakat leelőzni.

A játék után nagy közös tánc következik, szintén élő zenére, amelyet egy felnőtt táncos vezet. Egy kis pihenőt követően az említett csujogatásokat erős hangon továbbítják, a szemben álló két nagy csoport kiabál át egymásnak. Az utána következő együttes tánc igazán pergő, sodró ritmusú, amelynek hirtelen vet véget a leoltott lámpa, helyette már mécsesek világítanak a tornaterem ablakaiban.

Az utolsó, a legszebb esemény, amikor az óriási koszorút négy elsős gyerek behozza a terembe, rajta égő gyertya. Körülfogjuk mindnyájan és szebbnél szebb népdalokat énekelünk. *Feljött már a hajnalcsillag, ébredjenek, kik alusznak...* csal ismét könnyet a szemünkbe.

KISEBB, DE NAGYON SZÁMON TARTOTT ÜNNEPEINK

A regölést is nagyon kedveltük a gyerekekkel együtt. A LUCA-NAPI mondókáinkkal december 13-án végigjártuk az iskola minden osztályát, megszólítottuk a tanárokat, a gyerekeket jókívánságainkkal, amelyeket a szép népdalok, regölések közvetítettek.

A Mikulást apró figyelmességgel jeleztük a gyerekeknek, almát, mandarint, mogyorót csentünk az asztalaikra, otthoni, családi ünnepnek tartottuk mindig a karácsonnyal együtt,

ezért karácsonyfát sem állítottunk soha. A betlehemes játékot viszont megtartottuk minden évben. A legkedvesebb pásztor párbeszéd mellett népdalokat énekelünk a karácsonyi dramatikus játékokhoz.

Február 3-ára, Balázs napjára számos regölő mondóka él, szép dallamú énekek, szívesen mondható verssorok. Március 12-éhez a Gergely-járás emlékét őrző néprajzi leírásokat találunk gyűjteményekben. Ezekből érdekes jelenetekbe foglalható, jó szövegű iskolába hívogatókat mondtunk évenként, megint csak végigjárva az iskolát. Ilyenkor a tanító számára a latin szavak hangzását utánozó *Szent Gergely doktornak, híres tanítónak...* c. dallal szalonnát, kolbászt, tyúkot, kakaskát kértünk. Az *...omne dignum leverendum laude* versszakonként ismétlődő ritmusos sorokat különösen szívesen énekelte minden gyerek.

A FARSANG egy igazán kedvelt ünnep, az ötödik a sorban

Minden okuk megvan a gyerekeknek arra, hogy szeressék a farsangot. A készülődés kiterjed otthonra és az iskolára egyaránt. Az ünnep két részből áll, az első felében dramatikus játékok, a másodikban egy igazi farsangi vásár, ahol vásárfiát vehetnek a látogatók.

Népi játékokat játszottam az iskolában hosszú éveken keresztül minden alkalommal. A panyolai lakodalmas, a borbélyos, az erdélyi huszáros, a tehén vásárlós, a medvés, remek jelenetekkel tele játékok, amelyeket magunkra alakítottunk, kedvünkre bővítettünk, ismert népdalainkkal színesítettünk. Az anyanyelvi tananyagomba illesztettem őket és összekapcsoltuk a vizuális kultúra tantárgy témaköreivel is. A dramatikus játékkal négy nap alatt készen voltam. Továbbterjedni

azért nem engedtem a felkészülést, hogy a frissessége, izgalma ne lankadjon, ne unjanak bele a gyerekek.

Panyolai borbélyfarsangoló

A farsangoló népjátékokat mindig megtartottam, a későbbiekben viszont párba fogtam egyéb dramatikus játékokkal. A gyerekeknek nagyon megtetszett Mosonyi Aliz *Boltos mesék* című könyve, amely remek humorával, színes élethelyzeteivel megfogott bennünket. Jó szereposztásra törekedtünk, a rövid történeteket hamar megtanulták, ezért sok idő jutott a jelenelek finomítására.

Az író nő másik művét, az *Illemtant*, negyedik osztályban vittük színre, a feldolgozása és az előadása egyaránt derűsen zajlott, egészen komoly színvonalú farsangunk lett belőle.

Másfél órán keresztül nevetéstől volt hangos a termünk, a szülők felszabadultán kacagtak velünk. Ilyenkor az a legkellembesebb élmény, hogy a gyerekek a saját és a társaik játékában elmerülve szórakoznak, örülnek, nevetnek végig.

A farsangunk második része a vásár. A kézműves munkák indítása a rajz- és technikaórákon kezdődik, ahol segítségükre

vannak a tanáraik, ötleteket, technikákat kínálnak hozzá. A kidolgozás otthon folytatódik titkosan, hiszen az egyedi áruk készítése döntő fontosságú, egyformák nem lehetnek a tárgyak.

„Vásárfiát” terveznek és meg is alkotják őket. Bármilyen anyagból készülhet ez, csak gonddal formálódjon, figyelmet keltő legyen. Ötletes és sokféle tárgy teremődik a gyerekek kezében: agyagból ügyes kis használati tárgyak, ceruzatároló, mécses, madarak és más állatok etetéséhez aprócska edények, állat- és emberfigurák. Papírból hajtogatott, színesre kifestett, fonálból szőtt használati tárgyak, hímzett terítők, könyvjelzők, termésekből faliképek, játékok. Mézeskalács figurák is előtűnnek némelykor, nagy a kereslet rájuk is. Teljesen új társasjátékot is kitalálnak, élvezetesen játszhatókat a vásár kedvéért. Ez már igazán bonyolult és sok fejtörést kívánó áru, komoly értéket képvisel, nagyobb adag süteményre lehet alkudozni a gazdájának.

Zsúri is működik, kiválasztja és meg is dicséri az igényes alkotásokat, és útját állja az ügyeskedő sorozatgyártó kisiparosnak, aki a mennyiségre hajt, a minőségről megfeledkezik.

A farsangi vásáron a szülők otthon készített finom süteményekkel vásárolják meg a vásárfiákat, és ez a legkedvesebb esemény felnőtteknek, gyerekeknek egyaránt. Az asztalaikon ízlésesen rendezik el az áruikat, rajzos, hívogató cégtáblát készítenek. Az asztalon a süteményre éhes nagy papírdoboz. Az izgalmat leginkább az a várakozás növeli, hogy kinek mennyire telik majd meg a doboz belseje finomságokkal. Eljön az alkudozások ideje, amit a szülők játékosan, jó humorral, a gyerekek teljes komolysággal folytatnak.

Tavasszal a *Kiszézés* is jó alkalom, egy régi hagyomány szerint kimondunk mindent, amit rosszul tettünk ez évben. Le is írjuk a hibáinkat, aztán az együtt megformált óriási kiszét körbeálljuk és elégetjük, közben pedig még egyszer nagy hangon megismételjük és a levegőbe engedünk minden rosszat.

Húsvétra számos technikával tojást festünk. Húsvét után *komatálat aranyozunk* és a tál eredeti céljára, a tartós barátság ápolására biztatjuk egymást szép mondókákkal, dalokkal.

Időrendben a MEZEI FUTÁS következik, erről *A mozgás és testnevelés* című részben teljes beszámolót talál az olvasó.

A tanév vége felé járunk, amikor a PÜNKÖSDÖLÉS rendezéséhez érünk. Ez az egyetlen rítus, amelynél megosztjuk a lányok és a fiúk tennivalóját. A püNKÖSDI királylányválasztás hagyományos, régi, szép szövegű népjáték. A megtanulása is hozzá illő, az ötödikes és hatodikos lányok hagyományozzák, adják tovább a kisebbeknek. Ez is egy fontos része a nevelésünknek, pont abban az időben kapják a lányok a feladatot, amikor nagyon szeretik a kisebbeket tanítani. 2004-ben a szentendrei falumúzeumban jártam június elején, az éppen elsős osztályommal. A püNKÖSDÖLŐ népszokás olyan frissen élt bennük, hogy ott is kedvük kerekedett rá. Nagyszámú nézőseggel örült a szép hangon énekelt, jó mozgással kísért játéknak, kételkedtek abban, hogy elsősöket láttak.

2010. június elején Hollandiában egy Velp nevű városkában a Kincskereső Iskola Vivere nevű kamarakórusa kórusműveket adott elő Szilágyi Erzsébet karvezető betanításában. A koncert szünetében alkalmunk volt az erdélyi püNKÖSDÖLŐ bemutatására, a lányok színes szoknyácskába, fehér blúzba átöltözve énekelték és táncolták el a holland zeneiskola tanulóinak és a szüleiknek. Nem is gondoltuk, hogy ilyen nagy hatást gyakorolnak az ottani közönségre, akik könnyes szemmel mondtak köszönetet a szép és kedves játékért.

GONDOLKODNI TANULOK

MIÉRT, MIÉRT?

Az emberi gondolkodás és értelem a rejtett összefüggések felismerését jelenti. Az iskola nagyon sokat tehet a gondolkodás fejlesztéséért, hiszen nemcsak a matematikában találkozunk a gyerekek a logikus gondolkodás igényével, hanem minden órán.

Akiben a velünk *született kérdezési* kedv megnyilvánulásai nem kapnak tág teret, annak a gondolkodása is blokkolódik. A tanító számára a legnagyobb ajándék s egyúttal munkájának jutalma is ez, ha tanítványai kérdező kedve nem apad el, hanem éppenséggel kifejlődik. Aki kérdezni tud, közel kerül a válaszhoz is: egy jól megfogalmazott kérdés szinte magában hordozza a feleletet. Szent-Györgyi így ír erről: „*A szellemi éhség a fontos, ez később megmarad az egész életben. Akkor tovább táplálom az agyamat tudással és problémákkal.*” A gondolkodás tehát a jelenségek mögé való látás képessége, az okok és okozatok fölfedezése – elementáris élmény ez: megtaláltam, rájöttem a nyitjára! Saját felismeréseinket nem felejtjük el, az valóban a miénk.

PROBLÉMAHELYZETEK

Talán furcsa így kimondva: ahogy olvasni, írni, számolni, a kezével finoman manipulálni elegendő gyakorlással tanul csak meg az ember, ugyanígy van ez a gondolkodással is: *gyakorolni kell a gondolkodást*. Ez a felismerés a gondolkodás fejlesztésének pedagógiai alapja: tanítóként, tanárként az a felelősségem, hogy *létrehozom-e azokat a helyzeteket, amelyekből a gyerekek csak gondolkodással „szabadulhatnak” ki*. A gondolkodás – jó értelemben vett – kényszere hozza ki belőlünk a gondolatokat. A gondolkodási folyamat munkának tekinthető, mely fejtörést, töprengést, koncentrált figyelmet, beállítódást igényel egy irányba.

A PROBLÉMAMEGOLDÁS A LEGJOBB FEJLESZTŐ

A gyerekekben idővel – tapasztalataik és tanulmányaik folyamán – kialakulnak *gondolkodási utak, gondolkodási sémák*, amelyek önkéntelenül, a reflexek sebességével folyamatosan működnek. Ez mindennapi életünk nélkülözhetetlen feltétele. A sémák azonban nem működnek váratlan és új helyzetekben. Ilyenkor beszélünk problémáról, amelynek megoldásához tudatos gondolati erőfeszítés szükséges. A gondolat születéséről, „kipattanásáról” nem sokat tudunk, annyi azonban bizonyos, hogy *a tartós erőfeszítés ötleteket termel*, amelyekkel aztán lehet dolgozni. *A problémamegoldó gondolkodás lehetőségét az iskolában a pedagógus teremti meg*, egyébként pedig az élet szüli. Pedagógiai felelősségünk az, hogy tanítjuk-e a problémák észlelésére való érzékenységet, segítünk-e a gyerekeknek világosan megfogalmazni a problémákat, és *hagyjuk-e őket eleget töprengeni a lehetséges megoldásokon*. A be-

szélgetés, a párbeszéd, a vita a legjobb inspiráció: éljünk ezek lehetőségével már a kicsi gyerekek esetében is! Szent-Györgyi szavaival: *„Az egyéni kvalitások nagyon fontosak, egy probléma megoldásának vágya, a tettekre készség ilyenek.”* Ezeket a belső erőket kell megóvnunk és gondoznunk a gyerekekben.

LENDÜLETES, INTENZÍV MUNKA

A probléma-állítás, a probléma megfogalmazása is kihívást jelent, érdeklődést kelt a gyerekek többségénél. Ezért szívesen kerestem meg különböző tananyagok témaköreihez a megfelelő helyzetet, a „problémahelyzetet”, hogy *már az első mozdulat is lendületes legyen*. A tanulás során természetesen tartani kell valamiképpen a munka intenzitását, amelyet az érdeklődést keltő indítás nagyon megkönnyít egy óra folyamatában. Minden tantárgy minden témakörében kínál ilyen jó megoldást, valódi problémahelyzeteket, amelyekre részletesen kitérek a gyakorlati leírásoknál.

A gyerekek sokfélesége ellentmond annak, hogy a tanító is egyféleképpen mondja meg a vele szemben ülő kisgyerekeknek, mit kell csinálniuk. A sok színt, ami a gyerekekkel bekerül, jól kell használnunk: úgy, hogy *mindenkinek legyen hozzátenni valója, bármiről essék is szó*. Arra kell rászoktatni a gyereket, hogy ne csak várjon, hanem adni akarjon, és egyre tartalmasabban akarjon adni, miközben annak a fontos ténynek is ott kell lennie, hogy örömmel teszi mindezt, mert maga is látja, hogy végül megteremtődik valami. *Problémahelyzetbe hozom a gyerekeket*, nekik kell valamit felismerniük. Észre kell venniük, hogy mindnyájan másképp válaszolgatunk a kérdésekre, és mindenkinek a saját gondolatát kell érvényesítenie. *Ennek*

az öröme viszi tovább, mert mindaz, ami még távol van tőle, ami nem jut a közelébe, amiben ő maga nincs benne, az idegen, nem az övé. A gyermeknek benne kell lennie a problémahelyzetben egész lényével, érzelmeivel, gondolkodásával.

GONDOLKODVA KERESSE A MEGOLDÁST

Azt szeretném elérni, hogy *már az első iskolai mozdulat a gondolkodás felé irányuljon*. Minden mozdulatom tudatos, erre a tudatosságra nevelem a gyerekeket is, gondolja át, lássa meg mennyi ötlet, mennyi kibogoznivaló lapul egy-egy örömmel játszott játékban.

Amit a gyermek hozott magával, amit már tud a világról, azt azonnal munkába kell fogni, mert ez biztonságot ad neki. Nekem, a felnőttnek kell rájönnöm, hogy mire való, amit hozott nekem, és játszom, játszom, játszom a céljaimnak megfelelően. Vezetem az olvasás, az írás irányába, előkészítem, lassan érlelem, viszem a matematika felé, a természet szeretete felé – mindabból, ami *neki már van*.

Egy mondókából sok mindent elő tudok hozni. Rendkívül édes dolog az, hogy *gondolkodva keresse a megoldást*, ezt egy elsőssel is jól el lehet érni. Mert például elmondunk egy mondókát, rászámoljuk egymás hátára, és persze, hogy végigjátszva a játékot, nagyon örülünk a zöldfülűnek, a „nagy fülűnek”, a fogónak, akire éppen jut a kiszámolás. Eközben komoly kérdések elé lehet állítani őket. Kell ezt nekünk mindig végigszámolni? Tudunk mi itt valami olyat is, amivel előre meg tudjuk mondani, hogy ki is lesz a fogó? Huj, de izgalmas lehet! Szenzációsan érdekesekeket mondanak. Hasznos *stratégiákat állítunk fel*

közösen, majd tetteinkkel, az újrajátszással bizonyítjuk, mi az, ami az elgondolásainkból megállja a helyét.

Ha a tanító lehetőséget ad a gondolkodásra, a gyerekek problémamegoldó lépéseit követi, és csak akkor szól bele, amikor elakadnak, terelgeti őket, beláttatja a logikus lépéseket, megteremtődik *az önálló gondolkodás alapja*.

NYELV ÉS FOGALMI GONDOLKODÁS

A beszéd, a gesztus és a mimika – valamint az írott szöveg is – gondolatokat, akaratot és érzéseket, érzelmeket és viszonyulásokat fejez ki. Az egészen kicsi gyerek is gondolkodik, tudatos mérlegelés és szavak nélkül. A fordulat a beszéd megtanulásával köszönt be, ekkor a fogalmak birtokában képessé lesz gondolatai megragadására és közvetítésére. Hosszú, évekig tartó folyamatban az ember fogalmi gondolkodóvá válik. Milyen pedagógiai következményeket hordoz ez a felismerés? Ha szavakkal tudjuk magunkat legárnyaltabban kifejezni, jól kell ismernünk a nyelvet. Szegényes szókinccsel nem tudunk bonyolult gondolatokat érzékletesen és érthetően kifejezni. „*A nyelvkincs egyúttal gondolatkincs* – írja Babits Mihály. – *Akinek több szava van, több ismerete van. Akinek több szava van egy dologra, több gondolata is van róla. Mikor a rokon értelmű szavakat gyűjtöd, képzeletedet sokasítod, szellemedet, lelked világát népesíted.*” Az iskolába érkező gyerekekkel tehát az első dolgunk, ha gondolkodó emberré szeretnénk nevelni, hogy *minél több szót adjunk neki*. Hiányos szókinccsel a gondolkodás képessége sem bontakozhat ki, és a gyerek „született butának” tűnhet, holott „csak” a szavakat nem kapta meg.

RENDEZETTSÉG

Tudományos kutatások egyik fontos eredménye, hogy a logikus gondolkodás képessége egészen korán, kisgyerekkorban alapozódik meg, méghozzá azzal, hogy a gyerek átlátható, világos közegben létezik, vagyis *maga körül rendezettséget érzlel*. Ez semmivel nem helyettesíthető alapélménye kellene, hogy legyen, mert ez a tapasztalat életre szóló, mély nyomokat hagy a gyermek idegrendszerében, a későbbiekben ennek az élménynek megfelelően működik majd. A rendezett, konzekvens történésekkel áthatott családi élet a logikus gondolkodás megalapozásának első feltétele. Ez a bevésozási folyamat az első iskolai években is jelentős hatással bír: az *iskolai világos szabályrendszer, az egyértelmű közlések*, a viszonylatok áttekinthetősége, a következetes magatartás mind-mind *a logikus gondolkodás kialakulásának az alapja, erre épül a matematikai logika is*.

AZ ELSŐ OSZTÁLY ELSŐ LOGIKAI FELADATA A RAJZOS MEGOLDÁSSAL

Libák mentek libasorban a rétről a tóhoz. 1 liba ment 2 liba előtt, 1 liba ment 2 liba között, és 1 liba ment 2 liba után. Hány liba ment a rétről a tóhoz? Rajzold le!

ELKEZDJÜK
A JÁTÉKOS MATEMATIKÁT

Szent-Györgyi Albert egy híressé vált beszélgetésben, a hetvenes évek elején a következőket mondta: *„Nézetem szerint az emberi agy gondolkodásra való, sőt nem csak gondolkodni kell, hanem meglátni és élvezni a szellemi élet nagyszerűségét, örömeit is!”*

A MATEMATIKA TANÍTÁSÁNAK FOLYAMATA

A gyerekekhez közel kell vinni a matematikát, fontos oly módon eléjük tárni egy-egy problémát, feladatot, hogy az számukra érdekes, figyelemfelkeltő legyen. Mindig hagyom a gyerekeket sokáig gondolkodni, szeretem a vitákat, a véleményalkotásra ösztönöző problémahelyzeteket. Ennek egyik eredménye, hogy ha a gyerekeket a matematikaórán megérinti a fejtörés izgalma, felpeszsdülnek. Sok *készülődés, tudatos keresés, tanulás* juttatott el oda, hogy képes legyek a gyerekekhez közel hozni a matematika tantárgyat, megmutatni a valódi szépségét és izgalmat a számok- és problémák világának.

HOGYAN FORMÁLÓDOTT A SZEMLÉLETEM?

Nagyon tudatosan készültem a matematika tanítására. Azon tanárok után jártam már a budai Tanítóképző Főiskolán is, akik nagyon szerették a tantárgyukat, fontos volt számukra, hogy belőlünk jó tanítók legyenek. Azok után, akik *személyesen* tudtak lenni a gyerekekhez is, hozzánk is, *érdekelte őket az ember, akik szívvel, lélekkel, tudással* éltek ott velünk együtt. Ilyen tanár volt többek között Dr. Ungvári Gyula, aki matematika-módszertant adott elő, és nagyon szerette a tárgyát. Láttam, hogy nagyon készülök a matematika tanítására, és a későbbiekben, amikor már tanítottam, egy apróbb kísérletet végeztünk is együtt. Ez a kezdés nagyon jó volt, a szemléltető eszközök szerepéről szólt. Ungváry tanár úr arra ösztönzött, hogy ne a tanító kezében legyen csupán szemléltető eszköz, hanem a gyerekek is tudjanak dolgozni eszközökkel, használhassanak munkaeszközöket.

Kereső utaim egyikén találtam rá a Váci utcában Varga Tamás² kísérletére, a Jázmin utcai iskolában pedig Dienes³ tanár úrra. Egy alkalommal, kamaszkorú gyerekekkel láttam egy „szertelen”, tehát nem „didaktikus” óráját, a mértani sorok felépítését kezdte tanítani. A gyerekek zajongtak, lassan alakult ki a tanítás medre, én pedig megdöbbenve néztem: egek, hát ez egy új irányzat? Ennyire a gyerekekre lehet bízni a dolgot? A zűrzavarban egyszer csak történt egy fordulat, hallatlan jó dolgok jöttek ki a gyerekekből, és pillanatok alatt ott volt a mértani sor, teljesen megértették mindnyájan. Ez kell nekem! – gondoltam, de hogyan lehet ezt megtanulni?

² Varga Tamás az ELTE matematika szakos tanára, Karácsony Sándor tanítvány.

³ Dienes Zoltán nemzetközi hírű matematikus.

Varga Tamás jó matematikai munkaeszközei már ott voltak a gyerekek kezében, ezért a tanítóképző utolsó évében intenzíven kezdtem keresni az utat, hogyan kapcsolódhatok be én is a munkájukba, próbáltam minél jobban megérteni, mi is az ő elképzelése az új matematikáról. Varga Tamás szemlélete az volt, hogy ne csak az alpműveleteket tanítsuk másképp, hanem a matematika minden területéről hozzunk a gyerekeknek megfelelő problémahelyzeteket, feladatokat. Ha képes rá a gyerek, tanítsuk úgy, hogy tágulhasson a látószöge, értse meg a matematikát, és ne féljen tőle. Jómagam csak egy kezdő tanító voltam az akkori felfedező, kísérletező matematikát kipróbáló, megalkotó báziscsoportban. Ott volt C. Neményi Eszter is, egy egészen különleges tanáregyéniség. Kevesen voltak, sajnos, akik rá akartak állni erre az új szemléletű oktatásra és képviselni tudták ezt a gondolkodásmódot.

Varga Tamás szerette volna *a matematika minden területét* eljuttatni *az alsó tagozatos gyerekekhez*, hogy sokkal hasznosabb, eredményesebb legyen az iskolai években a matematika tanulásuk. Az ő elképzelése szerint az alpműveletek meg a szorzó- és az osztótábla mechanikus tanulására szükség van, csak az a jó, ha ez az összefüggések jó ismerete után következik be. A gondolkodás pallérozására tanulhassák a gyerekek a matematikát.

Rászenteltem egy nyarat, megcsináltattam az eszközöket egy teljes iskolát ellátó mennyiségben. Fröccsöntőüzemben műanyagból a színes rudakat és a logikai készletet, egy asztalosműhelyben fából a Dienes-kockákat a számrendszerek megjelenítésére.

EGYÜTTES GONDOLKODÁS, FELFEDEZÉS, VITA

Abban az időben még az volt Varga Tamás elképzelése, hogy legyenek az eszközök, a színes rudak, a logikai készlet a gyerekek kezében, *kapjanak egy problémát*, dolgozzanak rajta, aztán mikor készen vannak, jelezzék, és ekkor a tanító egyenként föl-méri, ki hová jutott el a feladatban. Ahogy dolgozni kezdtem a gyerekekkel, hamar ráébredtem, hogy sokkal jobb, ha a munka folyamatában, *párbeszédben visszük tovább*, együtt építgetjük a gondolatokat. Ez már kicsit más volt ahhoz képest, hogy a gyerekek fölemelik, mutatják az osztó táblájukon, hol tartanak a gondolatukkal, itt el is kellett mondaniuk, mit csináltak. Úgy akartam, hogy egy jó hangos beszélgetésben minden gyerek számára váljon világossá, ki hova jutott el az osztályban, mit gondolnak a feladatról, milyen utakat találtak hozzá. Kezdet nagyon tetszeni nekem, ahogy a *felröppenő gondolatok fejlesztik a gyerekeket*, ahogy igyekeznek jól kifejezni magukat, és hallják egymástól, különösen a jobb szókincsűektől, a gyorsabb felfogásúaktól a magyarázatokat. Egyre inkább kivilágolt, hogy *abban a nemes vitában, amit egy kisgyerek képes egy másikkal folytatni, hihetetlenül tudnak fejlődni*. Egyre inkább azt kerestem, *mi az a matematikai probléma, ami érdekli őket*, merrefelé érdemes vinni a beszélgetést, mivel lehet parázs vitákat gerjeszteni. Nem összeveszős vitatkozások voltak ezek, hanem kereső, felfedező utak! Nagyon-nagyon szeretem ezt! Óriási élmény, amikor egy kisgyereknek felcsillan a szeme, ahogy kimond valamit, és ha jó az, ha nem, mindenképp érték, mert arról győzi meg az embert, hogy ez az út nem visz ugyan a megoldáshoz, de jó, hogy előjött, mert tudjuk, erre felé már nem kell továbbmennünk, nem kell időt pazarolni, hanem mehetünk más irányba. Egyre inkább rádöbbsentem, az kell, hogy a gyerekek *is tudjanak problémát megfogalmazni*, egyre inkább

képesek legyenek megérteni egymás gondolatait, átvenni ötleteket, jöjjön létre egy szíves, jó beszélgetés, vita. Varga Tamás rendszeresen járt ki hozzánk, és nagyon boldog voltam, amikor azt mondta, hogy ez a jobb módszer: a tanító ne csak egy-egy gyerekkel beszélje meg a megoldást, hanem ezt csoportokban tegyük, mert ez rengeteg új gondolatot hoz, hiszen így egymástól is tanulnak. Varga Tamás úgy fogalmazta meg, hogy *élő módon kell matematikát tanítani*, vagyis *legyen benne tetőtől talpig a gyerek*. Ez úgy megragadt bennem, olyan jó gondolat volt, hogy mindent, amit csak lehet, élővé akartam tenni a gyerekek körül, az anyanyelvet is, az írást, az olvasást, mindent. *Aktív, cselekvő részesei legyenek a tanításnak, szellemileg jöjjenek mozgásba*. A gondolatot mindig a cselekvés oltogatja, kezdeményezi! Valamit teszek, és máris három gondolatom támad, tehát *dolgoztatni, cselekedtetni kell a gyerekeket, így várhatjuk tőlük a jó gondolatokat*. Ez nagyon élvezetes volt számomra is, sok időt szenteltem arra, hogy keressem ennek a jó megoldásait.

ŐRIZNI A GYERMEKI GONDOLATOKAT

Igen ám, de én nem így tanultam a matematikát! Rá kellett döbbsennem, hogy amit én két-három óra alatt otthon előkészítettem, végiggondoltam, azt a gyerekek pillanatok alatt áthúzzák, és sokkal jobb utakat találnak. Ettől kezdve nagyon figyeltem a gondolatmenetüket. Bármilyen új eszközt találtam, odaadtam a kezükbe egyetlen szó nélkül, és néztem, mit csinálnak vele. *Rengeteget tanultam a gyerekektől* – ez volt a másik nagy örömöm –, ahogy a friss agyukkal megközelítik a problémákat. Bennük még nincs gátolva sok minden, ami nálam már régen, tehát az enyémnél sokkal jobb utakat is fölfedeznek. Ez a fel-

ismerés formálta egész szemléletemet, mindig úgy készültem föl, hogy nagyon tudjam, mit akarok, hova akarok eljutni, de *a gyerekeknek adjak minél több helyet, időt* abban, hogy *ők vigyék a gondolatot*, és én ezt szolgáljam.

Ráeszméltem, hogy minél jobban a gyerekekhez kell közelíteni, oly módon kell oda vinni eléjük egy-egy témát, hogy az nekik fontos, érdekes legyen! Azt hiszem, hogy iskoláink jellege változhatna meg, ha ilyen módon tudnánk viszonyulni. *Az élő matematika nagyon jó dolog*, élön tanulni az anyanyelvet, bármit, mert ez azt jelenti, hogy a gyereket érzem, megőrzöm, közben teret bontok az ő elgondolásának, és engedem azon az úton, amelyiken ő jól tud haladni. Azt követni, azt támogatni, ahogy neki könnyebb, nem kinyilatkoztatni, majd mechanikusan bevésíteni vele feladatokat.

MECHANIKUSAN VAGY ÉRTELEMMELE?

Nagy vitáink voltak a szakmában annak idején arról, hogyan kell a szorzótáblát tanulni, tanítani. Én nem tudtam mechanikus bevéséssel tanítani ezt sem, azt akartam, hogy összefüggéseiben lássák a gyerekek a szorzás, osztás, bennfoglalás lényegét. Természetesen ez volt Varga Tamás ösztönzése, nem magam találtam ki. A módjait gyűjtöttem össze, hogy miképpen lehet jól megértetni a gyerekekkel, *mi is a szorzás*. Csak miután látták az összefüggéseket, miután megértették, azután kezdtem mechanikusan gyakoroltatni, akkor már én is mondtam velük az egyszereget, de előtte *érleltem bennük az összefüggéseket*.

(A közvéleményt is megmozgatta, megmozgatja a szorzótábla körüli új szemlélet. *Még a szorzótáblát sem tudják* – hallottam, holott csak időben eltolva, tovább érlelve haladtunk. Engem például nagyon megnyugtató, ha azt kérdeztem a gyerekektől, hogy ötször nyolc mennyi, és azt a választ kaptam, hogy hatszor hat, plusz kétszer kettő. Vagy azt, tízszer hat mínusz négyszer öt. Az ilyen válaszoktól nyugodt voltam, mert megmutatták, hogy az összefüggéseket látva valóban jól tudnak építkezni a gyerekek.)

Az élő matematika oktatására példám egy érdekes probléma, amivel az első osztályban foglalkoztunk: hogyan, mi mindenrel mértek régen az emberek? Testünk mely részeit használjuk arra, hogy meghatározzunk valamit? Nagyon érdekelt ez a gyerekeket, kértem, búvárkodjanak, hozzanak minél több példát, faggassák a felnőtteket, keressenek esetleg kifejezéseket különböző könyvecskékben. Én csak fölvezettem a problémát, és kérdeztem, hogy tudnának-e ilyet mondani? Egy kis elmélkedő, halk fiam hamar megszólalt: karnyújtásnyi távolság. Ő vezette be ezzel a gyerekeknek, ezzel értette meg az osztállyal, hogy miről is van szó. Rettentően boldogok voltak, amikor rátaláltak továbbiakra is: gyerekfej nagyságú, hajszálvékony, vállig érő. Ha *egy elsős képes erre*, akkor miért is kellene nekem elmondani, hogy miről van szó? Nagyon jól éreztük magunkat, előjöttek az ujjnyi, az öklömnyi, a hüvelyknyi, a lábnyi, és ebből majd jön tovább a „láb”, amit hosszúság mértéknek használnak. Ennyi minden előjött! A kisiskolás gyereknek hatalmas rugó ez, mert *jól érzi magát a tanulás folyamatában*. Aztán méricskélünk mindezekkel a megtalált mértékekkel. Ez az öröm beépül, legközelebb már ebből az *élményből* indulhatunk. Nagyon szeretek aprócska logikai feladatokat adni a gyerekeknek, amelyek megoldása során apró viták keletkeznek, és

látszik, hogy örülnek neki. Soha nem szabad hagyni leülni egy-egy problémát! A sematikus, sablonos feladatok tömegétől én is kétségbeesnék, ebből is tudom, hogy egy kisgyereknek nem ez való.

ELJUTNI A BELSŐ KÉPEKIG, AZ ABSZTRAKCIÓIG

A matematikától nagyon sok gyerek fél. Ezt a nagyon jó tárgyat, ami a gondolkodást pallérozza, amire rettentően nagy szükségük van egész életükben, kiengedjük a kezünkből, engedjük mechanikussá, unalmassá válni? A matematikaanyag is elburjánzott, és nem a gondolkodás, a megközelítés, az érlelés, a megértés, a megértetés már a cél, hanem a rengeteg anyag megtanulása, mert „azt tudni kell”. Nagy hibát követünk el folyamatosan azzal, hogy nem jutnak el a gyerekek a matematika közelébe, nem jutnak el a felfedezésig, különösen kisiskolás korban, amikor alapokat kellene építeni. Semmiképp *nem lesz belső képzet, kép abból, amit elsietünk*, és csak mechanikusan akarjuk bevésetni – absztrakció sem lesz belőle soha.

A SZÁMFOGALOM ALAPOZÁSA

Mint más területeken is, a matematikában is a legfontosabb a jó alapozás. Ettől függ, hogy a későbbiekben meg tudja-e szeretni egy gyerek a matematikát vagy sem. Az első osztályban nagyon-nagyon aprólékosan, *rengeteg tárgyon, cselekvésen keresztül egészen közel viszem a gyerekekhez a számok világát*. Hónapokon keresztül számoljuk a diót, a gesztenyét, a japánbirset – a *számfogalmat cselekvéses módon alapozom meg*.

A 8 bontása történik a képen dióval

A *megszerettetés* is célja ennek a színes fölvezetésnek, és ez rettentő fontos a gyerekeknek. A *logikai feladatokat* is nagyon korán kezdem, az első osztály elejétől kezdve úgy szervezem a gyerekek munkáját, hogy tudjanak és akarjanak beszélni arról, amit csinálunk. Boldog vagyok, amikor egy olyan gyerek, aki nem szeret beszélni, egyszer csak mégis szépen kezd érvelni, és jól hozza a feladatokat. Van olyan is, hogy a gyorsabb felfogásúak, akik ezeket a képeket, képzeteket hamarabb építgetik föl magukban, azt mondják: „Jaj, már megint rakosgatunk, miért is?”. Itt is rendkívül nehéz feladat, hogy az ember azt hozza össze, ami okvetlenül fontos *az adott gyerekcsoportban*. Föl kell mérni, hány gyereknek megy nagyon könnyen a tevékenység, hánynak van affinitása bizonyos feladattípusokhoz, hányak nincs. Meg kell keresni a módját, hogy a lassabban érlelődők

ne szakadjanak le a többiektől, nekik is biztos számfogalmuk alakuljon ki.

AZ IDŐ MEGTÉRÜL

A fölfedezettő módszerrel sokan vitatkoztak. Szép dolog eszközöket adni a gyerekek kezébe, hagyni őket felfedezni, gondolkodni, de nagyon időigényes, ezt mondták. A szemléletben óriási változást kellene előidézni: jól megalapozni, megértetni a matematikát, hogy a gyerekek a magukénak érezzék és megszerethessék azt.

A ZAJSZINT ÉS A MUNKAKEDV

A tanítók is, a szülők is aggódtak, hogy jaj, miféle feladatok ezek, mi lesz ebből, mi nem értjük ezt. A gyerek megérti-e valaha? A tanítók részéről ugyanígy voltak aggályok. Végeredményben *szemléletformáló dolog ez, ami sok tanulást kívánt*. A logikai készlettel többször tartottam foglalkozást a Horvát Mihály téren és máshol is a tanítóknak. Ezt nagyon szerettem, mert meg tudtam éreztetni velük sok mindent, amit a gyerekeknek közvetíteni kell. Feladatokat jelöltem ki, és kértem, hogy kis csoportokban dolgozzák fel, és feldolgozva értékeljük majd együtt. Nagyon élvezetesnek találták, boldogan csinálták a feladatokat, és ahogy nyüzsögtek-mozogtak, beszéltek a problémáról, végezték a feladatot, egyre inkább emelkedett a zajszint. Egyszer csak fölkapja a fejét az egyik tanító, és erős psssszt! hallatott. Le akarta csendesíteni „tanítósan” a társaságot. Örültem ennek, jaj de jó, megkérdezhetem tőle, hogy mi bántja őt tulajdonképpen? Milyen zaj van, tud-e ebben min-

denki gondolkodni, ez foglalkoztatta. Nézzen szét, milyen élvezettel csinálják! Már a sokadik feladatra mondjuk azt, hogy megtalálták a jó megoldást! – válaszoltam. A gyerekekkel is így van, *jól érzik magukat a munkában, és bizony dolgoznak*. Persze hanggal fejezik ki a gondolataikat, és milyen jó ez! Miért is lenne baj, hiszen amikor vége a feladatnak, leállítom őket, és azt mondom: most csöndben figyelve nézzük meg, mi is az eredmény, ki hogyan találta meg, ki meddig jutott el.

CSOPORTMUNKA A MATEMATIKAÓRÁN

A munka a számokkal való foglalkozásban is nagyon eredményes. Rendkívül fontos megértetni velük – az első év közepe felé ez már lehetséges –, hogy milyen sokat tudnak segíteni a másiknak a matematikában is. Egy-egy csoportnak az a nagyszerűsége, hogy kapnak egy feladatot, és elkezdenek közösen dolgoztatni rajta. Van közöttük nagyon eszes, matematikai adottságokkal megáldott gyerek, és vannak sokkal lassúbbak is. Ezeknek a csoportoknak az a célja, hogy egymást tudják húzni. De ehhez nagyon sok furfang kell a tanító részéről! Minden munka végén beszámolnak róla, hogyan találtak rá a megoldásra. Azt mondom nekik, nézzük meg, ebben *a feladatban mire jutottatok együtt*, szeretném, ha valaki elmondaná minden csoportból a megoldást. Kezdetben ők dönthetnek, ki mondja el, aztán egy idő után én választom ki a beszámoló embert. Arra akarom rávezetni őket, hogy *sokat tehetnek egymásért*. Ha én választhatok, egészen másképpen értékeljük az eredményt. A koruk szerint értékelek, a piciknek tallérokat adok, a nagyobbaknál grafikonon mutatjuk meg, hogyan teljesítettek. Ha én választhatom ki az elmagyarázót, akkor nagyobb az értékek száma, és gazdagabb egy-egy csoport az ezüst- vagy arany-

tallérokkal. Így a csoportjuk minden egyes tagját fel kell készíteniük. Arra biztatom őket, hogy *rávezetve magyarázzanak egymásnak*: nehogy megmondd a végeredményt, mert azonnal észreveesszük, hogy a gondolatmenetet nem tudja, semmit nem ért, csak az eredményt mondja. Remekül tudnak egymásnak magyarázni, és ha mindenki érti a csoportból a megoldási folyamatot, jelzik nekem, bárki választható közülünk. A gyerekek sokkal hamarabb tudják az egymáshoz vezető utat, mint a felnőtt, hamarabb találják meg a másik gyereknél azt a kiskaput, ahol be kell lépni.

Kapcsolódó anyag a Példatárban - Huszárok

MŰHELLYÉ VÁLIK A MUNKÁNK

ÉPÍTENI A KÖZÖSSÉGET, AZ EGYÜTTÉLÉS MÓDJÁT

Lassanként vezetem a gyerekeket a társas élethez. Nagy figyelemmel szoktam keresni, kik tudják szimpátiával fogadni egymást. Lassan, óvatosan, figyelmesen építgetem, kivárom, hogy tudjanak csatlakozni egymáshoz, és legyenek majd vidám kis csoportok, amelyek aztán az egész osztály légkörét megalapozzák.

A szabályaink fölállítással is építjük a közösséget. Az iskolai általános szabályokat feldolgozzuk és magunkra, saját kis csoportunkra formáljuk. Megbeszéljük, hogyan jövünk be reggel, hogyan üdvözljük egymást, hogyan tartjuk rendben a helyünket. Az öltöző, jaj, milyen szép az öltöző padokkal, de miként is lesz az, hogy mindnyájunknak jó legyen? Hova helyezzük a holminkat, hogy egyre szabadabban mozoghassunk, hisz a mozgás a legfontosabb. Arrafelé viszem a dolgokat, hogy ő maga tudjon dönteni ezekben a helyzetekben, és keresse a megoldásokat. Nem én szeretném ráerőltetni, törje ő is a fejét, *keresse a megoldást*. Ha mindnyájan megegyeztünk valamiben, azt már *együtt őrizzük is... Tudod, hogy ott a helye. Tudod, hogy ezt már megbeszéltük*. Milyen jó, hogy ilyen szép rendben vannak

a kabátok, táskák, hogy jól mozoghatunk körülötte. Milyen jó, hogy a néma jeleink ilyen jól működnek, hiszen egy szót sem kell mondani, és mégis indul szépen minden.

Csillogó szemek mondják nekem, hogy kezdek a dolgomat. Nagy kár volna, ha fölējük magasodva azt mondanám, hogy ne mozogj addig, amíg nem lehet, vedd már elő, tedd le, ha egészen más hangulatú parancsokat kapna a szépen kimondott utasítások helyett. Sokszor gondolkodtam el azon, hogy Montágh Imre megjírd az iskolában elhangzó beszédőt: tartalmában, artikulációjában keménynek mondta. A tanítótól függ, *milyen légkör* alakul ki egy csoportban! Milyen remekül hallottuk tőle, hogy *hányféleképpen lehet szépen kimondani szavakat, amelyek tényleg emberiek*, és amihez szeretnénk hozzászoktatni a gyerekeket, hogy befogadják valamiképp, és tudják használni is azokat. A keménységet, még ha fáj is, meg rossz is neki, akkor is átveszi a gyerek és gyakorolja, és egyre keményebb lesz ő is a társaihoz, megkeményedik minden körülötte az osztályban, ami egyébként szép és lágy lehetne. E helyett fontos, hogy a *kötelesség és a felelősségtudat kialakításakor* úgy hangozzanak el az utasítások, hogy azokat szívesen tegye meg a gyerek, és úgy építse be, azt szokja meg, hogy lehet szépen is beszélni egymással. Lehet nagyon határozottan, mégis szépen kérni, nem kell kiabálni hozzá. Életemben nem mondtam ki még, hogy „Csend legyen!”. Tudok csendet kérni jellel, és tudom, hogy szereti a gyerek, hogy csend van, holott egy kis hangos szerkezet ő, mert legtöbbször azért szívesen kiabál. De adok neki kiabáló alkalmat is játékokban, hogy ki tudja a feszültségét kiabálni magából. Lágy környezetben is ezer feszültségre számíthatunk.

Kapcsolódó anyagok a Példatár Műhelyé válik a munkánk – Dramatikus játékok c. részében

A GYEREKEKRE FIGYELEK

A figyelem megtartásához az első dolgom, hogy jól szervezzem meg a napot. Régóta tudom, hogy *nekem kell fölkészülnem*, de nem vázlattal, hanem egy teljes gondolatsorral. Az egész napot végiggondolom, a csomópontjait leírom magamnak, és ehhez gyűjtök anyagot. Minden ott van a füzetemben, megnéznem sem kell, mert mire összeállítom, bennem van. De az órán teljesen függetlenítem magam tőle, és már *csak a gyerekekre figyelek*. Mindig abból építkezem, amit ők hoznak. *Az első, amit el akarok hitetni a gyerekekkel, hogy amit ők tudnak az illető anyagról, az a legfontosabb*. Egész kicsi korban rászoktatom erre a gyerekeket. Mit tudsz erről? Mit hallottál már? Ezeket gyűjtögetem, és ebből építkezem. Ez alapállássá válik benne – ő a fontos. Érdekes dolog következik, egyik ezt mondja, másik azt, és egyszerre csak fölépül valami, ami a figyelmet magához vonzza. Széleskörűen tájékozottak ma a gyerekek, és rettentően fontos, hogy mi felnőttek tisztában legyünk vele, mi mindent tud, hadd lehessen büszke, hogy valamihez hozzá tud szólni. Ezzel lehet megfogni a figyelmét. *De remekül előrevitted a dolgot!* – *Kinek mi a véleménye még?* – Soha nem mondom, hogy készen vagyunk vagy „ó, ez aztán a megoldás”, hanem *nagy türelemmel kivárom*, hogy mit tud még mondani, hogyan mondja, mibe kapaszkodik, hogyan tudja kifejezni magát – ebből építkezem. Megismerem a válaszaikból a gyerekeket, így tudom, merre kell haladnom, melyiküket kell visszatartanom, hogy ne gyorsítsa túlzottan a haladást, melyiküket kell állandóan valamivel foglalkoztatnom, hogy ott

tudjam tartani a figyelmét. Összetett dolog ez: aki tudja vinni a problémát, hadd vigye, de a lassabban haladó, a messzebből érkező se fáradjon bele! Erre mondta Székácsné Vida Mária⁴, amikor megnézett órákat, hogy lám a tanítónak úgy kell működnie, mint a karmesternek, észrevenni, hol az a gyöngye kis hangocska, amit nagyon kell ápolnia, és hol az az erős hang, amit csitítani, vároztatni kell egy kicsit, hogy ne siettesse az arra még éretlen társát. A többet bírónak meg mindig legyen továbbhaladó feladata.

Minden feladatnál van egy sajátságos dolog, amihez közeledni akar az ember. *Maga a feladat és a jó szervezés hozza létre a figyelmet.* Mi az, amit kiemelek, hogyan készítem elő, milyen eszközöket készítek hozzá, milyen feldolgozási módot találok a figyelem fönntartásához. Elkezdünk beszélgetni, s van egy pont, amikor azt mondom, ne mondd tovább, gyorsan menj a csoportodhoz és gyűjtsétek össze mindazt, amit csak lehet ezzel kapcsolatban. Itt a figyelem másféle fölhasználása történik majd, sok lenne, hogy huszonhat gyerek beszéljen egyszerre. *A kis csoport önállóan viszi tovább a gondolatot* már egész kicsi kortól, lerajzolják például az adott feladatot. A rajz a figyelmüket ráirányítja még több fontos részletre. Hopp, erre nem is gondoltunk eddig! – kiáltanak fel gyakran.

A legszebb, legértékesebb pillanatok negyedikben vannak, amikor kicsi korától pallérozva már eljutottak odáig, hogy megtanultak komolyan érvelni, megvédeni a maguk gondolatát. Gyönyörű dolog ez! Az első naptól kezdve tudatosítom, hogy akkor tudjuk jól fogadni és fölhasználni a gondolatodat, ha megmagyarázod, hogy miért döntesz így vagy úgy! „Ezt te

⁴ Székácsné Vida Mária az ELTE pszichológusa, gyerekrajz-elemző, Karácsony Sándor tanítványa.

tudod a legjobban megmagyarázni, értesd meg velünk úgy, hogy el tudjuk fogadni!” „Van-e kérdésed az adott feladathoz?” – kérdezem minden feladat kijelölésénél. „Becsüljük meg, mi lehet a megoldás!” – jön a következő kérdés, amely után minden elképzelést feljegyzek, hogy majd a végeredménnyel összevet-hessük. *Csoportmunka esetén* is jó a külön-külön feljegyzés, hogy az érveket az illető csoport induló gondolatával meg tudjuk feleltetni. Mindenekelőtt azt jó elfogadtatni a gyerekekkel, hogy *szabad tévedniük a megoldás keresése közben.* A nagy tudósok sem teszik másképpen, mint hogy állítanak valamit, és keresik annak igazságát. Ha tévednek, felhasználják tévedésüket a további keresésben. Meg is dicsérem a tévedőket, hogy kiszűrték számunkra a „nem-utat”, ezzel közelebb juthatunk az igenhez. Fontos dolog ez, mert a kamaszkor idején már restelkednek társaik előtt, jó ezt minél korábban vállalt szokássá érlelni, hozzászoktatni a gyerekeket. A negyedik osztályban, amikor *már jól összeérnek a csoportmunkára*, szívesen, örömmel dolgoznak együtt, szeretik, ha licitálhatnak. A feladat megismerése és a becslés után azt is jelölhetik a csoportok, hogy milyen százalékban vállalják elképzelésük megvalósulását, sikerét a jó végeredmény reményében.

Természetesen itt is nagyon kell vigyázni, mert az a gyerek, aki jó beszédképességgel, jó gondolkodási képességgel és akarati tulajdonságokkal rendelkezik, és a figyelmét is sokáig megtartja – esetleg nagy hangja is társul ehhez –, elurálhatná az egészet. Nagyon kell vigyázni, mert ilyenkor sok gyerek leszakadhat, és ezt nem szabad hagyni! Ezért *nagy gondom mindig a csoportba rendezés is. Többféle csoportot működtetek*, akár tantárgyak szerint is, mert az adottságok sokféleképpen csoportosíthatóak. Legyen olyan, hogy a jobb képességű együtt dolgozik azokkal, akik lassabban haladnak. Máskor viszont hagyom, hadd

szárnyaljanak azok a gyerekek, akik egy-egy tárgyban különös adottságukkal szárnyalni is tudnak – hadd kaphassanak sokkal nehezebb feladatokat külön, dolgozhassanak a saját színvonalukon. Nagyon figyelek arra, hogy ne keseredjen bele egyik gyerekem se abba, hogy őt mindig tolni, ösztönözni kell, hanem *tudjon saját ütemében is szárnyalni.*

Amikor a csoportoknak jelzem például, hogy nehéz feladat következik, egypár titok rejtőzik benne, amit meg kell találniuk, és ezért különleges értékű. Ha a megoldás végén a beszámoló gyerek nevét én jelölhetem ki, illetve a munka lépéseiről bárkit megkérdezhetek, és helyes érveket kapok, akkor ez a munka akár ötven képzeletbeli tallért jelent a csoport számára.

Mit tesz ez lehetővé? Azt, hogy az öt vagy hat gyerekből bármelyiket választhatom, mind fogja tudni, hogy mi is történt a feladat megoldásakor a csoport tagjai között. A gondolkodóbbak elkezdik a *megfejtést a társaikkal.* „Csak rávezetem őket, nem mondom meg az eredményt, csak rávezetem” – mondják gyorsan. *Végigviszik a gondolatsort, és rádöbbennek, hogy ez-e az az út, amin odaérnek,* ahova kell. Jelzik aztán, hogy bárkit lehet kérni a csoportjukból. Ekkor nyugodt vagyok, mert tényleg együtt dolgoznak, és megvan a megoldás, üvöltik, jelzik, amikor készek. Vagy, ha megkínlódja a rávezető munkát: „De hát hiába mondom annyiszor el neki, és hiába kérem, hogy figyeljen, nem teszi, megint csak játszik.” Ez is jó jelzés. Egyszer-egyszer meg kell élnie, hogy mi történik, ha nem figyel, ha nem dolgozik. Ilyenkor megdicsérem az igyekvőt, aztán engedek a szidalmazottnak, no jó, egyszer lehet olyan, hogy nem figyelt, biztosan fáradt, pihent egy kicsit.

ISMERNI A GYEREKEKET, TUDNI A FELADATOT

A következő fokozat, hogy licitálni lehet. Mennyire biztosak a csoportok a megoldásban? Már ismerik egymást, tudják, hogy kire miben támaszkodhatnak, ki melyik feladatrészen lesz erős, és akkor előre mondanak egy értéket: például ötven százalékból vagy hetvenötben fogják hozni a megoldást. Az összes csoport megjelöli a maga becslését és *dolgozni kezdünk együtt, nagy gonddal és nagyon figyelve az igazságosagra.*

A csoportba sorolás és a csoportok számára a feladat kijelölése, az összhangban együtt gondolkodás – látszatra – nagyon munkás, körülményes dolog, de csak egyszer kell ezt jól átgondolni – folyamatosan figyelni a gyerekeket –, később már ők irányítják a munkát. Ehhez nagyon kell ismerni a társaikat, meg kell érteni a feladatot, látni a megoldáshoz vezető utakat is, ebben fölkészülniük kell lenni. A gyerekeket ráállítjuk arra, hogyan lehet közös erővel haladniuk. A csoport ilyen együttes munkája negyedik osztályban már jó ritmusban, megszokottan elvárható. Akármilyen fárasztó volt az előkészítés, óriási öröm is van benne. Gyönyörű például, hogy bátran kinn áll a táblánál egy kezdetben szótlan gyerekem, akinél már tudom, hogyan kell lendületet adni neki, ott áll és magyaráz, gesztikulál, úgy vezeti le a gondolatát, hogy mindenki remekül megérti őt. Oda eljutni, hogy ez a két évig nem beszélő gyerek harmadikban-negyedikben már gyönyörűen hozza magát, és ettől ő a legboldogabb, igen nagy dolog. Ezt a fokról fokra megszerzett és átélt örömet nem felejtí el, az ösztönzően dolgozik tovább benne.

Többféle csoportképzés lehetséges. A spontán csoportosulás baráti szálakra épül, ezek a szimpátia csoportok. Hamar el-

mondom nekik, hogy nem csak ez az egy csoportunk lesz, jól nézd meg, merrefelé akarsz kapcsolódni, mert lesz olvasó-csoportunk, helyesíró-csoportunk, matematika-csoportunk. *A matematikán belül is sokféle csoportosítást szeretek.* Egyrészt azért, hogy *egymás gondolkodását megismerjék* és egy-egy csoport gondolkodási szokása is frissüljön. Másrészt úgy is csoportosítok, hogy a szárnyalni tudóknak legyen szárnyalásra is alkalmuk, ne kelljen mindig tekintettel lenniük a többiekre, ne fájadjanak bele a várakozásba, tudjanak segíteni, amikor kell. Tehát a kedvüket is ápolom, hogy meg tudjanak felelni annak is, amikor szárnyalhatnak a gyors felfogásukkal, megfelelően ki tudják dolgozni magukat, de tudjanak egy csoportot is magukkal ragadni esetenként.

Diagramok a Példatárban

HA ELFÁRADUNK, PIHENÜNK

PIHENTETEM ŐKET, A MAGAM HASZNÁRA IS

Az óvodából jövő gyermekek nem mindegyike szeret napközben aludni, ezért azt mondom nekik, ebben az iskolában nem szabad aludni! Itt nem alszunk, de pihenni nagyon fontos!

Otthon is nagyon fontos tudatosan pihenni, azonnal látszik az iskolában, melyik gyerek aludt jól, melyik nem tudta kipihenni magát, az egész napunkra, hetünkre rányomja a bélyegét a kialvatlanság.

A délelőtti folyamán, amikor észlelem, hogy fáradtak, pihentetem őket. Van olyan, hogy csak a padban ülve lehajtják a fejüket az asztalra és teljesen csendben maradunk. Legtöbbször a szőnyegre fekszünk le és szabályosan relaxálunk. Néhány gyerek el is alszik. *Ott kell lennem ilyenkor a közelükben, a nyugalmat nekem, a felnőttnek kell megtartanom. Pihentetem őket, a magam hasznára.* Az az idő ugyanis, amit a pihenésre szentelünk, busásan megtérül. Az a gyerek fogható hasznosan munkába, aki kilevegőzte, kikapcsolta, kipihente magát. Második osztálytól már ők jelzik, hogy relaxáljunk, pihenjünk. Van olyan is, amikor kiabálós játékokat választanak a pihenésre.

ÁLLANDÓ FESZÜLTSEGET TARTANI!

Ha olyan módon dolgozhat a gyerek, hogy tudja, szükség van rá, szükség van a gondolataira, biztosan figyelni fog. Ha egyszerre nagyon sokan jelentkeznek, hogy de én is, én is, én is, akkor gyorsan följegyzem a táblára sorrendben a jelentkezők névjeleit, így nincs csalódás, mindenki látja, hogy számítok rá, egy hangot sem szólnak, megfigyelik a társaikat, figyelik, ők mikor következnek. Előfordul, amikor némelyik gyerek dühöng: Én is ezt szerettem volna mondani! Nem baj – jegyzem meg –, te még biztos tudsz azért hozzátenni. Te hogyan gondoltad? *Állandó feszültségben tudom tartani így őket*, de ez jó értelmű feszültség. Amely órában nincs feszültség, nincs kellő haszna. Mindig kell lennie egy kis elektromosságnak a levegőben, ami pezsdít, ami ott lüktet, és ami továbbkelti a gondolatokat. Megfigyelik egymást, a jó gondolatok miatt elkezdik tisztelni egymást. Egy-másban is fölkeltenek gondolatokat. Messzire elvivő gondolatok is előjönnek, azokat azzal az ígérettel kell megállítani, hogy egyet se hagyunk feldolgozatlanul közülük. A kisgyerek örül a munkának, és ha megérinti, hogy jól dolgoztunk, jó küzdelem volt ez a problémahelyzetekkel, akkor ezt kívánja máskor is.

A FIGYELEM PALLÉROZÁSA

Az életkori sajátosságokra nagyon kell vigyázni: meddig lehet ezeket a gondolatokat a kicsiknél elvinni? Ez nehéz, mert huszonhat gyerek lassan építkezik, és mind a huszonhatot meg kell hallgatni. Eleinte az a legfontosabb, hogy az órán elmondhassa a gondolatát. Azt, aki nehezebben jön, így biztatom: látam, hogy nagyon jól csináltad ezt a feladatot, erről biztos van gondolatod. A nehezen oldódó gyereket is be kell fogni, aki

elámul a többen, de nincs benne készítés a beszédre. Az én minduntalan emlegetett vesszőparipám *az alapozás*, hogyan üzenem meg egyénenként a gyerekeknek, hogy teljes egészében ismerlek, tudom, hogy kell a közeledbe menni, tudom, mikor kell már mindenképpen jelezni, hogy elő kell jönnöd már! És hogyan tudom tartani a másik gyereket, aki viszont képes volna reggeltől estig magára vonni a figyelmet. Összetett dolog ez, fontos is, szép is a figyelem a pallérozása, mert a gyerek korának megfelelően fokról-fokra visz el bennünket a tartós gondolkodáshoz. Nekem kell figyelnem egy gondolatláncot, annak a folyamatát kell követni, mert sokkal egyszerűbb, könnyebb akkor építkezni belőle. Kicsiknél nagyon változatosan kell egy-egy témakörön belül a még viszonylag rövid figyelmüket edzeni. Ezért szeretem a játékokat úgy csoportosítani, hogy egy témakört szolgáljanak. Ha például a kicsiknél matematikában a számfogalmat építem és logikai feladattal közelítek, ahhoz mindig hozzárendelek mozgásos játékokat. Ha lankad a figyelmük, ez azonnal föléleszti, fölélélnkíti őket, újra bele lehet mélyedni a gondolatokba, és tovább lehet építkezni. Azt hiszem, *nagyon sokan abban tévednek, hogy ezekre a pihenőkre nem figyelnek*. Egyetlen felnőtt sem tud egyfolytában sokáig figyelni, nekünk is fel kell munka közben frissülnünk!

Kapcsolódó anyagok a Példatár Ha elfáradunk, pihenünk – kiabálás játékok, lábtorna, körjátékok c. részében

AKIK MÁS ÜTEMBEN HALADNAK

AZ EGYES GYEREKRE SZABNI A HALADÁST

Szerencsére nem homogének az osztályok, a gyerekek sokfélék, ez a sokféle szín pedig tarkítja az osztályt. A hangjuktól kezdve a mozdulatukig mások és mások, eltérő játékokra, kérdésekre csillan fel a szemük, különböznek, különbözünk a másiktól. Nem egyszerre jön elő belőlük a tudás, és alapvetően fontos dolog, hogy ezt értse és türelemmel kivárja a tanító, mert ő jól tudja, hogy minden gyerek érési ideje más és más. E várakozás közben, amikor látom, hogy egyik-másik gyerek ma még nem tud jönni velünk, halkán megjegyzem mindnyájunk számára, hogy: figyeljétek csak meg, már ezzel a mozdulatával, apró munkájával megmutatta, errefelé tart, már közeledik. *Ha időt, a tanító figyelmét, a saját ütemének megfelelően érdeklődést keltő problémákat kap, megéri az adott feladatra.* Ez a tanítóból áradó figyelem és megértés megsokszorozza a gyerek erejét és a tanulási kedvét. *Éppen ezt a segítséget nevezhetjük pedagógiának,* amely ellenkezik a kiképzéssel, a szimpla figyelmeléssel.

Soha nem tudtam elfogadni előírást arra vonatkozóan, hogy egy gyereket honnan indítsak. Csak a gyerek határozhatja meg az indulásomat. Fiatal tanító koromtól ösztönösen meg akartam felelni az előírt tantárgyi követelményrendszernek. De azt, hogy milyen anyaggal viszem közel egy gyerekhez mindent a tananyagot, annak a végrehajtási módját, az eljárást, a módszereket miként határozom meg, azt a gyerekre szabtam. Meg magamra, természetesen. *Ami belőlem őszintén jött, amit igazán szerettem, azt az irodalmi szöveget, az a verset vittem nekik ujjongva.* Azt is, hogy milyen mesén, mely matematikai problémák sokaságán, milyen furfangos odavezető úton tegyem mindezt, lehetőleg nagyon sokféleképpen, azért, hogy a gyerekek mind megtalálhassák, ami nekik megfelelő.

KIVÁRNI, IDŐT ADNI

Az életkori sajátosságok kérdését sajnos nem jól látjuk, nem jól fogjuk fel, mert azt mondjuk, hogy ez a gyerek hatéves, a hatévesnek pedig tudnia kell ezt meg ezt. Ha hétéves, nyolcéves, már ezt és ezt is tudnia kell. Nem így van! Az egyes készségek érési ideje *minden gyereknél más és más.* Tehát helytelen, hogy ha azt mondom, most ennek meg kell lennie, gyerünk, akármi-lyen módon ezt teljesítenie kell. Nem.

Kivárni, és megadni az időt arra, hogy saját módján tudjon feldolgozni valamit. Lehetőséget adni számára, sokféle változatot, többféle megközelítési alkalmat, amíg a gyerek valóban megtalálja azt, ami neki a legmegfelelőbb. Ez mindig leolvasható a gyerekekről. *Nagyon hálásak, amikor végre rátalálok a nekik legmegfelelőbb mozdulatra. Ez is egyéni, és nem igaz, hogy ezt olyan nehéz megvalósítani!* Sokkal nehezebb az, amikor

sulykolunk valamit megállás nélkül, a gyerek már érzelemmel se tudja követni azt, már abszolút nem érdekli az egész, nem ott tart, ahol kellene, én mégis erőszakkal akarom, hogy figyeljen, tanuljon. Semmi haszna nem lesz, ő meg tönkremegy bele. Elromlik a hangulat közöttünk is, körülötte is. Elveszti a kedvét, nem tud már úgy gondolni a tanulásra, mint egy kedves dologra, hanem csak egy nehéz, szenvedéssel teli cipelni valóra.

KIMŰVELŐDNEK A FELADATOKRA

Nagyon fontos, hogy mindenki megtanuljon dolgozni, a dolgot önállóan irányítani, elvégezni. Ezek aztán nagyon beléjük épülnek az évek folyamán. Igaza van Karácsony Sándornak, hogy *„kiművelődnek a feladatokra”.* Ha nem sújtom osztályzattal őket, és nem annak erős hatásával élve verem beléjük mindazt, amit kell, hanem *egyszerűen megtapasztalhatnak nagyon sokféle helyzetet, megélhetnek sok mindent,* bizonyosodik előttük, hogy érdemes küzdeni, mert a küzdelem eredményt, örömet hoz. Érdemes a konfliktusok utáni hangulatot jóba fordítani, hogy újra örülhessünk egymásnak. Ha figyelünk a többiekre, magunk is gazdagabbak leszünk általa. Ott együtt ezeket mind meg lehet jól élni.

Az alsó négy osztályban nagyon nagy gonddal kell alapoznunk, mert a kemény kiskamaszkor következik el hamarosan, amikor ezeknek nem tudnak megfelelni egy jó ideig. Hála istennek mindig bebizonyosodik, hogy túljutva ezen az életszakaszon, hozzák magukat. Mindnyájan megszenvedjük a kiskamaszkort, *Ranschburg Jenőnek* igaza van abban, hogy ami jól beléjük épült, ahhoz a későbbiekben — amikor átjutnak ezen a nehéz szakaszon — újra igazodni akarnak, olyanná lenni, amilyenné kiműveltük őket, amilyenné „kiművelőd-

tek”. Rengeteg jó példám van erre, alig volt olyan csapatom, amelyikből ne tudnék sok példát említeni. Felnőttként is nagyon szép eredményeket mutatnak fel, megnyugtató az emberi tartásuk.

IDŐ A FOLYAMATOS JAVÍTÁSRA

A legnehezebb számomra az volt, hogy szinte kötelezően ki kellett volna mondani, hogy ez a gyerek kettesre, hármasra, négyesre, ötösre tud valamit is, s ugyanígy a viselkedési kategóriákban, mindjárt a kezdet kezdetén, amikor még idejük sem volt a megértésre, a belesimulásra. Képtelen voltam osztályzatokkal sújtani, a legtöbbet emiatt küszködtem, és nem véletlen, hogy az első dolgom volt, hogy ezt valamiképpen megoldjam. Osztályozás nélkül akartam hagyni a gyerekeket, *hosszú érési időt adni nekik, időt a folyamatos javításra, hogy ne szorongjanak minden mozdulatért*, hanem általam biztatva, segítve jussanak oda, hogy nyugodtan tegyék nap mint nap az akkori legjobbat. Hogy tartsák be az együttélés szabályait, hogy mindenért jobb kedvvel dolgozzanak.

(A *Példatár* számos példát mutat arra, hogy hogyan segítik ezt a nevelési folyamatot az *Értékelő lap megtalálható a Példatár Akik más ütemben... c. részében*.) Helyzetbe akarom hozni őket, hogy erre mindre képesek legyenek. De nem úgy, hogy lépésenként büntetek, ha még nem tud jól valamit, mert ezzel leállítom minden igyekezetét. Életében először írja le a betűformát, és azonnal boszorkányt nyomtatnak oda mellé, fekete nyulat. Ez ellen mindig tiltakoztam, mert ez egyetlen tanító számára se lehet jó nevelő eszköz.

ÖRÖMÖT FOGNI A VITORLÁBA

Fiatal tanítóként földolgoztam az akkori tantestületem számára Barkóczy Ilona – Putnoky Jenő: Tanulás és motiváció című könyvét. Egyszerűen kiűztek vele, hangosan ki-nevettek, mert arról beszéltem, hogy a *belső örömet kell kifejleszteni a gyerekekben*, azokat fogni be a vitorláikba, vigye őket az előre, hogy egyre inkább úgy tudjanak viselkedni, ahogy a fejlődésüknek jó, amellet, hogy tekintetbe veszik a körülöttük élőket is. Bontakozzanak ki a természet adta adottságaik, szeressenek meg tanulni, szeressék meg a munkát, a küzdelmet. Időt kell hagyni erre, minden gyereknek annyit, amennyi a számára szükséges. *Az iskola miért ne lehetne olyan hely, ahol a gyerekekre mindenben tekintettel vagyunk? Így morogtam végig az életemet*: Az iskola a gyerekekért van! Hát akkor miért nem élhet gyerekként az iskolában? Ezt kívántam megteremteni, mindemellett egy pillanatig sem gondoltam azt, hogy ez küzdelmek és okos szabályrend nélkül megvalósítható lehetne.

TANULNI, KÜZDENI, DOLGOZNI

A gyerekeknek rá kell eszmélniük, hogy kötelességeik és felelősségük is van egyszerre. Meg kell tapasztalniuk, hogy nagy öröm megcsinálni, befejezni valamit, és hogy minél jobban hajtok végre feladatokat, annál nagyobb az *örömöm*. *Erre ki lehet művelni a gyerekeket. Téved mindenki, aki azt hiszi*, hogy elég csak teret adni a gyerekeknek, szabadon engedni őket, nehogy a szabályba terelgetés közben megsértsük a jellemüket. Meg kell tanítani őket küzdeni és dolgozni, az együttélés szabályai szerint élni. Mert csak *ebben a küzde-*

lemben tudja magát jól megismerni és csak így tud örülni annak, hogy valamire képes már, hogy egyre jobbat, egyre többet tud megteremteni a társai közösségében. Ebben kellene tudatosnak lennie minden tanítónak.

Osztályaim valamelyikében három-három kislányom volt, akikkel el kellett bújniom a többiek elől, és délután külön is foglalkozni velük, mert valahogy nehezen álltak rá a számok világára. Az egyiknél a diszlexia gyanújával is küszködtem évekig, helyesírásban rettentő nehezen lehetett valameddig is elvinni. Nagyon nehézkes emberke volt, lassan mozdult, küzdöttek vele később a felsős tanárok is. Mégis megcsillant benne valami egy-egy logikai feladatnál, remek elképzelései voltak, és ezért a matematika mechanikus részét, a műveleteket is jól megtanulta. Nehéz volt ösztönözni ezt az érdektelen kis embert, míg végül aztán rátaláltunk valamire: remekül modellezett, ezzel sok szépet behozott a többiek közé önmagáról, meg lehetett csodálni őt is.

Nagyon érdekes volt, mert a tempótlansága mellett jól megfért az is, hogy nagyon aprólékosan, óriási türelemmel, teljesen belefeledkezve a munkába dolgozzon egy-egy díszítésen, könyvillusztráción. Egy alkalommal például egy csodálatos hullót rajzolt le, megfigyelés alapján, ezer apró kis vonallal rajta, amelyből napokig se sikerült kiemelni őt, újra meg újra visszatért és tökéletesre kimunkálta. Az ember ilyenkor arra gondol, hogy ha ennyire eltökélt egy irányban egy gyerek, akkor azt ki kell használni, mert ez meglendíti majd őt magát egészében véve, és minden egyéb tevékenységében is.

MINDEN GYEREKKEL ELÉRETNI A „SAJÁT MENNYEZETÉT”

Nagyon óvatos voltam, ha egy-egy gyereknél diszlexiát vagy diszkalkuliát jeleztek, akár az óvoda mondta ki a gyanúját, akár a szülők a testvérek összehasonlításából szűrték le azokat. Szerettem meggyőződni róla, gondosan körbejárni, világért se mondani ki korán a jelenlétüket. Ha több jelét észleltem, vagy a fejlődés gátjait keresve gondoltam rájuk, szakember segítségét kértem magam is, hogy mielőbb segítsék a fejlődésüket szakszerű foglalkozásokon.

Az autisztikus jelek észlelésekor hasonlóképpen türelemmel foglaltam állást. Olvastam róla, meghallgattam szakemberek véleményét, támogatásukat, ha kellett, hivatalos vizsgálati eredményeiket kértem. Egyik gyerekcsoportomban találtam egy nagyon erősen diszkalkuliás fiút, aki autisztikus volt. Az iskolában nem is tudtunk segíteni neki, még olyan módon se, hogy a tanórákon kívül kapott rendszeresen szakszerű foglalkozást. Matematikában az első hat osztályban a minimumot teljesítette. A középiskolában fel kellett menteni őt a matematika tanulása alól, az érettségien is kimaradt ez a tárgy a többi tantárgy közül.

Ez nagyon ritkán fordul elő a gyerekeknél, de valós dolog, amire nagy gondot kell fordítani. Szeretetre méltó egyénisége miatt a közössége elfogadta a fiút, folyamatosan résen voltak, hol, mivel lendíthetik őt tovább a napi iskolai tennivalókban. A sokgyerekes család első gyereke, az édesanyja kitartó és nagyon gondos melléállása kísérte végig őt az iskolaéveken. Anyja a meg nem értés miatt sokat szenvedett a későbbi középiskolai éveiben. Húszas évei közepén tart most a fiú,

szakmát tanult. Nem találta el elsőre a neki valót. Egyszerű munkát végez, önállóan, folyamatosan dolgozik. Pontossága, lelkiismeretessége, tisztelettudó és szeretetteljes magatartása miatt jól él az emberek között, háttérében a szerető család erősíti önbizalmát, bátorságát.

Az első tantestületem nehezen fogadta el elképzeléseimet a gyerekek problémáinak kezelésében, pedig részletekbe menően érveltem mindig. Egy kolleganőmnek a véleménye különösen érdekelt, mert a legműveltebb, legjobb tanárnőnek tartottam az ötvennyolcas testületben, a kezdő éveimben mintául őt jelöltem magamnak. Az elmarasztalásainak is örültem, mert jólesett, hogy érdeklődik s hogy sok időt szán a munkám megismerésére, meghallgat, meg akar érteni. Ő a felső tagozatba jutó tanítványaim mindegyikét tanította. A gyerekek életét figyelemmel követtem a felső tagozat osztályaiban is. Az értékelő összejegyzésekre azért mentem el, hogy a felsős kollégáim véleményéből tájékozódjam saját munkám eredménye felől. Egy ilyen alkalommal nagy öröm ért. A tanárnő, akivel évekig barátságos, de határozott hangvételű párbeszédben cseréltünk gondolatokat, már nem elmarasztalóan, hanem a következőképpen foglalta össze az akkor már hatodikos osztályomról a véleményét: *Ezek a gyerekek el akarják és el is tudják érni a saját mennyezetüket.* A mai napig örömmel gondolok erre a mondatára, amelynél nagyobb jutalmat kapni nem kívántam sohasem.

ZSENIK LESZNEK-E VAJON BELŐLÜK?

Tanítói gyakorlatomban mindig izgalommal kísértem azon gyerekek életét, akik megkínlódtak az olvasás, írás tanulásával, a matematika is nehézséget okozott számukra, egyéb te-

rületek viszont, korukat meghazudtolóan fejlettek voltak. Két fiúról szóló példamat mesélem el most.

Egyiküknek az olvasás ment igen nehezen, három év kellett ahhoz, hogy elég jól olvasson. A helyesírással ugyancsak megkínlódtunk, olyannyira, hogy az idegen nyelv órái idején nyelvtant és helyesírást tanultam vele egy teljes tanévben. A matematikát se szerette, örültünk, mikor a közepes eredményt elértük. A hullőkről és a madarokról viszont úgyszólván mindent tudott, általában sok ismerete volt az állatvilág egészéről, mire az iskolába ért. E tudáshoz nem kellett neki az olvasás, ami fontos volt számára a könyvekből, a családja tagjaival elolvastatta. Mesét leginkább az állatokról kért. Olvasás nélkül akarta tudományát a továbbfejleszteni. Osztályában a többi fiú haladását nem közelítette meg, ez bántotta, nehezen barátkozott velük, gyakori hisztériás rohamait is ennek tulajdonítottam. Emellett teli érzelmekkel, különlegesen magas fokon jelenített meg szerepeket dramatikus játékaikban. Csodálták a társai. Szerencsére ezzel közelebb került a gyerekekhez, kivívta tiszteletüket, elismerésüket. A biológiai tudása továbbberősödött, egyre nagyobb ismeretre tett szert. Családja türelemmel és elfogadóan vette körül őt, ha kicsit aggódva is. Szobája megtelhetett érdekes és furcsa gyűjteményeivel. Édesapja maratoni futásra vitte magával lánytestvérével együtt. Ebben is jó eredményt ért el. A hatodik osztályból neves gimnáziumba küzdötte be magát, ahol biológiából kiemelkedő a teljesítménye, a többi tárgyakban is az átlag fölött van. Jövőre érettségizik.

A másik fiú az iskolába lépve már komoly tudásról tett tanúbizonyságot a vonatokról, a helikopterről, bogarokról, rovarokról. Nagypapját nyerte meg a gyűjtései segítségével, aki könyvekből, folyóiratokból elégítette ki unokája kíváncsi-

ságát. Elsős korában a játékot, és minden egyéb szabadidős tevékenységet bogarak, rovarok megfigyelésével cserélt fel. Egyszerre volt élvezetes és félelmetes osztálykirándulásra vinni őt, mert a földön kúszva, mászva, csúszva lehetett csak látni, nem szeretete, ha bárki is megzavarta ebben. Táborba szívesen jött, a vidéki utak különleges terepet kínáltak a számára. Hihetetlen volt, hogy napra kész a rovarok és bogarak világának legfrissebb kutatási eredményeiből, amelyet továbbra is nagyszülei szereztek meg számára. Ő nagyon akart olvasni, hamar meg is tanulta, szépen írt. A matematika már nem lelkesítette, a környezetismeretet szeretete, de minden egyéb tevékenység már inkább kényszer volt számára, mint kívánni való. *Nyárgyűjtő füzetnek* hívtuk azt a rajzfüzetet, amelybe az iskola minden tanulója érdekes növényeket, állatokat, hegymászó- és tengeri élményeket rajzolt le nyaránként, hogy elmesélhesse ki-ki saját csoportjának, nevelőinek a bejárt utak érdekességeit.

Megdöbbsentettek mindnyájunkat, hogy nemcsak a szárazföldi rovarokról, bogarokról és lepkékről tudott sokat, de a tengerből odahordott rákok, sünök, csigák mindegyikét felismeri és minden ismérveiket felsorolja fiúcskánk. A földrajzzal bővítette a továbbiakban érdeklődése körét. Nem tudtunk negyedikes, ötödikes korában a világnak olyan pontjáról kérdezni tőle, amelyet jól felismerhető térképrajzzal azonnal elénk ne helyezett volna. Tizennégy éves korában konferencián mondhatta el hüllőkről szóló megfigyeléseit. Az ELTE Biológia Karára felvételi nélkül jutott be. Ma már, huszonöt évesen, angolul tart biológiai előadásokat, jelenleg (2011) doktorandus Debrecenben. Tudományos munkája tárgyául a lepkéket választotta. Kilencéves korában ígérte meg nekünk, hogy „lepkész” lesz.

Ezeknek a gyerekeknek útra indítása nem egyszerű dolog. Nagyon jó kapcsolatban kell lennünk velük végig, amellet, hogy a dolgukat határozottan kell kijelölnünk és megkövetelnünk tőlük. Észre kell vennünk a kötődésüket, amely fogva tartja folyamatosan a figyelmüket. Hasznosnak bizonyul a felnőttel való titkos párbeszéd, amely után kiválasztott részleteket a többi gyerek előtt jól értelmezhetünk, így közelíthetjük a társaikhoz az elhatárolódó kis tudósokat. Nekik nem gondjuk a többiek megközelítése, mégis nagyon érzékenyen reagálnak korosztályuk természetes mozgására, amelyre legtöbbször nincs jó válaszuk.

Amikor már szívesen állnak ki az osztály elé, jó alkalmakat kell teremtenünk, hogy társaik számára ők maguk számoljanak be arról, amit éppen keresnek, hadd mutassák be, hol tartanak bűvárkodásukban. Türelmesebbekké, elfogadóbbakká válnak így egymással, jobb légkör teremődik meg körülöttük. Könnyebben megtalálják a gyerekcsoportban a helyüket.

AHOL ÖRÖM, OTT ÉNEK, AHOL ÉNEK, OTT ÖRÖM

„Egyszerű dal, édesdeden ömlő
Tiszta remekké magába' szülemelő.”
(Kodály Zoltán: Visszatekintés I. kötet)

Az éneklés a nagycsaládban majdnem természetes dolog. Az én szüleim nagyon sok alkalmat találtak rá. Mélyre ágyazódott bennem is az éneklés iránti kívánság, amelyet aztán az iskolában körülöttem lévő sok gyerek újra és újra kiváltott belőlem. *Bebizonyosodott számomra, hogy az ének a legtermészetesebben teszi derűssé a légkört mindenütt, ahol kedvelik, ahol élnek vele.* Játékos kedv is párosult ehhez, meg a mozgás szeretete, amelyek széppé, jóvá, nagyon mozgalmassá tették a gyerekkoromat. Tanítóképzős hallgató koromban lehetőséget kaptam a gyakorló iskolai gyerekkórust felkészíteni és vezényelni, a legelső osztályomban pedig már saját kis kórust alakítottam az első anyák napjai köszöntéshez.

Az első kórusom a legelső osztályomban

Az életbe való elindulásunk analógiájára nagyon fontos dolog a mindennapokban, miként indulunk el otthonról, hogyan kezdjük el a napot, a hétköznapot, a vasárnapot. Más és más jellegű tervek szerint sorakozhatnak az események bennünk, egy viszont mindegyikre jellemző: ami reggel történik, az túlnyomó részben befolyásolja az egész napunkat. A problémamentes reggel ritka. Egy tanító számtalanszor megfigyelheti, mit jelent az, ha nyugalommal indult a család otthonról, vagy ha problémák, konfliktusok rontották el az iskolába indulást. Vannak olyan reggelek, amelyeken több probléma is jelentkezik, amit egy osztálynyi gyerek esetében a tanítónak már komolyan kell vennie, ha jól akar azon a napon építkezni a gyerekekkel. Legjobb, ha spontán beszélgetésben már a közös munkakezdés előtt előkerülnek a külső vagy belső okra támaszkodó izgalmak.

Korán megfogadtam azt a jó tanácsot, hogy *figyeljek a reggelekre*, tudatos is meg következetes is legyek abban, hogy felmérjem, milyen légkört sejtet azon a napon a gyerekek egymáshoz közeledése, merre mutatnak az érkező gyerekek első mozdulatai. Általában korábban érkeztem az iskolába, hogy mire a gyerekek megjönnek, kényelmes öltözékben rájuk készülve, alkalmazkodó éberséggel vegyem, felhasználjam, közelítsem egymáshoz vagy éppen távolítsam egymástól a rám vagy a többi gyerekre irányuló cselekvési vágyukat. Több nehezen igazodó gyerek szerette meg ezt a 20-25 perccel, fél órával korábbi megjelenést, amikor szabadabban, a maga módján mérhette fel a helyzetet és dönthette el, hová csatlakozzék, mit akarjon tenni. Jó idő ez arra is, hogy kibeszélje az esetleges feszültségeit vagy éppen az örömeit, amelyeket magával hozott. A tanuláshoz szükséges eszközök előkészítése közben egy-egy spontán mozdulattal, szóval, a helyzetnek megfelelő terelgetéssel nyugalmas kezdés teremthető meg. Amikor például a szülők munkakezdése miatt vidékről korán érkező fiú a vulkánkitörésekről elmondhatta frissen olvasott érdekességeit, s én is hozzátehettem az éppen miatta gyűjtött ismereteimből egyet-egyet; vagy a folyamatosan mozgásban lévő fiúcska rajzban levezethette a közösséghez közeledés általa nem kívánt fázisait, és én örültem a rajzainak; vagy a kényszeres lassúsággal kipakoló kislány egy általa kedvelt tevékenység felkínálásával kapott lendületet – olyankor az egész gyerekcsoporthoz az napi munkája vált könnyebbé. Minden osztályban akadnak notórius késők, akik igazolták, milyen hasznos percek maradnak el tőlük a késés miatt, mert az ő megnyugtatójukat, felvezetésüket már a tanulási időben kellett mindnyájunk érdekében megteremteni.

Ezek után a *spontán anyai terelgetések* után már a munka kezdése következik. A megszokott, *mindennapi életritmus*

kívánsága ott él a gyerekekben, ha megismerhették, s ha már jól élhettek benne, vonzóvá válik számukra, kérik, sőt meg is követelik azt. A gyerekek számára a *rítus jellege lényeges*, amely a rendet, a rendszerességet jelenti a számukra. Az ismert napszakokat jelöli, foglalkozási sorrendet mutat meg és érzelmi biztonságérzetet nyújt a gyerekeknek. Az első iskolai naptól érdemes ezt a kívánságot komolyan venni, mert *egy egész gyerekközösség mindennapjait vezérli a rítus* oly módon, hogy egy közös tevékenységsor automatizálódik, ezáltal rövid idő alatt összekapcsolja a munkában a tanítót és a gyerekeket. Együttes mozgást váltunk így ki tehát, amelyben közös tevékenységek bontakozhatnak ki, ötletek gyűlnek össze a kisebb-nagyobb csoportokban tevékenykedő gyerekektől. Ezeket a közös tevékenységben megszületett ötleteket adják-veszik, cserélik és pergő munkában kiteljesítik azokat.

Ahogyan a nap kezdetét, úgy az óvodából iskolába áttérést, a beszoktatás időszakát is megkönnyíti az énekes játékok, dalok sora, melyekkel folytatjuk az eddigi óvodás gyakorlatot, de *az iskolai éneklés alapjait lerakni is kivételes alkalom ez*. A megérkező gyerekcsoportot körbeállítva azt kérdezem, mi is lehet az első találkozáskor a dolgunk egymással. A válasz kedvesen érkezik, hogy megmondjuk a nevünket, bemutatkozunk. Egy kedves népdalt kínálok a bemutatkozás keretének, amelyből két fontos szó jelentését megbeszéljük a gyerekekkel: ezek a búzaszál és a pipitér.

„Árok szélén búzaszál nő,
szomszédunkban kisleány nő.
A leánynak mi a neve?
Horváth Éva, az a neve!

Árok szélén pipitér nő,
házunk táján kisleány nő.
A leánynak mi a neve?
Balázs Miklós, az a neve!”

(*A dallama a Winkler Márta iskolája c. film első részletében hallható.*)

A filmen a játékos mozdulatok is láthatóak, amelyeket a dallal együtt nagyon megszeretnek a gyerekek. Beleéneklünk ki-ki a saját nevét, a többi gyerek pedig visszhangként megismétli énekelve a társai nevét. Ők maguk javasolják az ilyenfajta bemutatkozást az osztályba érkező vendégek előtt, harmadikos, negyedikes korokban is.

A reggeli indítás, a bevezetőben írtaknak megfelelően, döntő fontosságú többféle szempontból. A napkezdő éneket egyszerűen sem hagytam el, mert *a mindennap elhangzó jó hangulatú énekléstől gyökerezik meg az éneklés kívánsága a gyerekekben*. A legkisebbeknél a dalszöveget követő mozgással, megjelenítéssel kísérjük az énekeket. Később a ritmusát hangkeltő eszközökkel, ritmusbottal, triangulummal, az ablaküvegre koppantott „esőcseppekkel”, dobantással követjük. A gyerekek többsége rajong a kánonokért, mindig boldogan éneklünk és igyekeznek mielőbb jól énekelni azokat, hogy egyre több szólamra lehessen bontani a csoportjukat. A jó ritmusú, vidám dalokból nagy csokrot lehet kötni egy pár hét alatt. Jó ötletnek bizonyult jól láthatóan kifüggeszteni a dalcímeiket, és különböző *furfangos sorrendet találni* arra, hogy mikor, ki választhasson arra a reggelre dalt a gyerekek közül. Ezek és az ezekhez hasonló apró, de nagyon bevált ötletek azok, amelyek mozgalmassá teszik a gyerekek életét. Hálásak minden

mozgásért és újdonságért. A tanulási kedvüket fokozza ilyen módon az ügyes tanító, hiszen az életkori sajátosságaikhoz igazodik jó szervezőkészséggel, egyszersmind megnyeri a gyerekeket a minél szívesebben végzett kreatív, együttes, éneklős munkára.

Egy tarisznya, egy bot, egy kalap a juhásznak, nagy kedvet kelt a kisgyerekekben a *Megismerni a kanászt* népdalhoz, a *Kelj fel juhász, ne aludjál* címűhöz. De egy puha gyapjú zsinagból a lovacska nyakába akasztott kantárral boldogan *Fut, szalad a pejkió*, és nincs gyerek, aki ne akarna csikó lenni és ne énekelne szívesen, jó ritmusban, sorjában a dalokat. A *Teríti a lány a vásznat* dalban az öreg szerepe, a fiatal lóhátasnak a dal ritmusában való körbeügetése örömszerző minden gyerek számára, és versengnek a teregető lány szerepéért is. Eközben érzelmeik nevelődnek, finomodnak, játékos kedvük felélénkül, mozgásvágyukat kielégíthetik, és a közösségükben jól érzik magukat. Ennek megteremtése mindennapi fontos dolgunk, kötelességünk.

Ahogy az idő telik, a dalok nehézségi foka növekszik. Érdekes szóló színdarabokra, kisebb csoportokra felosztani egy-egy dalt, nagyon ösztönzi a gyerekeket, mert szép és szeretik ilyen változatos megformálásban, szerepek szerint énekelni a dalokat. Nagyon szerencsés dolog, ha az iskola tantestületében van egy céltudatos, lelkes, szakmáját szakszerűen és hivatástudattal végző énektanár. Jótékony hatását akkor fejtheti ki, ha a tantestülettel folytatott támogató együttműködését az iskola gyerekközössége mintaként megtapasztalhatja.

(*A tantestület tagjainak kórusa dalokat énekel az évnnyitón, aztán dramatikus játékot adnak elő, a gyerekek és a szülők örö-

*mére. Lásd a Példatárban: Becsöngettek c. film – rendezője Pálos György – Évnnyitó része, ahol a tantestület kórusműveket ad elő és egy népmesét dramatizál a gyereksereg számára. *)*

Ebben is szerencsés voltam, mert a szép nevű Szilágyi Erzsébet énektanárnővel együttműködésben első osztálytól kezdve végig az alsó tagozatos éveken, sok munkával ugyan, ám gyönyörű élményekben részesültünk. Az első évben én, a tanítójuk, tartottam nagyon jól a gyerekeket, a mindennapi éneklés során nagy csokrát tanultuk meg és játszottuk el a népdaloknak, népi gyermekjátékoknak. Mindezeket az olvasás tanításában módszeresen használtam az első osztályban, a harmadik, negyedik osztályban az irodalom és a nyelvtan tanulásával kötöttem össze. A szép versek, elbeszélő költemények Szilágyi Erzsébetet remek dallamok szerzésére inspirálták, melyek aztán dramatikus játékokban kaptak igazi érzelmeket kifejező alkalmakat, a mi nagy élvezetünkre, és az iskola többi gyereke és a szülők örömeire. A kamarazenekar a gyerekek furulyajátékából, apró ütős hangkeltő eszközökből és Szilágyi Erzsébet tanárnő zongorajátékából állt. Második osztálytól a szakszerűen, gazdagon és nagyon következetesen végigdolgozott énekórákat a gyerekek gyönyörűen kifejlődött énekléssel, tisztán hangzó furulyamuzsikával, és boldog együttműködéssel hálálták meg.

(*A filmsorozat 3., 4. és 5. részében hallhatóak a megzenésített versek és Nemes Nagy Ágnes Aranyecset című mesés története dramatikus játékkal és zenebetétekkel. *)

Ismert dolog, hogy amitől eredményt várunk, annak a körülményeit gondosan kell megteremtünk. Hangsúlyozottan fontos, hogy az éneklés jó körülményei meglegyenek.

Otthonossá kell tenni azt a sarkot, azt a teremrészt, ahol szabadon mozogva énekelhetnek a gyerekek. A **Fut, szalad a pejko** dalocska az elsőöknél csak akkor lesz kedves, ha nem ülve az asztal mellett éneklük, hanem a pejko körbe is szaladhat színes gyapjúzsinór istráanggal a nyakában, és Ferkóval valóban kiléphetik a dal ritmusát.

(*Lásd a film első részében. *)

A népi játékok tanulásakor a köralakításra nagy szükség van, a ritmusjátékok is ebben az alakzatban szervezhetők a legjobban. Szükséges, hogy minden gyerek jól lássa a gyerekcsoport mozdulatait, hogy a saját ritmusjátékát társai játékához igazíthassa. A légzőgyakorlatok, a relaxációs tornagyakorlatok idején is nagyon jól jön ez a tér, a gyerekek megmozgatása napon-ta többször jó állapotba hozhatja őket a tanuláshoz. Négy-hat percet nagyon érdemes rászánni erre, mert a felfrissült gyerekek kedvvel végzett munkája bőségesen meghálálja a ráfordított időt.

Az első osztálytól kezdve a dalokat én éneklek el először. A dal bemutatását tőlem még nem a gyerekeknek megfelelő hangmagasságon hallják, azt később már közösen állítjuk be, megkeressük a nekik legjobban megfelelő alaphangot, mely hang alacsony soha nem lehet. A mozgást szorgalmazom az énektanulás közben is, soha nem az asztalnál ülve, hanem szabadon, az asztaloktól távol teremtek jó helyet hozzá, akár a bútorok kisebb rendezése árán is. A gyerekekkel szövetkezve kinevezünk egy „dalos helyet”, az osztályterem átrendezéséhez pedig közösen keressük meg a változtatáshoz szükséges legkevesebb mozdulatot. Ezt felfoghatjuk egy pihentető mozgásnak is, amely után intenzív, jó foglalkozás következhet. Jó szervezés-

sel, ügyes *mérnök*ök kinevezésével ez másodpercek alatt megvan, és állandó rangja maradhat a bútormozgatás a legmozgékonyabb fiúcskáknak.

A köszöntések alkalmai minden közösségben határnélküliek, az óvodából érkező gyereknél meg egyenesen fontos a születés- és névnapok megünneplésének folytatása. Szomorú, hogy a népköltés szép köszöntői nem ismertek eléggé és nem is használatosak. A „Happy Birthday” a leggyakrabban előkapott köszöntő óvoda-, iskolaszerte, Halász Judit „Boldog születésnapot” című dala a másik, amit hallhatunk. A népköltés szebbnél szebb jókívánságait igen ritkán találjuk meg a gyerekek közelében. Több és jobb alkalmat pedig hol kereshetnénk az iskolainál? Az osztályba járó gyerekek, a nevelőik, az ebédet kínáló asszonykák, a portás bácsik, a jeles napokon éppen elérhető egyik-másik szülő örömmel veszi a szép szövegű, kedves dallamú jókívánságokat. Az érzelmi nevelés ennél természetesebben hol valósulhatna meg? A gyerekek kellemes iskolai életéért dolgozók pedig hálásan fogadják a megbecsülésüket jelentő, szépen hangzó köszöntőket. A fővárosi gyerekek iskolán kívüli barátkozása nem olyan egyszerű, mint a kisebb települések gyerekeié. Ezért a szülőkkel titkolózós mozgalmunk volt a gyerekzsúrok megszervezése, ahová az együtt tanult szép szövegű köszöntők is átszármaztak, így azok szerencsésen jutottak természetes gyakorlótérhez.

A tanítócsoportok látogatása idején, minden alkalommal kiválasztottam a dátumhoz közel eső névnapok egyikét, hogy a név tulajdonosát felköszönthessük a gyerekekkel. A népdalokat akartam megmutatni a tanároknak, a főisko-

lai és az egyetemi hallgatóknak, amelyekre kivétel nélkül rácsodálkoztak, némelyeket közülük meg is könnyeztek.

(*A Példatár Ahol öröm... c. részében találjuk meg a köszöntők szövegét, kottáját vagy a könyvbeli lelőhelyét. *)

Gyakorta fogadtam vidéki tanítócsoportokat, akiktől kértem, hogy saját régiójuk ismert népdalait, játékait ismertessék meg velünk. Például a kecskeméti tanítócsoporttól kaptuk a *Boglyák tetején áll egy gólya* című játékot, a jászberényiektől pedig a *Záptojás* nevű játék jutott el hozzánk ezen az úton, a dallamával együtt.

A *gyerekcsoport legegységesebb munkához közelítését* évtizedeken keresztül *minden reggel a leggyorsabban az ének, a zene vagy egy ritmusjáték teremtette meg*. Azért, hogy ez lehetőleg soha ne legyen egy kaptafáról jövő törekvés, számtalan változatban próbáltam ki, repertoárunk napról napra bővült, hiszen a gyerekek mindegyike lehetőségeket kínál ötleteivel, kívánságaival, és sokszor bizony a problémáival is az énekes munkakezdéshez. Szeretem, jónak tartom, amikor a gyerek reggel javaslattal érkezik, mert érdemesnek tartja, hogy az iskolán kívül is gyűjtsön dalokat, hiszen tudja, szükségünk van rá, együtt valami hasznosat varázsolunk belőle.

A *reggeli rítusokat* szeretném most sorra venni és nemcsak megismertetni, de nem titkolt kívánsággal megkedveltetni.

A már említett mozgásra szánt helyen kört alakítok a gyerekekből és már is néma jelekkel irányítom a légzőgyakorlatot. Néma jelre nyílik meg az ablak, és indul a rekeszizom mozgását ellenőrző kéztartás, a levegő kifújása, majd a belégzés lassan, teljes nyugalomban. Türelemmel kivárom, míg minden

gyerek jól végzi, erre az alapozáskor különös figyelmet fordítok, jó szokást kívánok kialakítani belőle, hogy sajátjukká válik a teljes légzés. Ezután Montágh Imre és Hernádi Sándor beszédgyakorlatai valamint mondókákkal, versrészletekkel helyesejtési gyakorlatok következnek.

(*Lásd a Példatár Ahol öröm... c. részében *)

Ezután az ének jön, amelyet első osztályban mindig, a második osztályban nagy részt a játékaival együtt tanulunk meg, és így is énekeljük. A legkedveltebbek: a *Járt-e itt az úr?*, *Kinyílt a rózsá...*, *Sárga csikó, csengő rajta*, melyben felelgetős éneklésre is alkalom nyílik..., *Most viszik, most viszik...*, *Szedem szép virágom...* Tánccal is összeköthető a *Gyere, Kati, táncolni!*, a *Kőketánc...*, az *Elvesztettem zsebkendőmet* (befejező sora: „azzal, aki megtalálja, táncolok is érte”).

A napkezdő rítus tehát egy légzőgyakorlatból, egy mondókából és egy énekes játékból áll. Jókedvvel, örömmel, energikusan indítsuk el mind a hármat, utána mindjárt állítsuk munkába a gyerekeket, hogy az így nyert friss energiát, jókedvet foganatosítsuk. A gyerekekben is jó tudatosítani, hogy most erőt képeztünk az énekkel, a mozgással, ami segíti a szépen és jól végzett munkát, a figyelmünk összpontosítását. A ráfordított 4–8 perc megsokszorozódik a szívesen végzett munkában. Biztos jele annak, hogy a mindennapi énekkel célt értünk, amikor már a gyerekek kérnek és nem engedik az elmaradását egyetlen nap sem.

A légzőgyakorlat ének előtt sose maradjon el, de napközben is érdemes egy-egy percet szánni rá ablaknyitás mellett, fel-frissíti a gyerekeket és jobb kedvvel, nagyobb türelemmel végzik aztán a munkájukat. A kiabáló játékokat fiatal tanító korom

óta használom, *a fáradt olajat* cseréljük ki a torkunk szakadtáig kikiabált mondókákkal. Vekerdy Tamás pszichológustól sok dicséretet kaptam már miattuk az évek során.

(*Példatár: *Kiabálós játékok leírása**)

A következetesen végigdolgozott munka már az első két osztályban szép eredményt hoz: a gyerekek sok-sok dalt ismernek, amelyeket lelkesen, örömmel, dinamikusan énekelnek és játszanak. Farsangra minden évjárat gazdag dalkincset tud játékba foglalni, azokat mondókákkal, eredeti regölésekkel, jókívánságokkal, csujogatásokkal kiegészíteni. Ez a tudásuk, a szülők jókedvű részvételével egybekötve, már a következő szép programot is megalapozhatja: gazdag farsangi műsorban lelhetik együtt örömeiket.

Az ünnepekről egy külön fejezetben szólok, itt csak azt hangsúlyozom, hogy egy egész iskolaközösség vágyott alkalmává válnak a hétköznapiakat meg-megszakító rítusok, amelyeknek kedveltségét az is igazolja, hogy nem maradnak el róluk a távolabbi családtagok, barátok sem. Az iskola tantestületének minden tagja büszke arra, hogy 2010. szeptember 1-én huszonkettedik alkalommal fogadtuk együttesen megjelenített dramatikus játékkal és kedves, szép kórusművekkel a százötven, szüleivel együtt iskolába érkező gyereket.

(*Lásd egy régebbi évnýtót a Példatárban Pálos György filmfelvételén – *Becsöngettek c. film.**)

Az évnýtóhoz legközelebbi nagy megmozdulás a Szüreti mulatság szeptember 29-én, ezt követi november 1-jén a Termé-

szetbúcsúztató, november 30-án az András-napi bál, december 13-án a Luca-napi kotyolás, karácsonykor a Betlehemezés. Nagyon szép szövegű mind a február 3-ai Balázs-napi, mind a március 12-ei Gergely-járás szokását őrző regölés. Húsvéthoz a szép népdalok és a tojásfestés tartozik, utána mindjárt a Komatálazás barátságot fogadó kedves szokása következik. A Pünkösddőlő június 12-én azért nagyon szeretett ünnep, mert a nagyobb lányok teljesen önállóan tanítják be a kisebbeket a dalokra és a tánclépésekre, ami egyben azt is mutatja, hogy kedvelik az erdélyi szép szövegű, dallamú hagyományt.

Ezekhez az ünnepnapi hangulatokhoz hasonló értékűek a mindennapok sokféle apró lehetőségei. Az éppen hangoskodó osztályomat egyszer sem akartam túlkiabálni. Helyette énekelve szólítottam meg őket. A váratlanságon kívül az ének jó hatása a hamar bekövetkező csend. A régi iskolámban, a Váli úton, egy alkalommal a nyolcadikosok tanárát kellett helyettesítenem. A volt osztályombeli nagy gyerekek négy év múltán is igazolták, hogy az énekkel kért odafordulás szokása még mindig élő. Ha valamelyik gyerek nehezen talál a munkájához, vagy ha egy másik a munkába fordult társait nem hagyja békén, vagy ha már több figyelmeztetésre se sikerül valamelyiküket terelgetni, jöhet az énekhangon küldött jó szó. Ez a legnagyobb százalékban hozza a sikert, mondhatjuk, hogy fegyelmező ereje is van az éneknek.

Azokon a napokon, amikor fel nem lelhető okokból nem megy jól a munka, különösen keresem a változatos megoldásokat a gyerekek munkába hívására. Egy gyerekszínházi darabból kellemes dallammal kölcsönzött mondatom így szólt: „Segítsetek, jó emberek!” A választ a gyerekek formálták meg rá, éppen ezért szerették visszaénekelni, az alkalomhoz illően persze. Így: „Segítenék, de nem lehet”, volt az egyik válasz, a

másik pedig: „Segítek én bizony neked!” Ez a kicsit tréfás hangulatba fordító konfliktuskezelés gyakran mutatkozott mindannyiunk számára jó megoldásnak.

A nagyobb kutyaságokat se lehetett szó nélkül hagyni persze, sohasem kiabálva, de erélyesen kellett összeszednem a csapatot. A gondok elsorolása után rendszerint egy dal eléneklésére hívtam a gyerekeket, mondván, hogy *az elromlott hangulatot csak egy jó éneklés hozhatja rendbe*. Második osztályban történt meg egy hasonló alkalom, amikor éppen hangsúlyos mondatokkal kellett ráncba szednem a csapatot. Egy kisfiú szólalt meg kedves hangon: Nem most kellene egyet énekelnünk? Bizony jóízűt énekelünk ezek után!

Meg kell említenem, hogy a tanulásban a népdalok, majd a műdalok éneklésének igen sok helye mutatkozik meg: a történelmi olvasmányok mellett az olvasás tanulásában, az irodalom sokféle műfajában, a mese adaptációiban, és sokáig folytathatnánk a sort. Nincs olyan vers, elbeszélő költemény, amihez ne találhatnánk odaillő szép zenét. Ma már a gyerekek egészen kis koruktól jól bánnak az audiovizuális eszközökkel, ezért jó, ha a szép zenét kiválasztani is megtanulják tőlünk, és a dramatikus játékok szereplőiként sokféleképpen tapasztalhatják meg a zene, az ének és az irodalom együttes szépségét.

(*A Winkler Márta iskolája című film több részében is példát találhatunk arra, hogyan épül be a zene mindennapi pedagógiai munkánkba. *)

A tanult ének ritmusát szépen zengő tárgyakkal ők maguk üthetik ki, ilyenkor ritmusbotok, hangkeltő fa- és fémeszközök nagyon jól motiválják a gyerekeket. Egy seprőnyél feldarabolása után dörzspapírral sima, szép felületet képezhetünk rövid

idő alatt a gyerekekkel együtt, így remek hangforráshoz jutunk. Triangulummal, fémpálcákkal tovább gazdagíthatjuk a készletünket. Papírhenger feldarabolása után, két végén papírral való lekötözése előtt, kevés mákkal, rizzsel, egyéb maggal megtöltve, egy-kettőre ritmusdobok állhatnak rendelkezésünkre, amelyek eleve játékra hívják a gyerekeket. Ezekkel az eszközökkel bevonhatók a túlmozgásos vagy éppen a nehezen megmozduló gyerekek is.

Sok éven át különböző alkalmakat teremtettem arra, hogy *a hangszeren játszani tanuló gyerekek* bemutathassák a zenéjüket, mert ez nemcsak számukra, de az őket meghallgató többi gyerek számára is kedvet keltő, jó dolog. A legutóbbi osztályomban sokan zongoráztak, nem volt könnyű elosztani őket időben, hogy mindegyik sorra kerülhessen. Úgy oldottuk meg, hogy reggel a napkezdő ének után egy-egy gyerek eljátszotta az éppen készre gyakorolt zenedarabját. Sorrendet állítottak fel, amelyet ők tartottak be szigorú rendben, saját ellenőrzésük mellett. Teljes csendben hallgatták meg egymást, ami megint fontos tudás a zenehallgatásban. Kodály Zoltán az éneklést, mint „saját hangszert” említi, legfontosabbként a tudatos, szakszerű képzésre. Ezután a furulyát szorgalmazza, amin rövid idő alatt szépen és szívesen játszanak a gyerekek. Második osztálytól kezdve minden gyerekünk megtanul furulyázni. Mindig nagy öröm volt a számomra, hogy az iskola saját furulyakoncertjén a gyerekek nagy türelemmel, mindig fegyelmezetten hallgatták végig a műsort, a kisebbeket a kezdő, apró darabokkal, a nagyobbakat a már sokkal hosszabb zenedarabjaikkal. A türelemhez minden bizonnyal az segíti hozzá a gyerekeket, hogy ők maguk is jól játszanak furulyán.

(*Lásd a film több részében is. *)

Hivatásos zenész szülők rendszeres időközönként hangversenyt állítottak össze az iskola számára, a gyerekeink tőlük is mindig dicséretet kaptak türelmes és figyelmes zenehallgatásukért.

Hosszú évekig jártam gyerekkoncertekre az osztályaimmal a négyéves tanítási szakaszon végig. Negyedik osztályaim mindegyikével megnéztem Mozart Varázsfuvoláját. A mára felnőtté vált tanítványok szívesen és szeretettel emlékeznek vissza iskolánk gondos zenei nevelésére. Nagy örömet szerzett számomra, amikor egy régi csoportommal találkozhattam kétnapos együttlétben, akik éppen felsőfokú tanulmányaikon voltak túl, vagy már mesterséget szerezve dolgoztak is. Kérték, mindent énekeljünk el újra, amit indulásuktól kezdve hat éven át tanultak. Kinn a természetben, lobogó tűz mellett énekeltünk hosszan, örömmel együtt.

A MOZGÁS ÉS A TESTNEVELÉS

A mozgás szeretete természetes az egészséges gyerekeknél, ha a környezet lehetőséget biztosít rá: úgy, hogy elfogadja, sőt tudatosan előmozdítja, helyet, területet ad hozzá, eszközökkel váltja ki a gyerekek szabad mozgását; ha a mozgást az életerő megnyilvánulásának tartja, és inkább ösztönzi, mint visszafogja azt. Természetesen a gyerekek kora meghatározza a mozgás intenzitását, minőségét. A csecsemő mozgásszükségletének figyelembevételében döntő megoldás volt a szoros pólya használata helyett a csecsemő mozgását kísérő, laza ruhácska. Ma már a várandós idő alatt az anyák egy része célzott tornát végez, mely mozgás az anya mellett a magzatra is jó hatású. A néhány hetes babát a védőnő tanácsára tornáztatja az anya, majd hamarosan fontosnak tartja a legkisebbek számára is a következetes mozgást, amelyet már csecsemőkorban tovább folytatnak szárazon és vízben és egyre inkább és egyre többen az egészséges életre nevelés alapozó eszközét látják benne.

A mozgáskultúrája fontos jellemzője volt a népcsoportoknak, egy-egy korszak emberének. A spártai nevelés ugyan kemény, de eredményeiben történelmi jelentőségű a mai napig. Az Európa- és a világbajnokságok után manapság ki is emelik azokat az országokat, amelyek kiemelkedő eredményt mutatnak fel a fiatalok mozgásában, erőnlétében. Napjainkban a spanyolokat dicsérik emiatt.

Az iskola a gyerekek életében a mozgásfejlesztésnek mindenképpen a legfontosabb színtere. Ha egy iskola szellemével, szemléletével ismerkedem, elsősorban a mozgás lehetőségei érdekelnek. Az iskola vezetőjének és nevelőinek a gyerekek mozgásához, mozgatásához való viszonya sok mindent elárul. Vannak-e friss ötleteik a gyerekek minél megfelelőbb mozgatására, egyáltalán elkötelezettjei-e a mozgásnak ők maguk, tehát tudnak-e mintái lenni a gyerekek előtt az egészséges életvitelnek? Karácsony Sándor a kiműveléssel, a saját példánkkal történő megmutatással, tehát a mozgás fontosságának mindennapi igazolásával tartja a nevelésünket a leghatásosabbnak.

Mindig meghatározó volt számomra egy-egy iskolának a mozgásról vallott nézete, amelyet a gyerekek naponkénti mozgásából figyeltem meg, szűrtem le. Jellemző ez bizony minden intézményre, érdeklődtem irántuk és saját elképzelésem szerint gyűjtöttem szempontokat ahhoz, hogy megismerjem őket.

Érdekelt, hogy:

- miként követik a mozgásban a gyerekek életkori sajátosságait?
- megtalálják-e a módját az első iskolai években a mozgás megszeretésének?
- foglalkoztatja-e a nevelőket a gyerekek egyéni viszonyulása a mozgáshoz?

- van-e kidolgozott elképzelésük, tervük a tehetségesen és a korlátozottan mozgó gyerekek egyéni tulajdonságainak számbavételére és kezelésére,
 - » a megtalált problémákat végigviszik-e a megoldásig?
 - » milyen a testnevelésórák szokásrendje mind a fegyelem, mind a rendgyakorlatok, a játékok tekintetében?
 - » a tanórák közötti időben van-e pihentető játékokra, futkározásra, szabad játékokra helyük, alkalmuk, rendelkeznek-e megfelelő játék- és sporteszközökkel?
 - » ők maguk, a nevelők, elkötelezettjei-e a mozgásnak?

Ezek a szempontok azért voltak fiatal tanító korom óta fontosak számomra, mert vidéki családi házban éltem és a mozgás, mint az élet legfontosabb velejárója, végigkísérte a gyerekkoromat. Erős rugóként működött az életem minden szakaszában, tehát motiválta minden új elképzelésem megvalósítását.

Nemcsak a gyerekkoromban, de életutam során is komoly szerepet kapott a mozgás. Így például a tanítóképző főiskolán, a felvételi vizsgán a gyerekeket játékok szervezésével mozgattam 25 percen keresztül. Nagyszerűnek tartottam ezt az akkori követelményt, és nagy hiánynak könyvelem el, hogy ma nincs a kiválasztásnak ilyen eleme. Hiszen ez a gyerekekhez való viszonyunkat, szeretetünket, szervezőkészségünket, az idő jó kihasználását, a játék helyes megválasztását, a játék értő irányítását mind-mind megmutatja, mint a tanítói alkalmasságunk fontos ismérveit.

A főiskolai tanulmányaim idején a testnevelő tanáromat, Szíjj Zoltánt követtem tanáraim közül a legszívesebben. Min-

den lényeges pedagógiai megfontolásban ő volt számomra a mérvadó. Hiteles embernek, nagyon őszintének tartottam őt, és a gyerekek ismeretében, a velük való bánásmódban, a szakmai tudásban kiemelkedő foglalkozásai a legfontosabb és legtöbb elsajátítani való tudást jelentették a felkészülésemben. A munkám minden részében tudatosan használtam a tőle tanultakat.

A mozgásszeretetem megnyilvánulásait hosszan tudom sorolni, érdekes példáim vannak. A legfontosabbakat a közel ezertanulós Váli úti Iskolában töltött első évtizedeimből emelem ki. A rögzített padok kicserélését a hatvanas évek második felében kijártam az igazgatónál saját szervező munkámmal. A fizikaterem elhasznált asztalaira, székeire az iskola udvarán találtam rá, amelyeket a szülők segítségével rendbe hoztunk. A könnyen mozgatható bútorokkal a teret az adott munkához könnyen átalakíthatóvá tettük. Számtalan jól kihasználható térelrendezéssel a legmodernebb tanulási helyzetet tudtuk előidézni, nap mint nap. Nemcsak a csoportmunkához alkalmas elrendezésről beszélek itt, de a gyerekek mozgásának megfelelő követéséről is: a hatéves lassúbb, más intenzitású mozgásától nyilván eltérő egy tízéves korú gyerek mozgásigénye.

Részem volt a folyosói körséták udvari játékokkal való felcserélésében is, majd sporteszközök előteremtésével a különböző korú gyerekek számára változatos mozgást igénylő játékok beindításában: kosárlabda palánkok beszerzésében, futballhoz elkülönített tér kijelölésében, a kisebbek számára védettebb udvarrész elhatárolásában. A folyosó megfelelő részén a rövidebb szünetekben körjátékokba vontam be a közeli osztályok játszani vágyó lányait, fiait. Szerepes körjátékokat, énekes játékokat, ritmusra épülő mozgásos gyakorlatokat gyűjtöttem számukra, nagyszámú gyereksereg örült ezeknek.

Egy-egy alkalommal 70–80 gyerek mozgása indult be pihe-nésképpen.

Egy alkalmas négyzet alakú, kockakővel kirakott részen, a sakkozás lehetőségét kínáltam fel. A játszani akaró gyerekek számára az udvaron óriási bábokat raktam ki és szerveztem a játékba lendülő idő- és sorrendjét. A másfajta logikát követelő játék a pihentető jellegén túl azzal növelte jelentőségét, hogy egyúttal a szabadidejük értelmes eltöltésére is ösztönözte őket. Sok jó alkalom adódott ekközben a folyamatban lévő nevelési szakasz egy-egy mozaikját a helyére illeszteni, akár a türelem, akár a veszteni tudás, akár az együttműködés készsége, és még sok egyéb területen.

Abban az időben sok iskola küzdött teremhiánnyal, a téli időszakban az udvar se jöhetett számba. A felső tagozatosok de sokat „lépcsőztek” a négyemeletes iskolaépületben! Az alsó tagozatosak egyáltalán nem jutottak be a tornaterembe. Pedig a mozgásra nevelést éppen úgy kell alapozni, mint az egyéb tárgyak tanulását, az első naptól kezdve. A mozgást is következetesen kell felépíteni: szokásrend kialakításával, megfelelő terheléssel, mindennapi gyakorlással. Ezt a vezérelvet a hozzám tartozó gyerekek mindennapi életében szívósan és nagyon következetesen tartottam. A gyerekek egy idő után belenőttek, természetessé vált náluk az, hogy a testnevelésben is hasznos szokásrendet építünk fel a többi tárgyhoz hasonlóan. A mozgatható bútorok megkönnyítették a helyteremtést, így a tantermünk alkalmassá vált a testnevelésórák teljes értékű mozgásanyagának megvalósulására. Egyetlen testnevelésóránk nem maradt el soha a teremhiány miatt. Régi iskoláról lévén szó, tágas tanterem állt rendelkezésünkre, emellett igyekeztünk a lehető legnagyobb teret kiképezni

a gyakorlataink számára. Egy élénk és a célszerű mozgást az adott helyzethez alkalmazni tudó gyereksoporttal könnyű volt a testnevelésóra előkészítése. Ott kezdtük, hogy a leggazdaságosabb mozdulatokkal beállítottuk a bútorokat az óra céljainak megfelelően. A székek a terem szélére kerültek körbe, eléjük az asztalok. Először együtt megterveztük az elrendezést, aztán krétával megjelöltük a székek, asztalok helyét, kiiktatva a felesleges cipelést, az időhúzó felesleges mozdulatokat. A fiúknak szántuk ezt a „mérnöki feladatot”, amelyet ők büszkén és pontosan végeztek el.

Soha nem volt kényszerű tennivaló ez a számukra, a mozgás öröme megtartotta bennük a kedvet a hetente többszöri berendező munkára. (*A Kinek kaloda, kinek fészek* c. könyvben rajzok szemléltetik a különböző elrendezésű tereket.)

A mozgatható eszköztár segítségünkre volt a továbbiakban is. Gyakran kezdtük az órát a légző- és a felvezető gyakorlatok után az asztalokon végezhető tornagyakorlatokkal. Mozgás-sort gyűjtöttem az új helyzethez, és a páros gyakorlatok hosszúsága vált kedvessé a gyerekek számára. Zsinórlabdát játszottunk léggömbbel, puha labdákkal egyéb sorversenyeket, amelyek nem veszélyeztették se a gyerekeket, se az osztálytermi berendezések épségét. Ez a játék különösen kedves volt a gyerekek számára. Nagy örömömre szolgált, hogy a felső tagozatba érésükkor három testnevelő kolléga igyekezett megszerezni magának a kiskamaszkor idején is szívesen és jól mozgó osztályt.

Évek múltán aztán „kistornaterem” is jutott a kisebbek számára. A délutáni kölyök kosárlabda csapatommal viszont a nagytornateremben tarthattam az edzéseket.

Amikor 1988-ban iskolaalapításra kaptam engedélyt, első dolgom volt a közelünkben lévő Kondorosi úti uszoda vezetését felkeresni az úszástanulás és a rendszeres úszás érdekében. Huszonkét éve annak, hogy a Kincskereső Iskola minden tanulója megtanult úszni.

Tornaterem a megszerzett iskolaépülethez nem tartozott, ezért a közeli szabadidő központtól kértünk lehetőséget teremhasználatra. Az időjárástól függetlenül ősszel, télen, tavasszal mintegy 500 méternyi utat tettünk meg, amelyet forgalmas főút is átszelt.

Ez az óriási terem nagyon alkalmas volt arra is, hogy évente játékkal teli sportnapot tartsunk a szülők részvételével, mindnyájunk örömére.

Hat év alatt sikerült saját tornateremhez jutni, elég nagy küzdelem árán. Akkor látta be a tantestületünk igazán, hogy milyen kemény munka volt a százötven gyerek hetente kétszeri terelgetése, amely a heti két úszással összesen négy alkalommal jelentett házon kívüli kíséző elfoglaltságot két tanító részére. Mindehhez a szülők kitartó, szeretetteljes segítése járult hozzá.

Egy iskola életében nagy kíváncsi és igen nagy szerencse a jó testnevelő. Különleges adottságot jelent, ha atléta is ez a tanár, méghozzá bajnoki címmel. A munkáján mindenképpen előtűnik a sportos múltja, kezdeményezéseiben mindenütt utolérhető a sporterkölcsnek, sportszerű életnek, a következetességnek és a példaadásnak megnyilvánulásai. Mi rendelkezünk egy ilyen testnevelővel. Működésének elején a futás megszervezése volt az egyik fő gondja. Reggelenként a hét minden napjára egy osztály futását iktatta be, mely osztállyal legtöbbször az osztályfőnök is részt vett a tréningen.

A testnevelésórák kezdete szintén az utcai távfutás volt a nem forgalmas mellékutcákon, minden korosztálynak. Tavasszal pedig a következő tréning jutalma a „Mezei futóverseny”, mely alkalom ünnepi rangot kapott az évek során az iskola életében. Ez a sportnap is igazolja, hogy a gyerekek életében – 6 évestől a 12 évesig – különös jelentőséget kap a rítus. Hetekig izgalommal mérlegelik a gyerekek, hogy hol lehet a helyük az osztályok sorában, sőt az egy-egy korosztály tagjainak sorrendje is a talányok között szerepel. A hetek, hónapok szorgalmas tréningjeinek hangulatát is meghatározzák ezek a kérdőjelek, mindig újra és újra frissítő motívumai a teljesítmény növelésének.

A mezei futóverseny szervezése nagy munka, komoly előkészítést kíván tartalomban és külsőségeiben is, amely a szívós munka eredményét mutatja meg ünnepélyes, mégis vidám, gyerekeknek való körülmények között. Egy közeli futballpálya a színtér, ahová a szülők hada érkezik meg először a kisebb testvérekkel. Komoly ünnepnek tartják, amelyet az is igazol, hogy úgy rendezik el a napi munkájukat, hogy mind a két szülő részt vehessen rajta, teljes létszámról persze nem eshet szó.

Ebben én a nevelő hatás több jó elemét látom, amelyeknek nagyon örülhetünk. Egyrészt fontos számukra a saját gyerekek részvételének a minősége, másrészt az iskola és az összes gyerek viszonyulása a sporthoz, a gyerekekhez, egymáshoz, a megfelelni tudáshoz. A saját és a többi gyerekért érzett felelősség, várakozás, izgalom, a küzdelmesen szép percek, órák átélése mindazok, amelyek miatt kialakult egy szép hangulat ott a pályán, amely mindenki számára vonzó. Várt ünnepé, szép hagyománnyá erősödött az évek folyamán a mezei futás.

Érdeemes lehet összegezve is láttatni a felkészítő gyakorlatokat, el nem hagyható eseményeket, amelyek következetes végrehajtása nélkül nem hozhatnák ezt az eredményt a gyerekek.

Fontosak a testnevelőnek a vetélkedőt megelőző utasításai. Az éjjeli pihenés növeli a jó erőnlétet. Csak folyadékot ihatnak reggel a gyerekek. Elengedhetetlen feltételei ezek a sportolásnak, jó, ha szokássá alakulnak fiatal korban.

A lebonyolítás lépcsői pedig:

1. A helyszínt és a korosztályonként kijelölt pályát előre megismerik a gyerekek, egy tréninget a színhelyen is elvégeznek.
2. Tudják, hogy nemenként vetélkednek, külön a lányok, külön a fiúk.
3. Az osztályok párosan tömörülnek csoportokba, az első és a második, a harmadik és a negyedik, az ötödik és a hatodik osztály küzd együtt.
4. A verseny előtt gondos bemelegítő gyakorlatok következnek, amelyeket a régi tanítványok tartanak, akik szívesen jönnek vissza mindig erre az alkalomra.

A testnevelő tanárnő az egyszemélyes vezetője a vetélkedőnek, őrá irányul a legnagyobb figyelem. A tantestület minden tagjának jut feladat viszont, amelyet mindenkinek a legnagyobb gonddal kell végrehajtania a sportünnep eredményessége érdekében. A vezető tanárnő a bemelegítő gyakorlat alatt meggyőződik a százötven gyerek állapotáról, melyről az osztályfőnökök is tájékoztatják őt, miután érkezéskor megvizsgálták a hozzájuk tartozó gyerekeket.

A startjelre indul a legkisebbek csoportja, akik a feltűnő színnel jelölt útvonalon kezdik meg a futást a szintén jól láthatóan megjelölt célpontig. A szülők és a várakozó gyerekek izgalommal követik nyomon a futást. Az adott távon futóknál egyre izgalmasabbá válik a küzdelem, egyre erősebb, hangosabb a biztatás, míg a befejező kör idején egy-két nagyobbacska gyerekek saját indíttatásától vezérelve felveszi a ritmusát egy-egy fiúcskának, lánynak, segíti, húzza őt a legnehezebb szakaszon.

Ez mindegyik korosztálynál bekövetkezik kérés nélkül, s ez mindig az a pillanat, amikor könnybe lábad a felnőttek szeme. Akad minden csoportban néhány olyan gyerek, aki valamilyen fizikai vagy éppen lelki tulajdonsága miatt nehezebb helyzetű a többinél, nagyon jó látni, hogy értik, felismerik a helyzetet, tudják, akarják segíteni a társukat. Nagy örömeinkre szolgál az, hogy minden gyerek vállalja a saját képességei szerinti teljesítményt, a két-három körrel lemaradó is, hiszen senki nem vár el tőle többet, mint amire ő képes. *Egymás elfogadásában, tiszteletében lépnek ilyenkor nagyot előre a gyerekek.* A mindennapok küzdelmeiben csiszolódnak és érlelődnek a sport által értékes tulajdonságok, amelyek reményében érdemes vállalni minden évben ezt a fáradságos nagy munkát.

Rangsorolni nehéz, talán nem is fontos, hiszen egyénenként kap hangsúlyt minden gyerek elért eredménye, de biztosan hasznát veszi annak, hogy:

- a vállalt feladatát nehéz körülmények között is teljesíti,
- akaratát fejleszti a feladat végig vitele érdekében,
- figyel az egészségére az alvás, evés, ivás tekintetében,
- fokról fokra növeli a fegyelmezett időszakok hosszát,
- önismerete újabb ténnyel gyarapodik,
- a sportolás fogalma gyakorlati értékkel gazdagodik,

- állóképessége erősödik, alkalmassá teszi a jövőbeni sportolásra,
- felismeri a társai képességeit, szociálisan érzékenyebbé válik irántuk,
- a segítségnyújtási készsége meghatározó tulajdonsággá érik.

A futás ünnepének utolsó és szintén meghatározó része az oklevél átvétele.

Minden egyes részt vevő gyerek névre szóló oklevelet kap, melyen rögzítve van a lefutott távolság és a teljesített idő. Ez hatéves időszakon keresztül láttatja vele, hogy mire volt képes, mutatja a fejlődést vagy éppen a visszalépést, örülhet vagy keresheti a változtatás lehetőségeit.

Nagy fontosságúnak tartjuk, hogy a két legtermészetesebb sportág: a futás és az úszás párhuzamosan van jelen hat éven keresztül az életükben, mely sportok az állóképesség szempontjából rendkívüli jelentőségűek. A futás pedig a legtöbb sportágban lényeges.

Érdekes és megnyugtató látni, hallani, hogy a testnevelő határozott és mintaszerű részvétele az iskola életében mennyire fontos. A továbbhaladó tanítványok nagy része, akik a rendszeres munkát azért annak idején meg-megmorogták, lelkesen fogadják el visszamenőleg a tanáruk következetes szigorát a tanórai munkában, majd mellé teszik sok esetben büszkén a sportágat, melyet szeretettel folytatnak, és amelyben eredményeket érnek el. Tudatos örömmel emlegetik, szinte dicsékszenek az önfejlesztő törekvéseik sikeréről valamelyik sportágban, a futásban, vízi sportokban, kerékpározásban, küzdősportokban.

Ha az osztályfőnök ismeri a tanítványok testneveléshez való hozzáállását – tud arról, hogy milyen sporttörekvések léteznek a csoportjában, ki az, aki nagyon kényszerűen közeledik vagy éppen elkerüli a mozgáslehetőségeket –, nagyon sokat tehet a kritikus kamaszkorban, különösen a fiúknál. Jó hatásúak az évfolyamok közötti futball-, kosárlabda-, pingpong vetélkedők, ahol a mundér becsületéért a különben nem lelkesedő gyerekek is megmozdulnak. Sokszor jött jól a küzdősportok valamelyikének az iskola sportköréhez kötése, ismertem meg ezáltal kitűnő tulajdonságokkal rendelkező, gyerekszerető, a fejlődő kor nehézségeit jól ismerő és jól kezelő edzőket, akik tudatosak a sport nevelő hatásának kiaknázásában. A jó tanárok közé sorolhatók ők, akikre manapság még nagyobb szükség van, mint eddig bármikor is.

Az én gyakorlati éveimben, saját iskolámban számtalan alkalommal igazolódott az évtizedek során, hogy egy-egy gyerek alapos megismeréséhez milyen sokban járult hozzá a testnevelő kolleganőnek a gyerekek lelki és fizikai állapotát gonddal kifejtő véleménye. A tantestület többi tanára komoly segítséget kapott tőle minden alkalommal.

A lábtornáról is itt szeretnék gyakorlati mintákat felsorolni. Az alsó tagozatban a kisgyerek tanulás közbeni pihentetéséhez kerestem jó, természetesen mozgással járó gyakorlatokat, olyanokat, amelyek felfrissítik fizikailag, és 5–15 perc után újra alkalmassá teszi tanítványaimat a szellemi foglalkozás folytatására. Sokféle, légzőgyakorlatnak is nagyon megfelelő játékot találtam, amelyet a gyerekek kedveltek. Ezek hol kiabálva, vagy éppen a teljes csend pihentető hatását kihasználva szüntették meg a fáradtságot. Vagy éppen mondókéval, ritmussal, különböző hangképzéssel, lábdobogással összeszótt

mozgásokat. Például a csikók patájának a járástól az ügetésig fokozódó ütemváltó, a „Rakéta Mars bolygóra felbocsátó” játéka, a csoportokként más szótagot kiáltásból tüsszentés, és így tovább. Naponta választották közülük azt, amelyet pont akkor szerettek volna.

Miért jó a lábtorna?

Mozgásos pihentető játékot kutattam akkor is, amikor egy külső kerületi gyógytornásznőre bukkantam, aki remek tornagyakorlat-sort állított össze egy füzetbe, amely hamar megnyerte a tetszésemet. Az eszközöket kis idő alatt összegyűjtöttem hozzá és az iskola első osztályában sikerrel be is vezettem. Húszéves folyamatos gyakorlás a forrása a meggyőződésnek, hogy nagyon érdemes dolgot ismertem fel a lábtornában. A kapcsolódó egészségügyi és ortopédiai ismertetőket nem sorolom fel itt, azok könnyen megtalálhatók a szakirodalomban. Helyette a gyakorlatok ismertetésével keltek kedvet ehhez az egyszerűen megteremthető gyakorlatsorhoz, amellyel megint csak *különleges úton jutunk el remek nevelési helyzetekhez*. A terem padlóján szükséges kellék hozzá egy szőnyeg. Ez a terpe a játékos, mégis komoly edzés jellegű tornának.

Röviden körülírom a lényeges részeit ennek a gyakorlatnak, a szerencsés ember, aki nem sajnálja a fáradságot, hogy tanítványainak megteremtse ezt a jót, a gyakorlat teljes leírását is megtalálja.⁵

⁵ Dr. Tóth János – Kovácsné Tóth Ibolya (1985): Gyógytorna

Mindig a láb felmelegítésével kezdjük a tornát, a csomós szőnyeghez dörgöljük, megmasszírozzuk a lábacskákat, ki-ki magának, jól tudva, hogy a torna hatását növeli a jó bemelegítés.

A gyakorlatokat előkészítő mozgás vezeti be: talpon, lábujjhegyen, külső, belső lábélen, sarkon járással. A hajlításokból, nyújtásokból álló mozgásváltozatokat eszközök bevonásával terheljük meg, amelyeknek a járóizmok, ízületek erősítése az igazi célja, s amely mozgás a helyes járást és testtartást, végül is a gerinc egészségét mozgíthatja elő.

Az eszközeink: a rizzsel töltött vászonpárna, sok színes üveggolyó, gyerekujjnyi vastag vessző darabok, aprócska vászonkendők, vastag gyapjú fonaldarabok, újságlapok. Mindezeket az eszközöket többféleképpen használhatjuk a gyerekek remek fantáziája és kreativitása jóvoltából, amelyeket a tornát megszerető gyerekek tovább is fejlesztenek gyakorta.

Filmen lejátszva lenne jó bemutatni egy teljes lábtorna gyakorlatot, mert vannak olyan részei, amelyet, ha leírva látunk, talán el se hiszünk. Már az a tény is, hogy mindent a lábukra kell bízniuk, a kezeiket egyáltalán nem használhatják, elég érdekes. Ezt a gyerekek csodálkozás nélkül, természetesen csinálják, éppen ezért hamarosan képesekké válnak a legösszetettebb feladatokra is. Kísérjünk figyelemmel egy ilyen feladatot!

Eleinte csak az a dolguk a gyerekeknek, hogy kendőt emelgesenek, leejtsék és felvegyék újra a lábujjaikkal. Újságpapírt tépnek aztán apró darabokra, sokat, és a darabokat aztán egy kijelölt helyre el is hordják nagy halomba. Ezután botdarabok következnek, amelyeket mindkét lábbal vízszintesen megfognak, és azzal körbejárnak. A színes üveggolyókat is fölveszik a

következő gyakorlatban, körbehordják sarkon járással. A gyapjúfonallal pedig hurkot vetnek két lábbal, mely műveletet jól be is gyakorolnak egy későbbi feladathoz.

Aztán megint csak mindkét lábbal, vízszintesen fogott botokkal színes golyót terelgetnek meghatározott irányba. Ugyanez a gyakorlat úgy nehezül meg később, hogy csapatjátékban kijelölt pályán kell végigvezetniük, és az ellenfél kapujába terelni minél nagyobb számban a golyókat. Nagyon élvezetes játék ez, különösen a fiúk számára. A legnehezebb feladatban meg már háromféle eszközt kell mozgatniuk, nem is akármilyen mozdulatokkal! A kendőbe becsomagolják a golyót úgy, hogy a gyapjúfonallal átkötve kis batyut formálnak belőlük. A batyut pedig rákötik a botra és így a vándorbottal indulhatnak világgá.

Talán ennyi minta is érzékelteti, hogy sokrétű ügyességet fejlesztő, mégis játékos, gyerekek való és nagyon jó dologról van szó, amely tulajdonképpen az egészségüket szolgálja akár a pihentető, akár a lábizmokat fejlesztő jellegét vesszük figyelembe.

A KINCSKERESŐ ISKOLA TORNATERMÉBEN

A fenti gondolatsorban egy számomra ideális testnevelőt, Velekei Márta tanárnőt mutattam be, mint az iskola nevelő munkájának több oldalú segítőjét. A továbbiakban, a saját kreativitását megjelenítő eszközei példatárával ő ismerteti a testneveléssel, mozgással kapcsolatos szemléletét az olvasókkal. Eszközei nemcsak érdekesek, vágyottak a gyerekek számára, de hathatóságuk a mozgásproblémák felderítésében és javításában is.

Iskolámban – írja Velekei Márta –, ahol tanítok, nagyon fontosnak, egyenrangúnak tartják a mozgást, a testnevelést (és a rajzot, éneket stb.) a többi tantárggyal, hisznek az egyes tárgyak transzfer hatásában. S ha tervezek egy sporteszközt, segítenek a megvalósításban, ebből szeretnék bemutatni néhány példát:

A szivackocka

Ez az egyik sportszer, amit megterveztem, megvalósítottam, és a gyakorlatokat kitaláltam, kikísérleteztem hozzá.

A kocka 40 cm méretű, párnákból összeragasztott. A ragasztási nagy felületek fontosak, mert egyfajta speciális stabilitást

adnak a szernek. A huzatát kárpitos készítette, levehető, mosható. Pillanatnyilag 11 kockával rendelkezem.

A gyerekek nagyon szeretik a gyakorlatokat, és állandóan kérik, hogy találjak ki újakat.

Feladatok a teljesség igénye nélkül – hiszen továbbgondolhatók:

1. kockatolás – előre, hátra, oldalirányban, szalomban akadályokat kerülve
2. kéztámasszal a kocka fedőlapján, egy kézzel, két kézzel
3. kéztámasszal a kocka élein, hátrafelé tolás, a kar nyújtott
4. könyöktámasszal, a derék a kocka felénk eső élére támaszkodik, tolás hátrafelé lábbal
5. páros lábbal elugrás után
6. sánta róka, az egyik térd a kockára támaszkodik
7. mellkas a kockán fekszik, fogás a két oldalsó élén, tolás lábbal, előre
8. lovaglás a kockán ülve, két kézzel a kocka egyik csúcsába kapaszkodva, előre, hátra, oldalirányban
9. lábbal tolás hátra, a kockán ülve
10. békaugrás
11. csigaház
12. kockahordás – fejen, háton, kézben
13. a kockán ülve lebegőülés, hasonfekve, hanyattfekve egyensúlyozás
14. a kockán lovagolva labdavezetés előre, hátra, akadályok között
15. sorba rakott kockákon – mászás, járás, gurulóátfordulás, törpejárás stb. bármilyen irányban
16. változatosan kirakott kockák a térben, az előző gyakorlatokkal

17. kockák ferdepadok között, kúszó-mászó, járó, szökdelő gyakorlatok minden irányban
18. kockákkal ugrás akadályok felett
19. egymásra rakott kockák, kúszó-mászó gyakorlatokkal
20. labdavezetés, a kockák zsámolyok között
21. dobantóról elugrással kocka átugrás, a levegőfázisban feladatokkal

Ezek a gyakorlatok a testi egyensúlyozás minden fajtáját fejlesztik, a stabilitásit (pl. ha állunk rajta vagy ülésben dolgozunk), a haladásit (pl. az előre, hátra, oldalra járásban, futással stb. végzett gyakorlatok), a forgásit (amikor különböző tengelyek körül dolgozunk) és a repülési egyensúlyozást is (pl. ugrások, átugrások). Továbbá a térbeli tájékozódást és a ritmusképességet. A következő oldalakon a gyakorlatokat néhány képpel illusztrálom:

1. Kockatolás előre

4. Könyöktámasszal tolás hátra

6. Sánta róka

7. Mellkasos tolás

8. Lovaglás

10. Békaugrás

Ha egyensúlyát nem tudja megőrizni a levegőben,
a mélységi tengely körüli elfordulás lehetséges

11. Csigaház

14. A kockán lovagolva labdavezetés

(a)

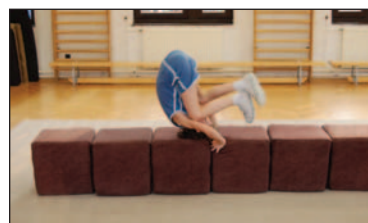
(a)

(b)

(c)

(d)
15. Sorbarakott kockákon
(a) járás, (b) mászás hátrafelé,
(c) nyusziugrás, (d) gurulóátfor-
dulás

(a)

(a)

(b)

(c)

16. Változatosan kirakott kockákon (a) mászás előre, (b) hátra, (c) járás

19. Egymásra rakott kockákon mászás

20. Labdavezetés, a kockák, zsámolyok között

Ez pedig egy másik sportszer, amit régóta tervezek, de még nem tudtam elfogadtatni.

Most éppen újra reménykedem, hogy sikerül, mert fejlesztjük, építjük az udvarunkat, talán egy palló megvásárlása is lehetséges lesz:

Tornaszobánk mérete: 11,9 m × 8,9 m

Tornaszobánk mérete: 11,9 m × 8,9 m

Tornaszobánkban keresztben elhelyezhető lenne egymással szemben lévő bordásfalakon egy kb. 9 m hosszú palló. Gyermekkoromban sokat ugráltam egyen.

1. a rugalmassága, mozgása miatt remek gyakorlatokat lehetne rá kitalálni,
2. nagyon izgalmas élmény.

IRODALOM

A FILMEN LÁTHATÓ JÁTÉKOK FORRÁSAI

BÁNKI VERA – KISMARTONY KATALIN (1999): *Zene – Játék 1., 2.*

BORSAI ÉVA – HAJDU GYULA – IGAZ MÁRIA (1978): *Magyar népi gyermekjátékok.*

Bújj, bújj, zöld ág... Szerkesztette: Kovács Ágnes

DÖMÖTÖR TEKLA: *Magyar népszokások.* Corvina Kiadó, 1983.

DÖMÖTÖR TEKLA: *Régi és mai magyar népszokások.*

Budapest, 1986.

Ének-zene szakköri füzetek 2. Tankönyvkiadó

FALVAY KÁROLY: *Ritmikus mozgás – énekes játék.* OPI, 1990.

FORRAI KATALIN (1998): *Ének az óvodában.* Mágus Kiadó,

Budapest

GRÉTSY LÁSZLÓ: *Anyanyelvünk játéakai.* Gondolat, 1974.

Ha folyóvíz volnék. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár – Napoca, 1982.

HERNÁDI SÁNDOR: *Az olvasás bűvésze.* Móra Ferenc Könyvkiadó, 1989.

- JÁNOSI SÁNDOR: *Játsszunk táncot*. Ismerkedés a mozgáselemekkel.
Jeles napjaink. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, 1992.
- KARLÓCZAINÉ KELEMEN MARIANNE: *Kisgyerekek játékos könyve*. Medicina könyvkiadó, Bp., 1976.
- KARLÓCZAI MARIANNE: *Komámasszony, hol az olló?*
- KERÉNYI GYÖRGY: *Gyermekjátékdalok*. Zeneműkiadó, Bp., 1957.
- KIM PAYNE: *Gyermekjeink játéka*. AKG Kiadó és a Metódus-TanBT. kiadása
Kisgyermekek játékoskönyve. A szerző kiadása. Budapest, 1987.
- KISS ÁRON: *Magyar gyermekjáték gyűjtemény*. Budapest, 1891.
- KRISTON VÍZI JÓZSEF: *Homo Ludens Hungaricus*
- LAJTHA – RAJECZKY – Gönyei összeállítása (1954): *111 népi táncdal*.
 Kyros Kiadó, Kecskemét
- LISZKA JÓZSEF: *Ágas-bogas fa*. Madách Kiadó, Bratislava, 1986.
- LUKÁCSY ANDRÁS: *Népek játéka*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Bp., 1964.
- Magyar népi játékok gyűjteménye*. Szerkesztette: Hajdu Gyula. Sport 1971. („Szegény ember” c. játék)
- MANDEL RÓBERT: *Hangszerbarkácsoló*. Zeneműkiadó, 1980.
- MEZEI KÁROLY – VAJDA ANDRÁS: *Ringató*
- MONTÁGH IMRE: *Nyelvműveltség*. Múzsák Közművelődési Kiadó, 1989.
- Műveltség és hagyomány*. Szerkesztette: Gonda Béla.
 Múzsák Közművelődési Kiadó
- NAGY KATALIN: *Házi bábszínház*. Játékos könyvek sorozat
Néprajzi játéktanulmányok. Népművészeti Propaganda Iroda
- OROSZLÁNY PÉTER: *Tanulásmódszertan*. Metódus-Tan, Budapest, 2003.

- PADISÁK MIHÁLY: *Játsszunk együtt!* MRT-Minerva, Budapest, 1974.
- PADISÁK MIHÁLY: *Mindenki játékoskönyve*. Múzsák, Budapest, 1990.
- SZAPU MAGDA: *Gyermekjátékok*. Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága, Kaposvár, 1996. Énekes-táncos, szöveges, mozgásos és sportszerű népi játékok
Szedem szép virágom – kisgyermekek játékos könyve (1972).
 Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár
- TÖRZSÖK BÉLA (2003): *Zenehallgatás az óvodában*. Editio Musica – Tankönyvkiadó, 1962.
- VARGHA BALÁZS: *Arany János játéka*. Enciklopédia Kiadó, 1994.
- VARGHA BALÁZS: *Játsszunk a szóval!* Móra Ferenc Könyvkiadó, Bp., 1972.

A KÖNYV MOZGÁSRÓL ÉS TESTNEVELÉSRŐL SZÓLÓ RÉSZÉHEZ KAPCSOLÓDÓ SZAKIRODALOM

Gombocz János könyvei és cikkei:

1. Sport és erkölcsi nevelés. *Mester és Tanítvány 1. szám*, 115. oldal
2. Egy tanári szakma csendes válsága. *Mester és Tanítvány 4. szám*, 64. oldal
3. Ép test a pedagógiai gondolkodásban és a nevelés gyakorlatában. *Mester és Tanítvány 10. szám*, 29. oldal

4. A test és lélek nevelése. *Mester és Tanítvány 11–12. szám*, 42. oldal
5. Az elitnevelés sikeres modellje. *Mester és Tanítvány 15. szám*
6. Sport és nevelés. Balaton. Akadémia Kiadó, 2010.

WINKLER MÁRTA PUBLIKÁCIÓI

Kinek kaloda, kinek fészek c. könyv

Három kiadás:

Hunga-Print Kiadó és Nyomda, 1993.

Edge 2000 Kft., Budapest, 1998.

Edge 2000 Kft., Budapest, 2003.

Cikkek, cikksorozatok, interjúk, tanulmányok

Tanító c. módszertani folyóirat a 80-as, 90-es években

Tanítók kiskönyvtára „Több út” 1995.

Alternativitás az iskolázás első éveiben. IFA–MKM–BTF

Süss fel nap I., II. kötet. Soros Alapítvány, 1999.

Tanítás - Tanulás c. szakmódszertani folyóirat, 2004–2005.

Taní – tani c. pedagógiai folyóirat 1998.

Műhelytitkok - Mestersége tanár, ÖNKONET 2002.

Tan–Műhely c. pedagógiai, módszertani és közéleti kiadvány 2004.

Gyermekek, módszerek, nevelők, Sulinova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképző Kht., 2004.

A matematikai gondolkodás fejlesztése és az olvasóvá nevelés Kincskereső Iskolában alkalmazott módszereinek ismertetése az alapozó időszakban.

Szöveggyűjtemény és segédanyagok az Alternatív pedagógiai módszerek hasznosítása a írás, olvasás és számolás tanításában, illetve az eltérő képességek kibontakoztatásában II. című továbbképzéshez. (Sulinova Közoktatásfejlesztési és Pedagógusképzési Kht., 2005)

PEDAGÓGIAI FILMEK

Iskolapéllda I. (1979) Rendező: Péterffy András

Kincskereső Iskola (1993) Rendező: Péterffy András

A tanítás gyönyörűsége (2004) Rendező: Oroszlány Péter

Becsengettek (2004) Rendező: Pálos György

Iskolapéllda II. (2008) Rendező: Péterffy András

Winkler Márta iskolája (2004–2008) Rendező: Sós Ágnes

